सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

सेतू अभ्यासक्रम

(Bridge course)

इयत्ता –दहावी

विषय : इतिहास,राज्यशास्त्र व भूगोल

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२

स्वच्छ भारत

एक कदम स्वच्छता की ओर

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे

<u>सेतू अभ्यासक्रम (ब्रीज कोर्स)</u>

- प्रवर्तक : शालेय शिक्षण विभाग,महाराष्ट्र शासन
- प्रकाशक : राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद ,महाराष्ट्र,पुणे.
- प्रेरणा : **मा. वंदना कृष्णा**, (भा.प्र.से.)
  अपर मुख्य सचिव,शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग,मंत्रालय,मुंबई.

- मार्गदर्शक : **मा.विशाल सोळंकी**, (भा.प्र.से.)
  आयुक्त (शिक्षण),महाराष्ट्र राज्य,पुणे.
  मा.राहुल द्विवेदी (भा.प्र.से.)
  राज्य प्रकल्प संचालक,महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद,मुंबई.
- संपादक : **मा. दिनकर टेमकर**
  संचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद ,महाराष्ट्र,पुणे.
- सहसंपादक : **डॉ.विलास पाटील**
  सहसंचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद ,महाराष्ट्र,पुणे.

- कार्यकारी संपादक : **डॉ.नेहा बेलसरे**
  प्र.प्राचार्य ,राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद ,महाराष्ट्र,पुणे.
  डॉ.दत्तात्रय थिटे
  वरिष्ठ अधिव्याख्याता,सामाजिक शास्त्र विभाग,
  राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद ,महाराष्ट्र,पुणे.

- संपादन सहाय्य : **१) बाळासाहेब गायकवाड**
  विषय सहायक,सामाजिक शास्त्र विभाग,
  राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद ,महाराष्ट्र,पुणे.
  २) **दीपक चांदूरे** ,अधिव्याख्याता,प्रादेशिक विद्या
  प्राधिकरण,अमरावती.
  ३) अण्णासाहेब कुटे,विषय सहायक, डाएट,हिंगोली.

- निर्मिती सदस्य :

१) **श्री.महालिंग शिवलिंग स्वामी**,शिरोली हायस्कूल,शिरोली,ता- हातकणंगले,जि-कोल्हापूर.

२)**सौ.स्मिता संजीवकुमार निटवे**,एम.जी.शहा.विद्यामंदिर व जुनियर कॉलेज,बाहुबली.ता- हातकणंगले,जि-कोल्हापूर.

३) **श्री.संजय शामराव कुरणे** ,न्यू इंग्लिश स्कूल,ज्युनिअर कॉलेज अ.लाट,ता-शिरोळ,जि-कोल्हापूर.

४) **श्री.विशाल मोरेश्वर कुलकर्णी**,शिक्षक/BOS,विब्योर हायस्कूल,उंचगाव,जि.कोल्हापूर

५) **डॉ.अण्णा गरड**, शिक्षक,इंदिरा गांधी हायस्कूल सिडको नवीन जि.नांदेड

विद्यार्थ्यांसाठी सूचना / विद्यार्थ्यांशी हितगुज

विद्यार्थी मित्रांनो, मागील शैक्षणिक वर्षात तुम्ही ऑनलाइन व इतर विविध मार्गाने तुमचं शिक्षण सुरू ठेवलंत. **या शैक्षणिक वर्षाच्या सुरुवातीला काही दिवस मागील इयत्तेच्या पाठ्यक्रमाची उजळणी व्हावी आणि या वर्षीच्या इयत्तेच्या अभ्यासक्रमाची पूर्वतयारी हे उद्दिष्ट ठेवून तुमच्यासाठी हा सेतू अभ्यासक्रम तयार करण्यात आला आहे.**

1. सेतू अभ्यासक्रम एकूण 45 दिवसांचा असून त्यात ठराविक कालावधी नंतर तीन चाचण्यांचा समावेश आहे.
2. मागील शैक्षणिक वर्षात तुम्ही नेमके काय शिकला हे समजण्यासाठी आणि पुढील इयत्तेचा पाठ्यक्रम समजून घेण्यासाठी हा सेतू अभ्यासक्रम तुम्हाला मदत करणार आहे.
3. हा सेतू अभ्यास दिवसनिहाय क्रमाने सोडवावा.
4. यात दिवसनिहाय तयार केलेल्या कृतिपत्रिकांचा समावेश आहे. तुम्ही दिलेल्या नियोजनाप्रमाणे कृतिपत्रिका स्वप्रयत्नाने सोडवाव्यात.
5. कृतिपत्रिका सोडवताना अडचण आल्यास शिक्षक किंवा पालकांची मदत घ्या.
6. प्रत्येक कृतिपत्रिकेत दिलेला पाठ्यांश अधिक चांगल्या रीतीने समजून घेण्यासाठी व्हिडीओ लिंक दिल्या आहेत, त्यांचा उपयोग करून संकल्पना समजून घ्या.
7. दिलेल्या नियोजनानुसार येणाऱ्या चाचण्या सोडवा. चाचणी सोडवून झाल्यावर शिक्षकांकडून तपासून घ्या. शेवटी दिलेल्या उत्तरसूचीच्या मदतीने आपल्या उत्तरांची खात्री करा.
8. न समजलेला किंवा अवघड वाटणारा भाग समजून घेण्यासाठी शिक्षकांची किंवा पालकांची मदत घ्या.

हा सेतू अभ्यासक्रम यशस्वीरीत्या पूर्ण करण्यासाठी मन:पूर्वक शुभेच्छा !

शिक्षक / पालकांसाठी सूचना

Covid-19 च्या उद्भवलेल्या परिस्थितीमुळे मागील शैक्षणिक वर्षात प्रत्यक्ष विद्यार्थी समोर असताना वर्ग अध्यापन होऊ शकले नाही. नव्या शैक्षणिक वर्षात ही शाळा कधी सुरू होतील याबाबत अनिश्चितता आहे. मागील शैक्षणिक वर्षात आपण ऑनलाइन माध्यमातून सर्व विद्यार्थ्यांपर्यंत शिक्षण पोहोचवण्यासाठी विविध प्रयत्न केलेत. **मागील शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थ्यांनी केलेल्या अध्ययनाची उजळणी व्हावी तसेच नवीन शैक्षणिक वर्षात शिकाव्या लागणाऱ्या अभ्यासक्रमाची पूर्वतयारी हा दुहेरी उद्देश ठेवून हा सेतू अभ्यासक्रम तयार करण्यात आला आहे.**

1. सेतू अभ्यासक्रम एकूण 45 दिवसांचा असून त्यात ठराविक कालावधीनंतर घ्यावयाच्या एकूण तीन चाचण्यांचा समावेश आहे.
2. सेतू अभ्यासक्रम हा मागील इयत्तेच्या पाठ्यक्रमावर आधारित असून मागील इयत्तेचा पाठ्यक्रम व सध्याच्या इयत्तेचा पाठ्यक्रम यांना जोडणारा दुवा आहे.
3. सदर अभ्यासक्रम हा इयत्तानिहाय व विषयनिहाय तयार करण्यात आला असून तो मागील इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाशी संलग्न व त्यातील घटकांवर आधारित आहे.
4. सदर अभ्यासक्रमात घटक व उपघटकनिहाय कृतिपत्रिकांचा (वर्कशीट) समावेश आहे. कृतिपत्रिका या अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता विधाने डोळ्यासमोर ठेवून तयार करण्यात आल्या आहेत.
5. कृतिपत्रिका या सामान्यपणे सहा भागांत देलेल्या आहेत. इयत्तानिहाय त्यात थोडाफार फरक आढळून येईल.

   पहिला भाग -अध्ययन निष्पत्ती- विद्यार्थी नेमके काय शिकणार आहे. दुसरा भाग- थोड समजून घेऊ - संकल्पनांचे स्पष्टीकरण

   तिसरा भाग - चला सराव करू - सरावासाठी उदाहरणे

   चौथा भाग – सोडवून पाहू - विद्यार्थ्यांना संकल्पना समजली की नाही हे पाहण्यासाठी प्रश्न / कृती / स्वाध्याय.

   पाचवा भाग - थोडी मदत - संकल्पना अधिक चांगल्या रीतीने समजून घेण्यासाठी मदत हवी म्हणून व्हिडीओ लिंक, क्यु आर कोड इत्यादीचा समावेश.

   सहावा भाग - हे मला समजले – विद्यार्थ्यांनी स्वयंमूल्यांकन करावे यासाठी अध्ययन निष्पत्ती दर्शक विधाने.
6. मागील शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थी नेमके काय शिकले हे समजण्यासाठी, त्याची चाचपणी करण्यासाठी आणि विद्यार्थ्यांना पुढील इयत्तेतील पाठ्यक्रम समजून घेण्यासाठी हा अभ्यासक्रम अत्यंत महत्त्वाचा ठरणार आहे.
7. शिक्षकांनी प्रत्येक विद्यार्थ्यांकडून सदरचा सेतू अभ्यासक्रम दिवसनिहाय नियोजनाप्रमाणे पूर्ण करून घ्यावा.

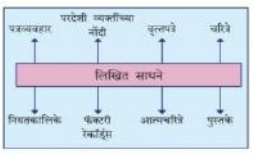
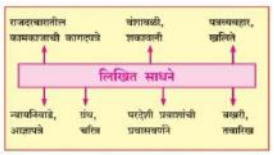
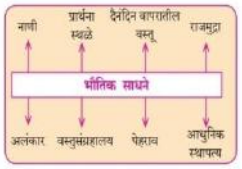
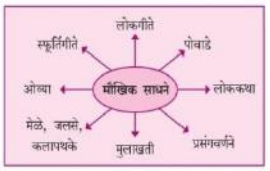
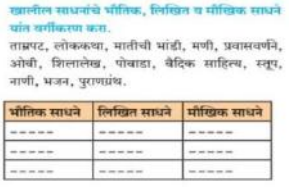
8. विद्यार्थी प्रत्येक कृतिपत्रिका (वर्कशीट) स्वप्रयत्नाने सोडवेल याकडे शिक्षकांनी लक्ष द्यावे, आवश्यक तेथे विद्यार्थ्यांना मदत करावी.
9. निश्चित केलेल्या कालावधीनंतर घ्यावयाच्या चाचण्या विद्यार्थ्यांकडून सोडवून घ्याव्यात, चाचण्या तपासून विद्यार्थीनिहाय गुणांची नोंद स्वतःकडे ठेवावी.
10. चाचणी तपासताना विद्यार्थीनिहाय विश्लेषण करून मागे पडलेल्या विद्यार्थ्यांना अतिरिक्त पूरक मदत करावी.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course): शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस –१/ कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१. इतिहासलेखन : पाश्चात्य परंपरा २. इतिहासलेखन : भारतीय परंपरा	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	१.भारतीय इतिहासातील विविध कालखंडाचा चिकित्सक, तुलनात्मक अभ्यास करता येणे. २.इतिहास हा शास्त्रशुद्ध अभ्यासविषय आहे हे सांगता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१.इतिहासाची साधने	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	१.ऐतिहासिक साधनांचे वर्गीकरण करता येणे. २.ऐतिहासिक वस्तू, कागदपत्रे, पुस्तके, नाणी व इलेक्ट्रॉनिक माहिती गोळा करून संग्रह करता येणे. तसेच त्यांचे वर्गीकरण वेगवेगळ्या पद्धतीने करता येणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	सांगा पाहू १.इतिहास म्हणजे काय ? २.मागील इयत्ता मध्ये आपण इतिहासात कोणत्या काळाचा अभ्यास केला? ३.इतिहासाची माहिती कशावरून मिळते ? ४.इतिहासाच्या साधनाचे प्रकार सांगा.
	मदत हवी का ?	१. दीक्षा ॲप लिंक - http://tiny.cc/wj0eqz २. वाचन करा व माहिती जाणून घ्या.
	कृती करा	१. खालील साधनांचे भौतिक, लिखित व मौखिक साधने यांत वर्गीकरण करा. ताम्रपट, लोककथा, मातीची भांडी, मणी, प्रवासवर्णने, ओवी, शिलालेख, पोवाडा, वैदिक साहित्य, स्तूप, नाणी, भजन, पुराणग्रंथ. भौतिक साधने | लिखित साधने | मौखिक साधने ----- | ----- | ----- ----- | ----- | ----- ----- | ----- | ----- २. खालील चौकोनात दडलेली ऐतिहासिक साधनांची नावे शोधून लिहा. ता दं त क था चं री प्र चि त्रे रि च ख क प ड लो ख ब ज्ञा श्लो ट क ति आ पो वा डे गी ते शि ला ले ख ते र

		३. तुम्ही भेट दिलेल्या ऐतिहासिक स्थळाची माहिती लिहा. ४. तुम्हाला सापडलेल्या नाण्याची माहिती लिहा
शैक्षणिक साहित्य	ऐतिहासिक साधनांचे तक्के, विविध वस्तू, पुस्तके, ग्रंथ, चित्रे, वृत्तपत्रे, मोबाईल, टपाल तिकिटे, नियतकालिके, नाणी-नोटा	
काय समजले ?	ऐतिहासिक साधनांचे प्रकार किती आहेत ? साधनांवरून प्रकार कसे पडतात? साधनांचे भौतिक,लिखित व मौखिक साधनाशिवाय अन्य कोणत्या प्रकारे वर्गीकरण करू शकाल?	
अधिक माहिती	दीक्षा ॲप लिंक - http://tiny.cc/wj0eqz, ऐतिहासिक साधने इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक	
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. इतिहासाच्या साधनांमध्ये विविध कालखंडात कोणता बदल झाला ? २. इतिहास शास्त्र आहे असे का वाटते ?	
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. तुम्ही भेट दिलेल्या ऐतिहासिक स्थळाची माहिती लिहा. यासाठी कोणत्या साधनांचा आपण उपयोग केला आहे ? २. नजीकच्या काळात जवळच्या संग्रहालयास, अभिलेखागारास भेट द्या.	

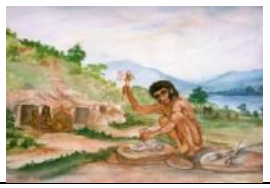
राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – २ / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१ . इतिहासलेखन : पाश्चात्य परंपरा २. इतिहासलेखन : भारतीय परंपरा	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	भारतीय इतिहासातील विविध कालखंडाचा चिकित्सक, तुलनात्मक अभ्यास करता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१ . इतिहासाची साधने	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	ऐतिहासिक साधनांच्या अभ्यासात तत्कालीन घटनांची कल्पना करता येणे व अंदाज बांधता येणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवू या	१. टपाल खात्याने टपाल तिकिटावर कोणकोणत्या प्रकारच्या प्रतिमा चित्रित केलेल्या आपण पाहिलेल्या आहेत ? २. रोजची माहिती देणाऱ्या साधनांत कोणत्या साधनांचा समावेश करता येईल ? ३. भारताच्या शेजारील राष्ट्रांची नावे सांगा.
	मदत हवी का ?	१. इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक. २. भारताचा नकाशा ३. लिंक पहा टपाल तिकीटे - **https://diksha.gov.in/get/dial/EPC4CN**
	कृती करा	दिलेले चित्र पहा या संस्थेत कोणते कार्य चालत असावे ? छ.शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय ग्रंथालय एफटीआयआयचे बोधचिन्ह
शैक्षणिक साहित्य	भारताचा नकाशा, चित्रे,	

काय समजले ?	१. ऐतिहासिक साधनांच्यावरून कोणकोणत्या गोष्टीची कल्पना येऊ शकते ? २. व्यक्त केलेल्या अंदाजाविषयी सत्यता, यथार्थता तपासून घेण्यासाठी अन्य कोणकोणत्या संदर्भ साधनांचा अभ्यास उपयुक्त ठरू शकतो?
अधिक माहिती	१. इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक. २. लिंक पहा टपाल तिकीटे – **https://diksha.gov.in/get/dial/EPC4CN**
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. अभिलेखागार मध्ये कोणत्या ऐतिहासिक साधनाचे जतन होते ? २. तुम्हास माहित असलेल्या संग्रहालयाची नावे सांगा. ३. वर्तमानपत्रात कोणकोणत्या प्रकारचे वृत्त छापले जातात ? ४. ऐतिहासिक साधनांचे जतन करण्याचे कार्य कोणकोणत्या संस्था मधून होते ?
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	सोबत दिलेल्या चित्रावरून तत्कालीन घटनाची कल्पना करा व आपले मत लिहा. १. २.

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 03**

कृती क्रमांक : 01 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** भौगोलिक साधनांचा उपयोग करुन विविध स्थळे व प्रदेश शोधता येणे. स्थापित करता येणे व अहवाल तयार करता येणे.

❖ **क्षेत्र :** प्रात्यक्षिक भूगोल .

❖ **घटक :** भौगोलिक क्षेत्रभेट.

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो तूम्ही कधी सहलीला गेलात का ? :.....

2) गेला असाल तर कोणासोबत सहलीला गेला होतात : आई–वडिल / मित्र–मैत्रिणी / शिक्षक

3) आई वडील आणि शिक्षक यांच्या सोबत सहलीला जाण्यात कोणता फरक आहे ? .....

4) तुम्ही कोणकोणते साहित्य सोबत नेले ? :.....

❖ **कृतीचे नाव :** नियोजित क्षेत्रभेटीसाठी लागणारे आवश्यक साहित्यांची यादी तयार करणे व अहवाल लेखन

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** नकाशा, नकाशा आराखडा, पेन, पेन्सिल, खोडरबर, मोजपट्टी,कागद, मोबाइल, इतर साहित्य.

❖ अ) खालील चित्रांचे निरीक्षण करुन योग्य ठिकाणी नावे दया.

ब) खालील दिलेल्या मुद्यांच्या आधारे तुम्ही भेट दिलेल्या कोणत्याही एका ठिकाणाचे अहवाल लेखन करा.

नैसर्गिक प्रदेशाची भेट अहवाल लेखन

1. प्रस्तावना 2. ठिकाणाचे नाव 3 स्थान 4 प्रवासाचा मार्ग व .प्रवासाचे साधन 5. प्राक्तिक घटक 6. हवामान 7.लोकसंख्या 8. पर्यावरणीय समस्या व उपाय 9. भूमी उपयोजन 10. निष्कर्ष 11. तुमचे मत नोंदवा

किंवा

कारखाना भेट अहवाल अहवाल लेखन

1. प्रस्तावना 2. कारखान्याचे नाव 3. स्थान 4. प्रवासचा मार्ग व प्रवासाचे साधन 6. कारखान्यात उत्पादन होणाऱ्या मालाचे नाव 7. कच्चामाल कोठून येतो 8. पक्का माल कोठे विकला जातो 9. कामगारांची संख्या 10. कामगारांसाठी उपलब्ध असलेल्या सुविधा 11. इतर घटक 12. तुमचे मत नोंदवा.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. दिशादर्शकाचा उपयोग सांगा. :.....
   .....
2. क्षेत्रभेट अभ्यासाचे महत्व स्पष्ट करा. :.....

   ए.....
   .
   .....

अधिक माहिती येथून मिळेल : दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता सहावी,आठवी, नववी,दहावी पाठयपुस्तक. https://tinyurl.com/y3kn7khu https://tinyurl.com/ya9swd4x

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 04**

कृती क्रमांक : 02 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** भौगोलिक साधनांचा उपयोग करुन विविध स्थळे व प्रदेश शोधता येणे. स्थापित करता येणे व अहवाल तयार करता येणे.

❖ **क्षेत्र :** प्रात्यक्षिक भूगोल .

❖ **घटक :** भौगोलिक क्षेत्रभेट.

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो तूम्हीला क्षेत्रभेटीस जाण्यास आवडते का ? :.....

2) तुम्ही भेट दिलेल्या स्थळांची नावे लिहा :.....

3) तुम्ही नियोजित क्षेत्रभेटीचे नियोजन कशा पध्दतीने कराल ? :.....

.....

4) तुम्ही कोणकोणते साहित्य सोबत नेले ? :.....

❖ **कृतीचे नाव :** नियोजित क्षेत्रभेट मार्गाचा नकाशा आराखडा व प्रश्नावली तयार करणे.

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** नकाशा, नकाशा आराखडा, पेन, पेन्सिल, खोडरबर, मोजपट्टी, कागद, मोबाइल, इतर साहित्य.

तुम्ही केलेल्या क्षेत्रभेटीचा नकाशा आराखडा तयार करा.

क्षेत्रभेट मार्गाचा नकाशा आराखडा

समुद्रकिनारा /नदी किनारी प्रदेश /वन प्रदेश / ग्राम पंचायत कार्यालय/ कारखाना भेट देण्यासाठी नमुना प्रश्नावली तयार करा.

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....
11. .....
12. .....
13. .....
14. .....
15. .....
16. .....

❖ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. नियोजित क्षेत्रभेट मार्गाच्या नकाशा आराखडयाचे महत्व सांगा.

   .....

   .....

   .....

2. क्षेत्रभेटी नियोजनात वाहतूक मार्ग व वाहतूक साधनांचा विचार करणे महत्वाचे का असते ?

   .....

   .....

   .....

अधिक माहिती येथून मिळेल : दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता सहावी,आठवी, नववी,दहावी पाठयपुस्तक, https://tinyurl.com/y3kn7khu

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 05**

कृती क्रमांक : 03 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** भौगोलिक साधनांचा उपयोग करुन विविध स्थळे व प्रदेश शोधता येणे. स्थापित करता येणे व अहवाल तयार करता येणे.

❖ **क्षेत्र :** प्रात्यक्षिक भूगोल .

❖ **घटक :** भौगोलिक क्षेत्रभेट.

❖ **थोडे आठवूया :**

1) सांख्यिकीय माहितीचे विश्लेषण कोणकोणत्या घटकांने दाखविता येते :.....

2) आलखांचे प्रकार कोणकोणते आहेत? : .....

3) स्तंभालेख म्हणजे काय ? :.....

.....

4) रेषालेख म्हणजे काय ? :.....

.....

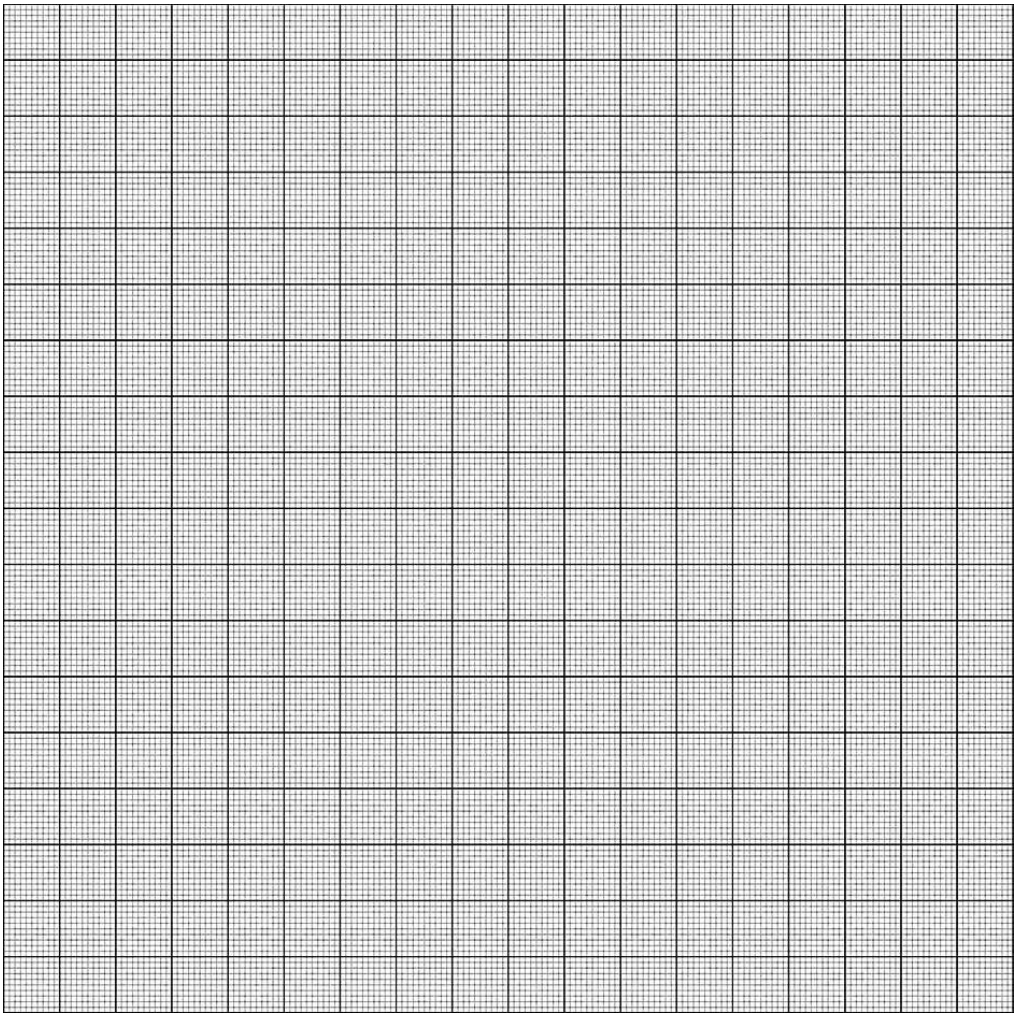
❖ **कृतीचे नाव :** आलेख तयार करणे व त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे देणे.

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** आलेख कागद, पेन, पेन्सिल, खोडरबर, मोजपट्टी, कागद, मोबाइल, संगणक, इतर साहित्य.

❖ **कृती** : खालील सांख्यिकीय माहितीच्या आधारे रेषालेख तयार करा.

वष्ज्ञ	1995	2000	2005	2010	2015
भारतातील पर्यटक संख्या लाखात	20	30	40	60	140

भारतातील आंतरराष्ट्रीय पर्यटक संख्या

❖ **वरील उदाहरणांच्या आधारे रेषालेख तयार करा व आलेखाचे निरीक्षण करुन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.**

1. वरील आलेखात काय दर्शविण्यात आले आहे?

   .....

2. वरील आलेखात कोणत्या वर्षापासून आंतरराष्ट्रीय पर्यटकांची संख्यात वाढ झाली आहे.?

   .....

3.सर्वात जास्त पर्यटकांची कोणत्या वर्षी वाढली आहे.?

   .....

4.वरील आलेखाच्या निरीक्षणावरुन तुमचे मत नोंदवा.

   .....

❖ **खालील प्रश्नांची उत्तरे दया.**

1. आलेख तयार करण्यासाठी कोणकोणत्या घटकांचा विचार करावा लागतो?

   .....

   .....

2. आलेखाचे उपयोग लिहा.

   .....

   .....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता सहावी,आठवी, नववी,दहावी पाठयपुस्तक.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस –6 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१. इतिहासलेखन : पाश्चात्य परंपरा २. इतिहासलेखन : भारतीय परंपरा	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	इतिहास हा शास्त्रशुद्ध अभ्यास विषय आहे हे सांगता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१ . इतिहासाची साधने	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	ऐतिहासिक संदर्भाचे योग्य वाचन करून त्याचा अर्थ सांगता येणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवू या	१. टपाल तिकीट, नाणी यावरून कोणता अर्थबोध होतो ? २. कोशवाङमयातून कोणती माहिती मिळते ? ३. तुम्हाला माहित असलेली साप्ताहिके, मासिके, वार्षिके यांची नावे सांगा. ४. ऐतिहासिक ग्रंथांची नावे सांगा. ५. एखाद्या संदर्भ साधनाची विश्वसनीयता कोणत्या गोष्टीवरून ठरते ? ६. एखाद्या संदर्भ साधनाच्या वाचनावरून कोणत्या गोष्टीची माहिती मिळू शकते ?
	मदत हवी का ?	१. प्रकाशन विभाग सूचना और प्रसारण मंत्रालय भारत सरकार www.publicationsdivision.nic.in
	कृती करा	१. नियतकालिकांची नावे लिहा. २. लोकराज्य मासिकाचे वाचन करा यातून कोणती माहिती मिळते ? याचे प्रकाशन कोणामार्फत होते ?
शैक्षणिक साहित्य	टपाल तिकीट, नाणी, विश्वकोश खंड, वृत्तपत्र, किशोर मासिक, साधना साप्ताहिक	

काय समजले ?	१. इतिहासलेखन करताना कोणती काळजी घ्यावी ? २. वर्तमानपत्रातील येणाऱ्या बातम्याची विश्वासार्हता कशी तपासावी लागते ?
अधिक माहिती	१ . इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक. लिंक **https://diksha.gov.in/get/dial/EPC4CN**
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. टपाल तिकिटांच्या माध्यमातून भारतीय संस्कृतीचा वारसा व एकात्मता यांचे कसे जतन केले जाते ? २. तुम्ही पाहिलेल्या ऐतिहासिक चित्रपटांची यादी करा व तुम्हाला आवडलेल्या चित्रपटाचे रसग्रहण तुमच्या शब्दात करा.
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. घरातील उपलब्ध दस्तऐवजाचा (जन्म नोंद दाखले, शेती विषयक उतारे इ.) अभ्यास करा. यातून तुम्हाला कोणती माहिती मिळाली ते लिहा. २. टपाल तिकिटे व नाण्यांचा संग्रह करा.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 7 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१ . इतिहासलेखन : पाश्चात्य परंपरा २. इतिहासलेखन : भारतीय परंपरा	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	भारतीय इतिहासातील विविध कालखंडाचा चिकित्सक, तुलनात्मक अभ्यास करता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१ . इतिहासाची साधने	
सेतू बांधणी -इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	ऐतिहासिक घटनांचा अर्थ वस्तुनिष्ठ रीतीने लावता येणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	१. ऐतिहासिक साधनांचा उपयोग कशासाठी केला जातो ? २. कोणती ऐतिहासिक साधने अधिक विश्वासार्ह वाटतात ? ३. एखाद्या ऐतिहासिक साधनाचा खरे-खोटेपणा कसा तपासता येईल ? ४. एखाद्या घटनेचा इतिहास लिहिण्यासाठी प्राथमिक पुरावा उपलब्ध नसल्यास कोणती साधने वापरावी लागतात ? ५. तुम्ही ऐकलेली, वाचलेली, पाहिलेली माहिती सत्य की, असत्य आहे हे कसे ओळखाल?
	मदत हवी का ?	१ . इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
	कृती करा	१. तुमच्या गावाचा इतिहास लिहिण्यासाठी कोणती साधने वापराल त्याची ऐतिहासिक साधनांच्या प्रकारानुसार यादी करा.
शैक्षणिक साहित्य	चित्रे, विविध ऐतिहासिक वस्तू, नाणी, नोटा, टपाल तिकिटे, विविध कोश, वर्तमानपत्रे, मोबाईल	
काय समजले ?	१. कोणत्या ऐतिहासिक साधनांचा उपयोग सत्य माहिती लिहिण्यास उपयुक्त ठरतो ? २. एखाद्या घटनेचा अर्थ वस्तुनिष्ठ रीतीने लावण्यासाठी कोणत्या गोष्टी तपासाव्या लागतील ?	
अधिक माहिती	ई – लोकराज्य https://dgipr.maharashtra.gov.in/lokrajya-marathi	

स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. प्रेस ट्रस्ट ऑफ इंडिया कोणते कार्य करते ? २. भारत सरकारच्या प्रकाशन विभागामार्फत प्रकाशित केलेल्या पुस्तकांची, नियतकालिकाची नावे लिहा.
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. टपाल तिकिटांचा, नाण्याचा संग्रह करून तुम्हाला मिळालेल्या माहितीचा अहवाल तयार करा. २. महाराष्ट्र शासनाच्या लोकराज्य मासिकातून येणारी माहिती वाचा.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी,विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – ८ / कालावधी ३५ मिनिटे

<table>
<tr><td>क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">३ . उपयोजित इतिहास</td></tr>
<tr><td>इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता</td><td colspan="2">ऐतिहासिक घटनांचे समकालीनत्व ओळखता येणे.</td></tr>
<tr><td>इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">२ . भारत : १९६० नंतरच्या घडामोडी</td></tr>
<tr><td>सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता</td><td colspan="2">भारताच्या स्वातंत्र्यानंतरच्या वाटचालीत ऐतिहासिक घटनांचा क्रम योग्य पद्धतीने सांगता येणे.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती</td><td>काही बाबी आठवू या</td><td>सांगा पाहू
१. स्वातंत्र्यपूर्व काळातील महत्त्वपूर्ण ऐतिहासिक घटना सांगा.
२. पुढील चित्र पहा व त्याचे महत्त्व सांगा

दांडी यात्रा
३. भारतातील पंतप्रधानांची नावे सांगा.
४. खालील घटना कालक्रमानुसार लावा.
१. सोव्हिएत युनियनचे विघटन झाले.
२. गोवा,दमण आणि दीव या प्रदेशाची मुक्तता झाली.
३. भारताने पोखरण येथे पहिली अणुचाचणी केली
४. लालबहादूर शास्त्रीनी “जय जवान जय किसान” ही घोषणा दिली.</td></tr>
<tr><td>मदत हवी का ?</td><td>इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक</td></tr>
</table>

	कृती करा	१. भारतातील पंतप्रधानांच्या कालखंडानुसार योग्य क्रम लावा. अटलबिहारी वाजपेयी इंदिरा गांधी लालबहादूर शास्त्री पं. जवाहरलाल नेहरू राजीव गांधी मोरारजी देसाई इंद्रकुमार गुजराल विश्वनाथ प्रतापसिंग एच.डी.देवेगौडा चंद्रशेखर पी.व्ही.नरसिंहराव चरणसिंग २. १९८० च्या दशकातील घटना सांगा. ३. कृती करा. दशक | महत्त्वपूर्ण घटना | घटनेचा वर्तमानात झालेला बदल १९६० | १९६२ भारत आणि चीन युद्ध | ---------- १९७० | विरोधी पक्ष एकत्र येऊन जनता पक्षाचे सरकार स्थापन | ---------- १९८० | विज्ञान व तंत्रज्ञान क्षेत्रात सुधारणेचा प्रयत्न | ----------
शैक्षणिक साहित्य	चित्रे , तक्ते	
काय समजले ?	१. ऐतिहासिक घटना लक्षात कशा ठेवाव्यात ? त्यांचा क्रम कसा लावता येईल ? २. ऐतिहासिक घटनांचा क्रम ऐतिहासिक घटनांचे वर्गीकरण कोणत्या आधारे करता येते ? ३. भूतकाळातील विज्ञान व तंत्रज्ञानात केलेल्या सुधारणेचा वर्तमानात कोणता बदल दिसून येतो ?	
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक	
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतरच्या सुरुवातीच्या काळात कोणते आर्थिक प्रश्न भारतासमोर होते ? २. लालबहादूर शास्त्री यांनी “जय जवान जय किसान” ही घोषणा का दिली ? ३. हरितक्रांतीचे जनक कोणास म्हणतात ? हरितक्रांतीस कोणत्या गोष्टी कारणीभूत होत्या ? ४. स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतरच्या सुरुवातीच्या काळात शेती आणि सद्य स्थितीतील शेती यातील कोणते बदल तुम्हास जाणवतात ?	

अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. भारतातील प्रधानमंत्र्याची नावे लिहा व त्यांच्या कार्याची माहिती लिहा. २. स्वातंत्र्यपूर्व काळातील शेती व आधुनिक काळातील शेती यातील झालेल्या बदलाची चित्रे संग्रहीत करा.

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 09**

कृती क्रमांक : 04 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** एखादया प्रदेशाच्या स्थान –विस्ताराबाबत नकाशा व प्रतिमांवर वृत्तजाळी मांडून उत्तरे देता येणे

❖ **क्षेत्र :** सामान्य भूगोल .

❖ **घटक :** आंतरराष्ट्रीय वाररेषा (मागील इयत्तेतील पूर्वज्ञान : अक्षवृत्त व रेखावृत)

❖ **थोडे आठवूया :**

1) जागतिक प्रमाणवेळ ही कोणत्या रेखावृत्तावरुन ठरवली जाते ? :.....

2) भारतीय प्रमाणवेळ ठरविणारे रेखावृत्त कोणत्या गोलार्धात आहे.?.:.....

3) भारतीय प्रमाणवेळ ही कोणत्या रेखावृत्तावरुन ठरवली जाते ? :.....

4) भारतीय प्रमाणवेळ व जागतिक प्रमाणवेळ यामध्ये किती तासाचा फरक आहे?.:.....

5) आंतरराष्ट्रीय वाररेषा कोणत्या रेखावृत्तावरुन ठरवली जाते ? :.....

❖ **कृतीचे नाव :** नकाशा निरीक्षण करुन त्यावर आधारित प्रश्नांची उत्तरे दया.

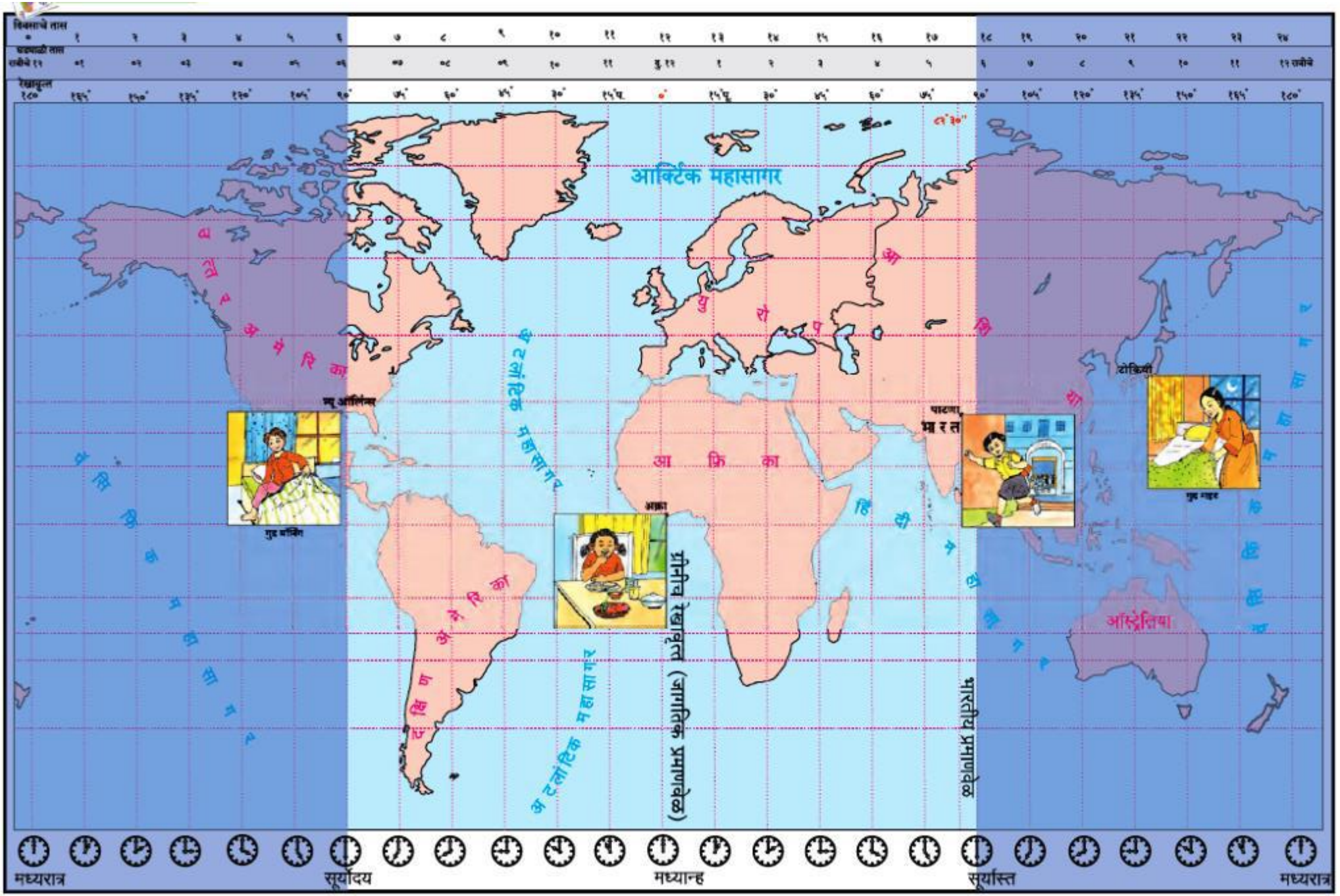
❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** जगाचा नकाशा , पेन, पेन्सिल, मोजपट्टी, कागद,

❖ **कृती :** नकाशा निरीक्षण करुन त्यावर आधारित प्रश्नांची उत्तरे लिहा.?

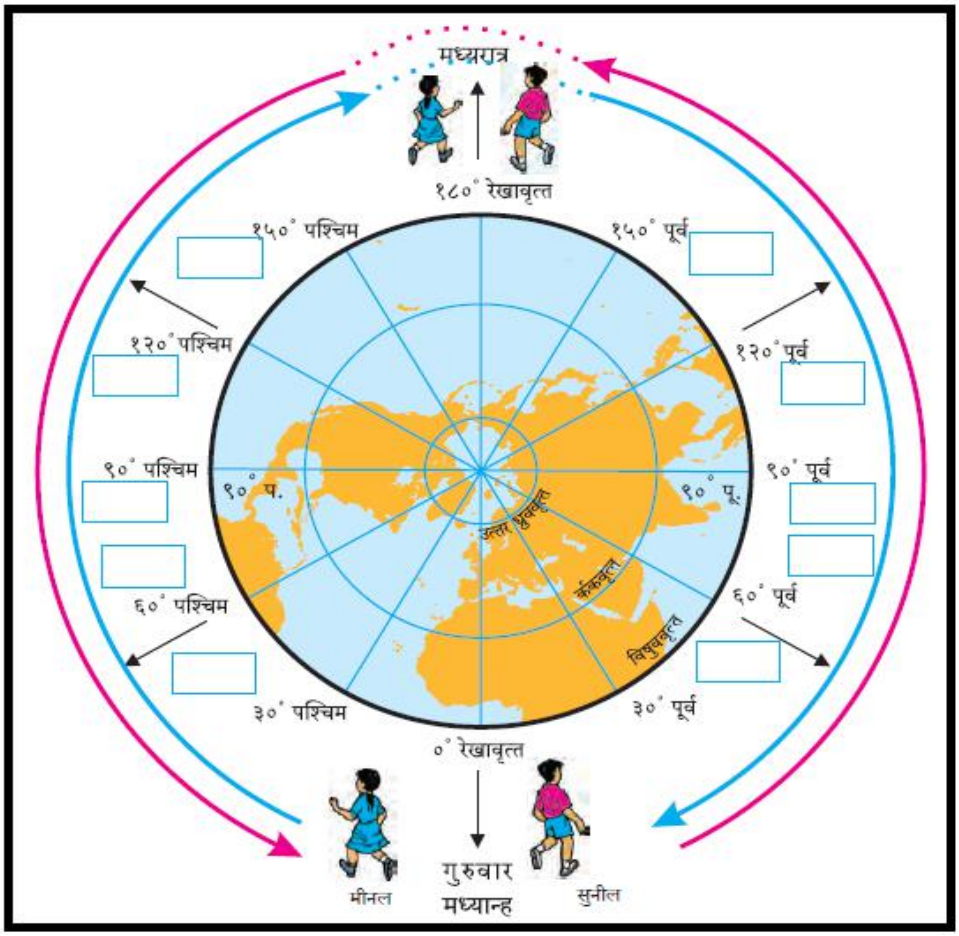
❖ **खालील नकाशाचे निरीक्षण करुन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.**

1. भारतीय प्रमाणवेळ ठरविणारे रेखावृत्त ग्रीनीच रेखावृत्ताच्या कोणत्या दिशेला आहे?
   .....
2. दिलेल्या नकाशात सुर्योदय कोणत्या रेखावृत्तावर होतो?
   :.....
3. दिलेल्या नकाशात सूर्यास्त कोणत्या रेखावृत्तावर होतो ?
   .....
4. दिलेल्या नकाशात मध्यरात्र कोणत्या रेखावृत्तावर होते ?
   .....
5. दिलेल्या नकाशात सुर्योदय ते सूर्यास्त यांच्या मध्ये किती तास आहेत?
   .....

6 दिलेल्या नकाशात मध्यान्हची वेळ कोणत्या रेखावृत्तावर आहे?
.....

आर्क्टिक महासागर
उ त्त र अ मे रि का
यु रो प
आ शि या
आ फ्रि का
द क्षि ण अ मे रि का
अ ट्लां टि क म हा सा ग र
हि दी म हा सा ग र
प्र शां त म हा सा ग र
ऑस्ट्रेलिया
अटलांटिक महासागर
ग्रीनिच रेखावृत्त (जागतिक प्रमाणवेळ)
भारतीय प्रमाणवेळ
न्यू ऑर्लिन्स
गुड मॉर्निंग
आग्रा
पाटणा, भारत
टोकियो
गुड नाइट
मध्यरात्र
सूर्योदय
मध्यान्ह
सूर्यास्त
मध्यरात्र

खालील कृती पूर्ण करा.

❖ **खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.**

1.आंतरराष्ट्रीय वाररेषा ओलांडताना कोणकोणते बदल करावे लागतात ?

.....

.....

.....

2.जागतिक प्रमाणवेळ व आंतरराष्ट्रीय वाररेषा यातील फरक स्पष्ट करा?

.....

.....

.....

.....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता सहावी,आठवी, नववी, दहावी पाठयपुस्तक. https://tinyurl.com/ybqr8l4v https://tinyurl.com/y8g65zcv https://tinyurl.com/ycwf8zml https://tinyurl.com/y2czx9vq

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 10**

कृती क्रमांक : 05 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** एखादया प्रदेशाच्या स्थान –विस्ताराबाबत नकाशा व प्रतिमांवर वृत्तजाळी मांडून उत्तरे देता येणे

❖ **क्षेत्र :** सामान्य भूगोल .

❖ **घटक :** आंतरराष्ट्रीय वाररेषा (मागील इयत्तेतील पूर्वज्ञान : अक्षवृत्त व रेखावृत)

❖ **थोडे आठवूया :**

1) एकूण अक्षवृत्ताची संख्या किती आहे ? :.....

2) उत्तर गोलार्धात अक्षवृत्ताची संख्या किती आहे.?.:.....

3) सर्वात मोठया अक्षवृत्तास कोणत्या नावाने ओळखले जाते.? :.....

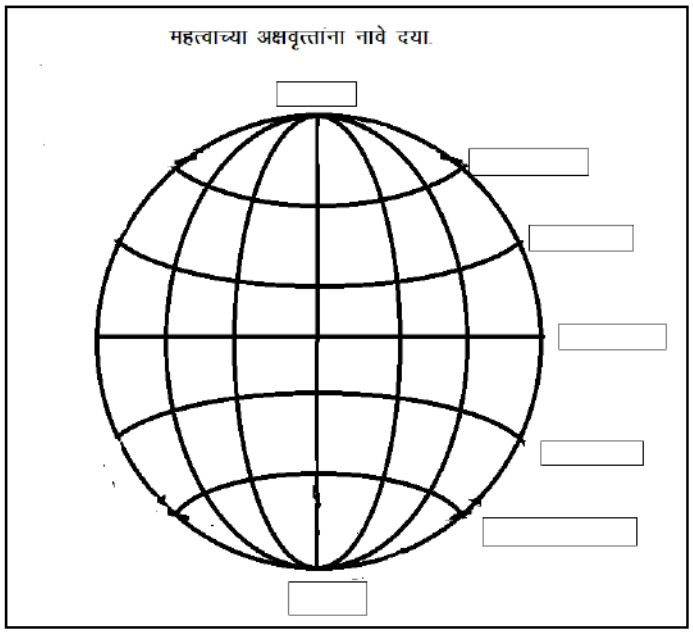
4) कोणत्या अक्षवृत्तास मकरवृत्त असे म्हणतात ?.:.....

5) अक्षवृत्त व रेखावृत्त यांच्यात काय फरक आहे ? :.....

❖ **कृतीचे नाव :** आकृतीला नावे दया

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** अक्षवृत्त आणि रेखावृत्त असलेला पृथ्वी गोल, पेन,पेन्सिल, खोडरबर,

❖ **कृती :** पुढील आकृतीस योग्य ठिकाणी नावे दया.

❖ **खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.**

1. कर्कवृत्त व मकरवृत्त यांच्यातील साम्य व भेद लिहा.

.....

.....

.....

.....

2. दक्षिण गोलार्धातील महत्वाच्या अक्षवृत्ताविषयी माहिती लिहा.

.....

.....

.....

.....

3. 66^0 30′दक्षिण व उत्तर अक्षवृत्तास काय म्हणतात?

.....

.....

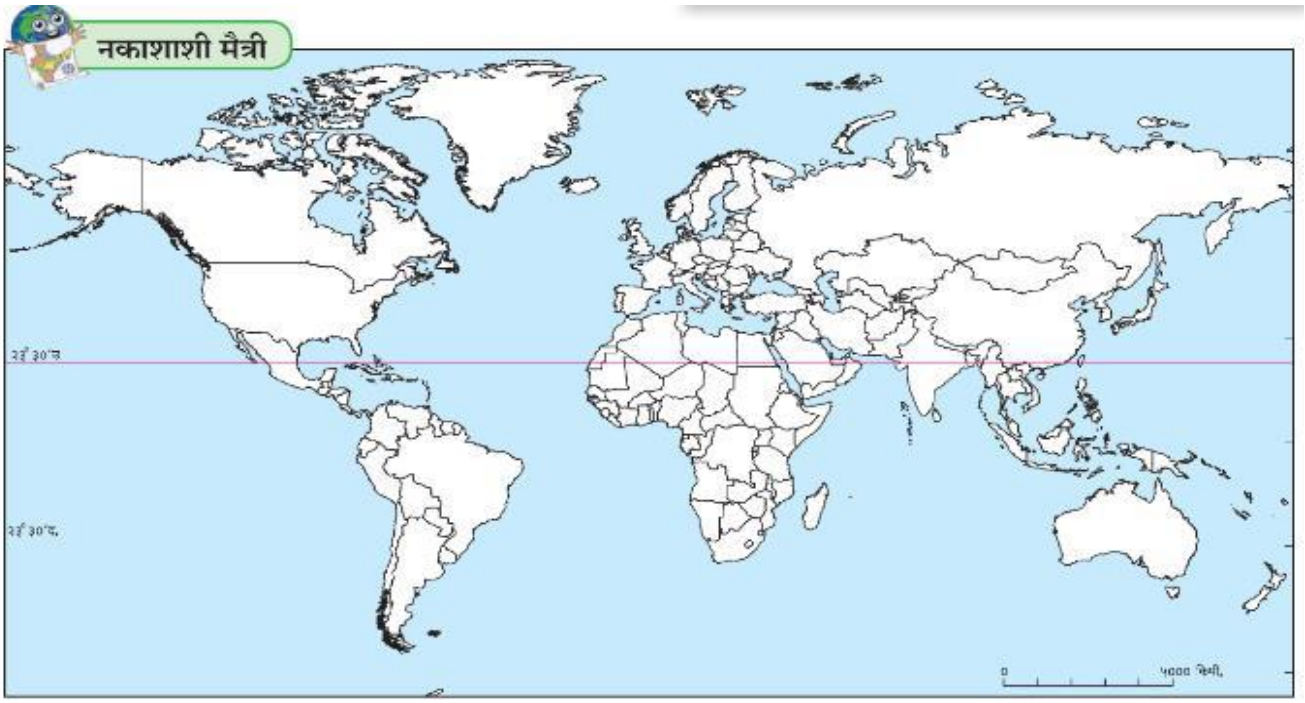
4.तिरप्या सुर्यकिरणांच्या मर्यादा कोणत्या अक्षवृत्तापर्यंत असतात?

.....

.....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता सहावी,आठवी, नववी, दहावी पाठयपुस्तक.https://tinyurl.com/ybqr8l4v https://tinyurl.com/y8g65zcv https://tinyurl.com/ycwf8zml https://tinyurl.com/y2czx9vg

सराव नकाशा :

वरील नकाशात पुढील घटक दाखवा : भारत, विषुववृत्त,कर्कवृत्त, मकरवृत्त, ग्रीनलॅंड, अटलांटिक महासागर, चीन, हिंदी महासागर, दक्षिण अमेरिका, युरोप,

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 11**

कृती क्रमांक : 06 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** एखादया प्रदेशाच्या स्थान –विस्ताराबाबत नकाशा व प्रतिमांवर वृत्तजाळी मांडून उत्तरे देता येणे

❖ **क्षेत्र :** सामान्य भूगोल .

❖ **घटक :** आंतरराष्ट्रीय वाररेषा (मागील इयत्तेतील पूर्वज्ञान : अक्षवृत्त व रेखावृत्त)

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो आपण कोणत्या देशात राहतो ? :.....

2) भारत हा देश कोणत्या गोलार्धात आहे ?.:.....

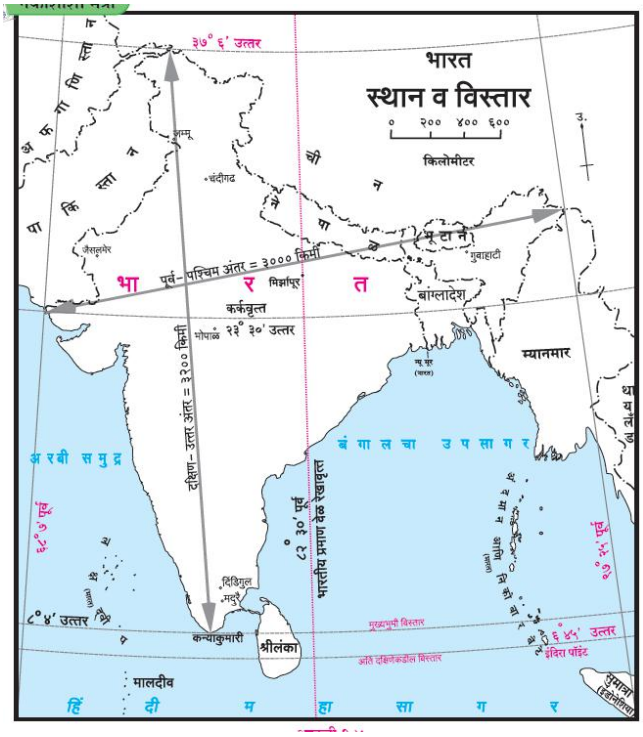
3) भारत हा देश कोणत्या खंडात आहे? :.....

4) भारतातील लोकप्रिय खेळ कोणता ?.:.....

❖ **कृतीचे नाव :** नकाशा निरीक्षण करुन भारताचे स्थान व विस्तार सांगणे.

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** भारताचे स्थान व विस्तार दर्शविणारा नकाशा, पेन,पेन्सिल, खोडरबर,

❖ **कृती :** भारताच्या नकाशाचे निरीक्षण करुन खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा

प्रश्न : 1.भारताचा अक्षवृत्तीय विस्तार लिहा.

.....

2.भारताचे पुर्व पश्चिम अंतर किती किमी आहे?

.....

3.भारताचा रेखावृत्तीय विस्तार लिहा.

.....

4.भारताचे उत्तर दक्षिण अंतर किती किमी आहे?

.....

. 5.भारताची प्रमाणवेळ कोणत्या रेखावृत्तावरुन ठरविली आहे ?

.....

6.इंदिरा पॉईट ठिकाण किती अक्षवृत्तावर आहे.?

.....

7.भारताच्या मध्ये भागातून कोणते अक्षवृत्त गेले आहे?

.....

8. भारताच्या वायव्येकडे असलेल्या देशाचे नाव लिहा.

.....

9.नेपाळला भारताच्या किती बाजूनी सीमा आहेत ?

.....

. 10. भारताने तिन्ही बाजूनी वेढलेल्या देशांची नावे लिहा.

.....

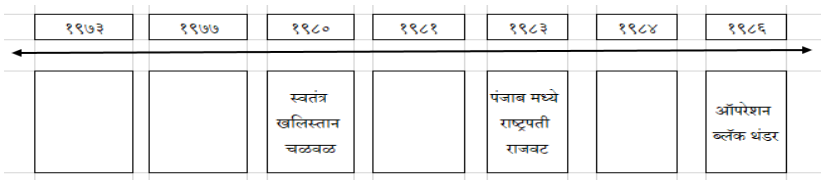
❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता सहावी, आठवी, दहावी पाठयपुस्तक

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

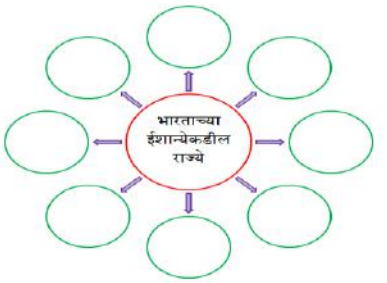
सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 12 / कालावधी ३५ मिनिटे

<table>
<tr><td>क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">५. भारतीय लोकशाहीसमोरील आव्हाने (राज्यशास्त्र)</td></tr>
<tr><td>इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता</td><td colspan="2">१.विविध आव्हानांचे वस्तुनिष्ठ स्वरूप स्पष्ट करता येणे.
२.अंतर्गत आव्हानांना तोंड कसे देता येते याचे विवेचन करता येणे</td></tr>
<tr><td>इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">३. भारतापुढील अंतर्गत आव्हाने</td></tr>
<tr><td>सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता</td><td colspan="2">भारतासमोरील अंतर्गत आव्हानांचा चिकित्सक अभ्यास करता येणे.</td></tr>
<tr><td rowspan="3">एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती</td><td>काही बाबी आठवूया</td><td>१. स्वातंत्र्यपूर्व काळात भारतासमोर कोणती आव्हाने होती ?
२. भारतासमोरील व्यक्तीस्वातंत्र्य विषयी कोणती आव्हाने तुम्हाला जाणवतात ?
३. भारतासमोरील विषमतेची आव्हाने कोणती ?
४. भारतासमोर जनतेच्या शासनातील सहभागाविषयी कोणती आव्हाने आहेत ?
५. स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात भारतासमोर कोणती आव्हाने आहेत ?</td></tr>
<tr><td>मदत हवी का ?</td><td>इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक</td></tr>
<tr><td>कृती करा</td><td>१. पंजाब मधील असंतोष या आधारे पुढील कालरेषेवर पूर्ण करा.

२. भारतातील विकसित व अविकसित प्रदेश पुढील तक्यात दर्शवा.
आसाम, महाराष्ट्र, ओडिशा,गुजरात, पंजाब, बिहार,तामिळनाडू.
<table>
<tr><td>विकसित प्रदेश</td><td>अविकसित प्रदेश</td></tr>
<tr><td></td><td></td></tr>
</table></td></tr>
</table>

शैक्षणिक साहित्य	भारताचा नकाशा
काय समजले ?	१. भारतासमोर कोणकोणती अंतर्गत आव्हाने आहेत ? २. आव्हाने का निर्माण होतात ? ३. आव्हाने कोणकोणत्या प्रकारची असू शकतात ? ४. आव्हानाचा विकासावर कोणता परिणाम होतो ? ५. आव्हानांचे निराकरण कसे करता येते ?
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. नक्षलवाद म्हणजे काय ? २. भारतातील नक्षलवादी क्षेत्रे कोणती ? ३. जमातावादाचा कोणता परिणाम होतो ?
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. प्रदेशवाद म्हणजे काय ते सांगून त्याचा देशावर कोणता परिणाम होतो ? २. पुढील संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

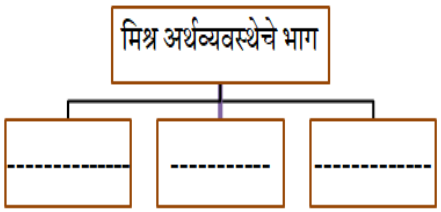
राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 13 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	४. सामाजिक व राजकीय चळवळी (राज्यशास्त्र)	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	शेतकरी व कामगारांच्या मागण्यांची माहिती करून घेणे	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	४. आर्थिक विकास	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	भारतातील आर्थिक धोरणे काळानुसार बदलत गेली हे स्पष्ट करता येणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	१. प्राचीन व मध्ययुगीन काळात भारताचा व्यापार कोणकोणत्या देशांशी होत असे ? २. इंग्रजी राजवटीत भारतीयांचे आर्थिक शोषण इंग्रजांनी कसे केले ? त्याचा भारतीयांच्यावर कोणता परिणाम झाला ? ३. स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात भारताने कोणत्या अर्थव्यवस्थेचा स्वीकार केला आहे ?
	मदत हवी का ?	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
	कृती करा	१. भारताने आर्थिक विकास होण्यासाठी कोणत्या गोष्टी केल्या ? २. भारताने मिश्र अर्थव्यवस्थेचा स्वीकार का केला ? ३. संकल्पना चित्र पूर्ण करा. / तक्ता पूर्ण करा

तक्ता पूर्ण करा

पंचवार्षिक योजना	कालावधी	उद्दिष्टे
पहिली	------	शेती, सामाजिक विकास
दुसरी	१९५६-१९६१	औद्योगिकीकरण
तिसरी	------	विषमतेचे निर्मुलन, रोजगार संधी विस्तार, राष्ट्रीय उत्पन्नात वाढ
------	१९६९-१९७४	शास्त्रीय संशोधन, आरोग्य व कुटुंबनियोजन
पाचवी	------	------

शैक्षणिक साहित्य	तक्ता- मिश्र अर्थव्यवस्था, पंचवार्षिक योजना
काय समजले ?	१. आर्थिक धोरणावर कोणत्या गोष्टीचा परिणाम होतो ? २. पंचवार्षिक योजना का आखण्यात आली ? ३. पंचवार्षिक योजनेत कोणते बदल होत गेले ?
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. बँकाचे राष्ट्रीयीकरण का करण्यात आले ? २. वीस कलमी कार्यक्रमातील तरतुदी लिहा. ३. इतर क्षेत्रातील आर्थिक परिस्थितीचा कोणता परिणाम कामगार वर्गावर झाला ?
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. राष्ट्रीयकृत बँकांची नावे लिहा.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 14 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	८. पर्यटन आणि इतिहास	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	पर्यटन अनेकांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देते हे जाणणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	२. भारत : १९६० नंतरच्या घडामोडी ४. आर्थिक विकास	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	१.जागतिकीकरणामुळे आलेल्या आर्थिक सुधारणांच्या परिणामाचा आढावा घेता येणे. २.खासगीकरण, उदारीकरण व जागतिकीकरण यामुळे भारतीय अर्थव्यवस्थेत झालेल्या बदलांची कारणमीमांसा करता येणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	**काही बाबी आठवू या**	१. भारताने पंचवार्षिक योजनेचा स्वीकार केल्याने अर्थव्यवस्थेत कोणता बदल झाला ? २. मिश्र अर्थव्यवस्थेचा भारताने स्वीकार केल्याने अर्थव्यवस्थेत कोणते चांगले परिणाम दिसून आले ? ३. जागतिकीकरणामुळे कोणकोणत्या क्षेत्रात बदल झाला ? ४. खासगीकरण, उदारीकरण व जागतिकीकरण म्हणजे काय ?
	मदत हवी का ?	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
	कृती करा	१. आर्थिक उदारीकरण कशास म्हणतात ? २. १९९१ च्या आर्थिक सुधारणांचा कोणता परिणाम भारतावर झाला ? ३. जागतिक व्यापार संघटनेचा भारत सदस्य झाल्यानंतर भारतात कोणत्या सुधारणा झाल्या ? ४. WTO या संघटनेचे बोधचिन्ह, सदस्य देश, उद्दिष्टे, कार्यक्रम इत्यादी माहिती इंटरनेटच्या मदतीने मिळवा ५. जागतिकीकरणाचा पर्यटनावर कोणता परिणाम झाला ?

शैक्षणिक साहित्य	मोबाईल
काय समजले ?	१. जागतिकीकरणाचे फायदे व तोटे सांगा. २. आज कोणत्या क्षेत्राचे खासगीकरण होत आहे ?
अधिक माहिती	१. इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. जागतिककरणाचा शेतीच्या क्षेत्रावर कोणता परिणाम झाला ? २. जागतिकीकरणामुळे औद्योगिक क्षेत्रात कोणता बदल झाला ?
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. आधुनिक भारताच्या इतिहासात १९९१ हे साल महत्त्वाचे का ठरते ? २. नजकीच्या काळात राष्ट्रीय बँकेस/ शाखेस भेट देऊन त्यांच्या कामकाजाची माहिती मिळवा.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

चाचणी क्रमांक १ **दिवस १५**

वेळ ३० मि. गुण

१५

प्रश्न १ अ) पुढील विधानासाठी दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्यायाचे वर्णाक्षर चौकटीत लिहा. ३

१) आधुनिक कालखंडातील..... लोकशाहीचा चौथा स्तंभ आहेत. | |

अ) कायदेमंडळ ब) वृत्तपत्रे क) न्यायमंडळ ड) कार्यकारी मंडळ

२) भारतीय हरितक्रांतीचे जनक .....होत. | |

अ) डॉ.वर्गीस कुरीयन ब) डॉ.होमी भाभा क) डॉ.एम.एस.स्वामिनाथन ड) डॉ.नॉमेन बोरलॉग

३) वीस कलमी कार्यक्रमाची ---------- यांनी घोषणा केली. | |

अ) पं.नेहरू ब) लालबहादूर शास्त्री क) इंदिरा गांधी ड) पी.व्ही.नरसिंहराव

ब) पुढील गटातील चुकीची जोडी ओळखून लिहा २

१) अ) लिखित साधन – वृत्तपत्रे
ब) मौखिक साधन – लोकगीते
क) भौतिक साधन – चित्रपट
ड) दृक-श्राव्य साधन – आंतरजाल

---

२) अ) विश्वनाथ प्रताप सिंग – इतर मागासवर्गीयांसाठी आरक्षण
ब) राजीव गांधी – विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात अनेक सुधारणा
क) अटलबिहारी वाजपेयी– हरितक्रांतीचे जनक
ड) पी.व्ही.नरसिंहराव – भारतीय अर्थव्यवस्थेत अनेक बदल घडवून आणले.

प्रश्न २ सूचनेप्रमाणे कृती करा . ४

१) खाली दिलेल्या भारतातील पंतप्रधानांचा कालखंडानुसार योग्य क्रम लावा.

एच.डी.देवेगौडा, राजीव गांधी, पी.व्ही.नरसिंहराव, अटलबिहारी वाजपेयी

१. ----------

२. ----------

३. ----------

४. ----------

२) खाली दिलेल्या प्रदेशातील विकसित व अविकसित प्रदेश पुढील तक्यात दर्शवा.

आसाम, महाराष्ट्र, ओडिशा,गुजरात, पंजाब, बिहार,तामिळनाडू.

विकसित प्रदेश	अविकसित प्रदेश

प्रश्न ३ पुढील प्रश्नाचे २५ ते ३० शब्दात उत्तर लिहा. (कोणतेही दोन) ४

१) 'आनंदपूर साहिब' या ठरावात अकाली दलाने कोणत्या मागण्या केल्या ?

२) भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये लिहा.

३) वर्तमानपत्रात कोणकोणत्या प्रकारचे वृत्त छापले जातात ?

प्रश्न ४ पुढील विधाने सकारण स्पष्ट करा. (कोणतेही एक) २

१) अस्पृश्यतेच्या रूढीवर कायदयाने बंदी आणली.

२) 'ऑपरेशन ब्लू स्टार' करावे लागले.

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतू अभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्ष 2021.22

विद्यार्थी स्वंय अध्ययन चाचणी क्रमांक :01 दिवसः

इयत्ता : दहावी विषय : भूगोल वेळ : 30 मिनिटे गुण : 15

प्रश्न 1 ला. खालील दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडा. **05**

1) क्षेत्रभेटीचा अहवाल लेखन करताना.....साधनांचा उपयोग केला जातो.

1) प्रश्नावली 2) फोटो 3) नकाशा 4) दुर्बिण

अ) फक्त 1 व 4 ब) फक्त 2 व 3 क) फक्त 3 ड) फक्त 1, 2,व 3

2) क्षेत्रभेटी दरम्यान क्षणचित्रे घेण्यासाठी .....साधनांचा वापर करतात.

अ) नकाशा ब) दिशादर्शक क) दुर्बिण ड) कॅमेरा

3) भारतीय प्रमाणवेळ.....रेखावृत्तावरुन निश्चित केली आहे.

अ) $82\frac{1}{2}$ अंश उत्तर अक्षवृत्त ब)$82\frac{1}{2}$ अंश दक्षिण अक्षवृत्त

क) $82\frac{1}{2}$ अंश पूर्व रेखावृत्त क)$82\frac{1}{2}$ अंश पश्चिम अक्षवृत्त

4) आंतरराष्ट्रीय वाररेषा.....रेखावृत्तावरुन ठरविली जाते.

अ) 180^0 ब) 0^0 क) 60^0 ड) 90^0

5) भारत हा .....गोलार्धातील देश आहे.

अ) उत्तर–पूर्व ब) उत्तर–पश्चिम क) दक्षिण–पूर्व ड) दक्षिण–पश्चिम

प्रश्न 2 रा.योग्य जोडया लावा. **05**

अ गट	उत्तरे	ब गट
1. दिशादर्शक	( )	अ. $23\frac{1}{2}$ अंश उत्तर अक्षवृत्त
2. कर्कवृत्त	( )	ब. जागतिक प्रमाणवेळ
3. ग्रीनीच रेखावृत्त	( )	क. माहिती मिळविण्याचे साधन
4. 0^0 चे अक्षवृत्त	( )	ड. दिशा ओळखण्यासाठी
5. प्रश्नावली	( )	ई. मकरवृत्त
		फ. विषुववृत्त

प्रश्न 3 रा खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. **02**

1) क्षेत्रभेटी दरम्यान प्रश्नावलीचे महत्त्व विशद करा.

.....

2) जागतिक प्रमाणवेळ किती अंशाच्या रेखावृत्तावरुन ठरविली जाते?

.....

प्रश्न 4 था : जगाच्या नकाशात विषुववृत्त, मकरवृत्त, कर्कवृत्त दाखवा योग्य ठिकाणी नावे दया.? **03**

जगाचा नकाशा
(पाठय पुस्तकातील किंवा कृतीत दिलेला नकाशा वापरा.)

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 16**

कृती क्रमांक : 07 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** भौगोलिक घटकांचे निरीक्षण करणे,अनुमान काढणे.

❖ **क्षेत्र :** प्राकृतिक भूगोल

❖ **घटक :** अंतर्गत हालचाली व बाहयप्रक्रिया

❖ **थोडे आठवूया :**

1) भूकंप म्हणजे काय ? :.....

2) भूकंपामूळे का परिणाम होतात ?.:.....

3) वली पर्वत म्हणजे काय?.....

4) बाहयप्रक्रियेत कोणकोणत्या क्रियांचा समावेश होतो?.:.....

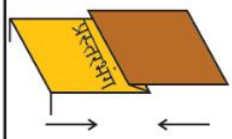
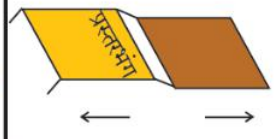
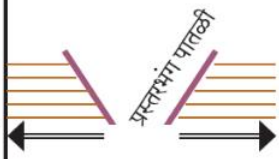
❖ **कृतीचे नाव :** भौगोलिक आकृत्यांचे निरीक्षण करणे व त्यावर आधारित प्रश्नांची उत्तरे देणे.

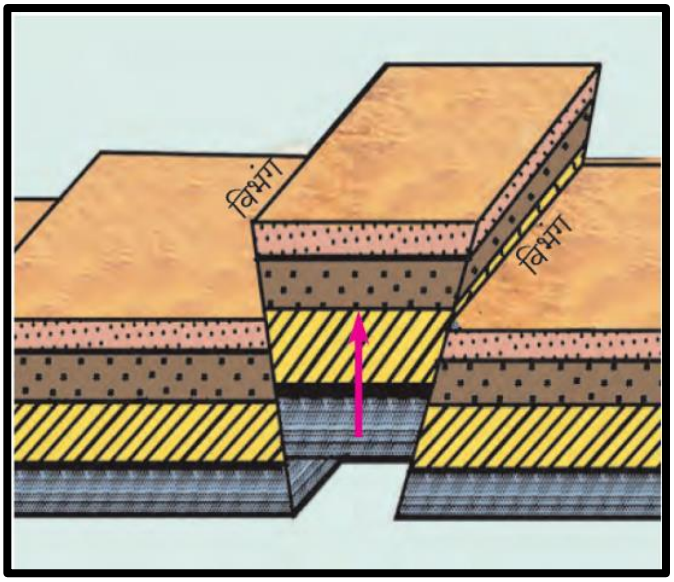
❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** अंतर्गत हालचाली व बाहयप्रक्रिया यांच्या भौगोलिक आकृत्या

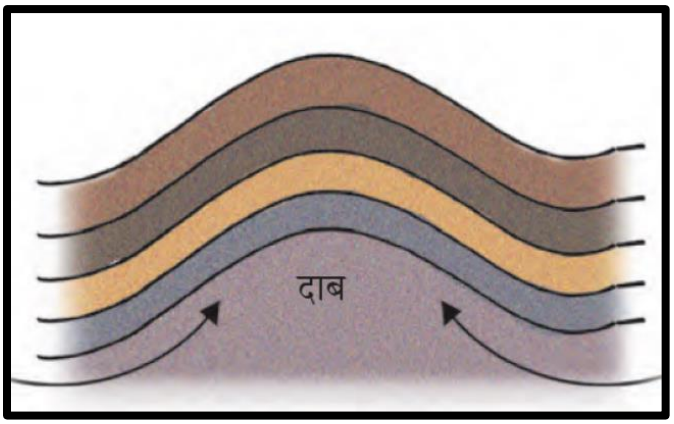
❖ **कृती :** भौगोलिक आकृत्याचे निरीक्षण करुन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

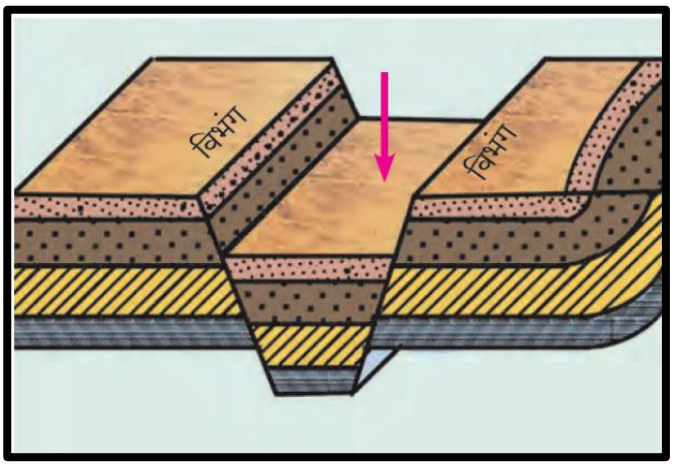
भूकंप लहरींचे प्रकार

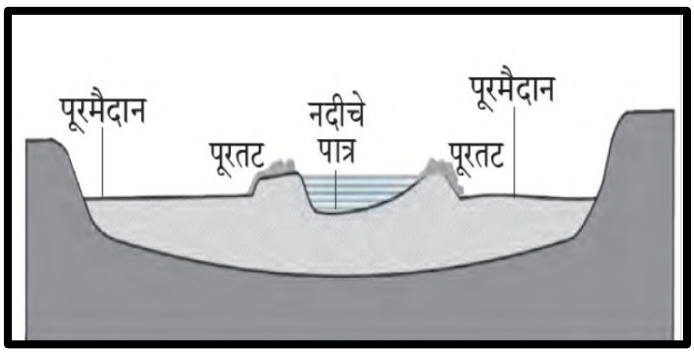

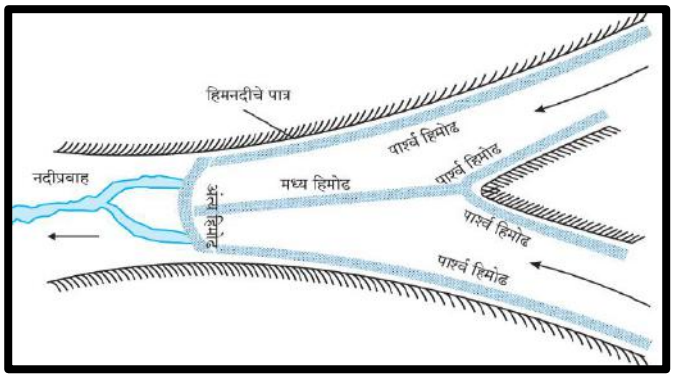
परिणाम	दाब	ताण
लहरींच्या हालचालींची दिशा	एकमेकांकडे येणाऱ्या लहरी	एकमेकांविरुद्ध जाणाऱ्या लहरी
कठीण खडकांवर होणारा परिणाम		
मृदू खडकांवर होणारा परिणाम		

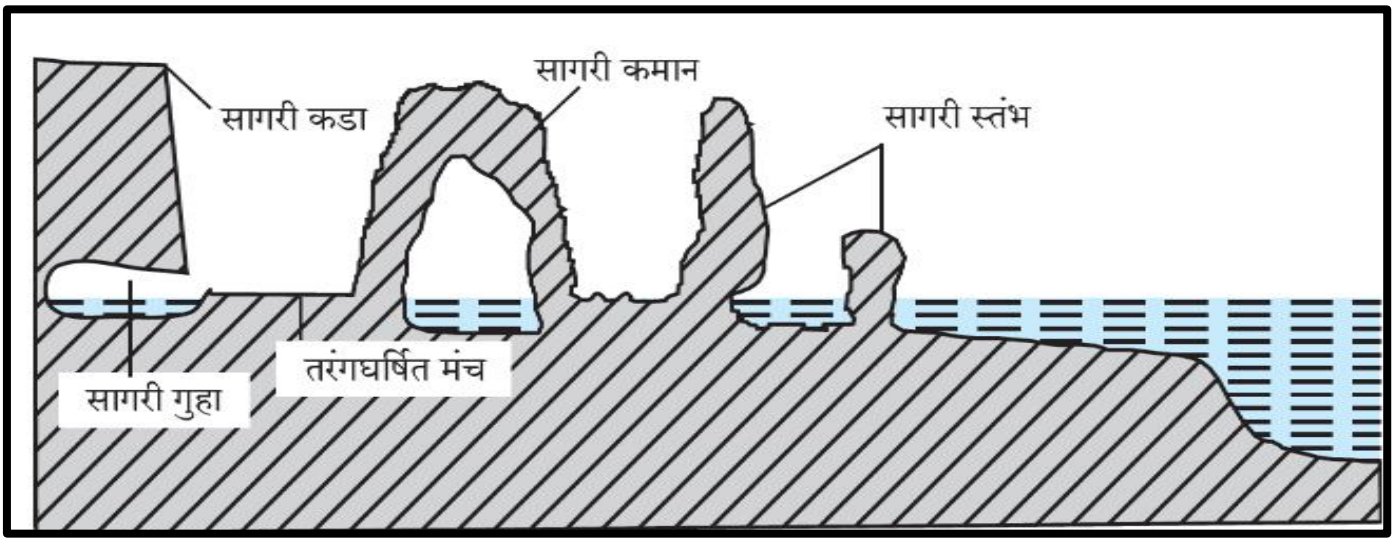

प्रश्न : 1.भूकंप लहरीचे प्रकार लिहा.

.....

2.भूकंपनाभी व अपिकेंद्र यातील फरक लिहा.

.....

3.भू अंतर्गत हालचाली एकमेकाच्या विरुध्द बाजूने होत असतील तर त्यामुळे भूपृष्ठावर काय परिणाम होतो ?

.....

.....

4.गट पर्वत व खचदरी यांच्यातील फरक स्पष्ट करा.

.....

.....

.....

5.पूरतट व पूरमैदान ही भूरुपे नदीच्या कोणत्या कार्यामूळे तयार होतात.

.....

6.हिमोढाचे प्रकार लिहा. :.....

.....

7. मध्य हिमोढ हिमनदीच्या कोणत्या भागात असतात ?

.....

.. 8. सागरी लाटांच्या खनन कार्यामूळे कोणकोणते भूरुपे तयार होतात ?

.....

.....

9. पुळण हे भूरुप कोणत्या बाहयकार्याच्या संचयन कार्यामुळे तयार होते ?

.....

10.वलीकरणामुळे कोणते भूरुप तयार होते?

.....

अधिक माहिती येथून मिळेल : दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी पाठयपुस्तक https://tinyurl.com/y9taj7wm https://tinyurl.com/yc6m2enh https://tinyurl.com/yd2ktym9

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 17**

कृती क्रमांक : 08 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** भौगोलिक घटकांचे निरीक्षण करणे,अनुमान काढणे.

❖ **क्षेत्र :** प्राकृतिक भूगोल

❖ **घटक :** अंतर्गत हालचाली व बाहयप्रक्रिया

❖ **थोडे आठवूया :**

1) भारताच्या उत्तर भागातील पर्वताचे नाव काय आहे ?

:.....

2) भारतीय वाळवंट भारताच्या कोणत्या दिशेला आहे ?

:.....

3) बंगालचा उपसागर भारताच्या कोणत्या दिशेला आहे ?

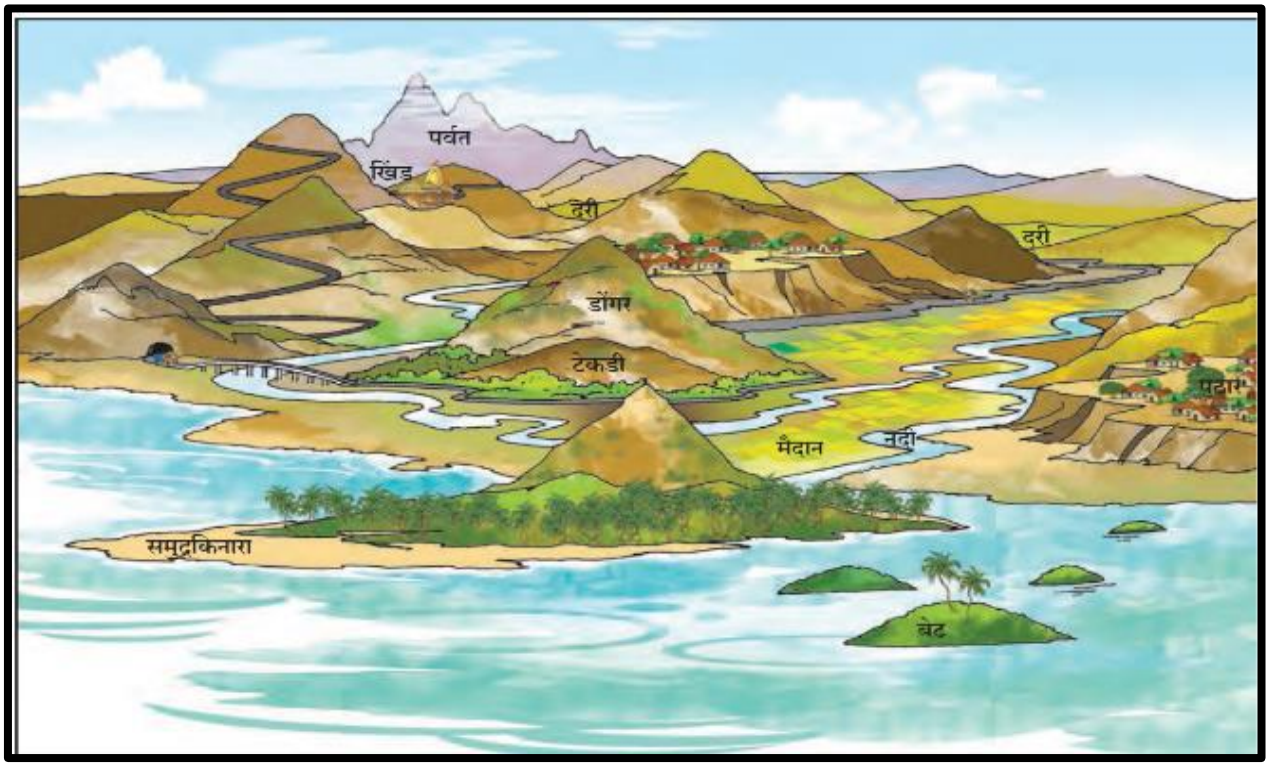
.....

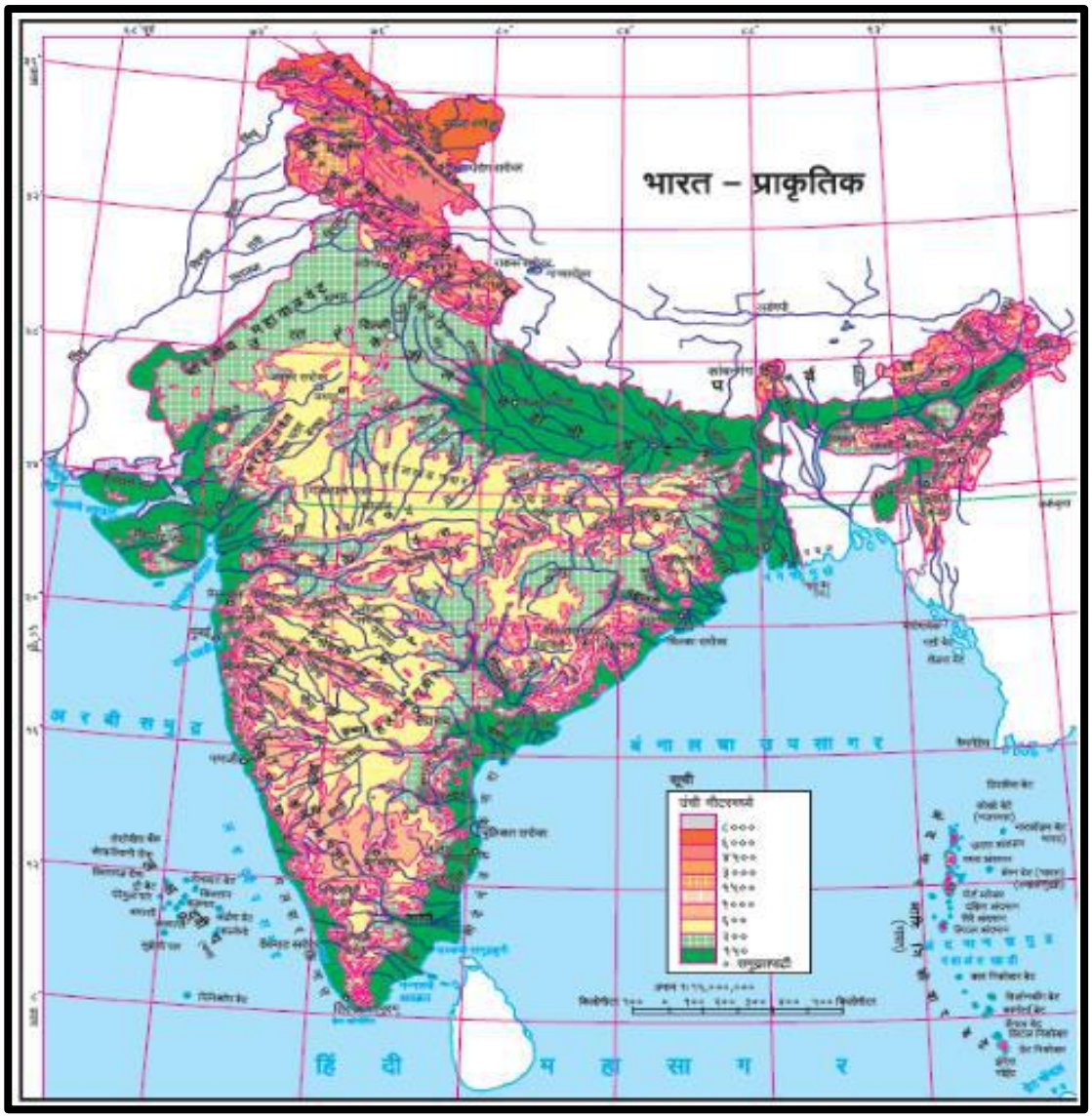
4) भारतातील सर्वात उंचशिखराचे कोणते आहे ?

:.....

❖ **कृतीचे नाव :** प्राकृतिक घटकांचे निरीक्षण करणे

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** विविध भूरुपे, भारताचा प्राकृतिक नकाशा

❖ **कृती :** विविध भूरुपे, भारताच्या प्राकृतिक नकाशाचे निरीक्षण करुन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

प्रश्न : 1. भारतातील 6000 मीटरपेक्षा जास्त उंची असलेला भाग कोणत्या दिशेस आहे?

.....

2.द्वीपकल्पावरील पूर्ववाहिनी नदयांची नांवे लिहा.?

.....

3.सहयाद्री पर्वताची उंची कोणत्या दिशेने वाढत जाते?

.....

4. उत्तरेकडील मैदानी प्रदेशाचा उतार कोणत्या दिशेला आहे ?

.....

5.पूर्व घाटातील शिखरांचे नाव सांगा.

.....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी दहावी पाठयपुस्तक. नवनीत शालेय ॲटलास.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 18 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	४. सामाजिक व राजकीय चळवळी (राज्यशास्त्र)	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	सामाजिक चळवळी जनजागृतीसाठी कोणत्या मार्गाचा अवलंब करतात हे ओळखता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	५. शैक्षणिक वाटचाल ६. महिला व अन्य दुर्बल घटकांचे सक्षमीकरण	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	विविध सामाजिक समस्यांच्या सोडवणुकीसाठी शिक्षण हे महत्त्वाचे माध्यम आहे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	१. स्वातंत्र्यपूर्व काळात कोणत्या सामाजिक समस्या होत्या ? २. मुलींसाठी पहिली शाळा कोणी सुरु केली ? ३. सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रात कोणकोणत्या समाजसुधारकांनी कार्य केले ?
	मदत हवी का ?	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
	कृती करा	१. आदिवासी मुलांसाठी ताराबाई मोडक व अनुताई वाघ यांनी कोणते कार्य केले ? २. शासनाने महिला व अन्य दुर्बल घटकांचे, अल्पसंख्याक यांचे सक्षमीकरण होण्यासाठी शिक्षण क्षेत्रात कोणते उपाय योजले ? ३. प्राथमिक शिक्षणाच्या प्रसारासाठी शासनाने कोणत्या सुधारणा केल्या ? ४. संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

शैक्षणिक साहित्य	शैक्षणिक क्षेत्रात कार्य केलेल्या थोर व्यक्तींची चित्रे
काय समजले ?	१. शिक्षणातून कोणत्या सामाजिक समस्या सोडविण्यास मदत झाली ?
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. कोठारी आयोगाने शिक्षणाच्या क्षेत्रात सुधारणा होण्यासाठी कोणत्या शिफारशी केल्या ? २. मुक्त विद्यापीठ कार्याची माहिती लिहा.
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. महाराष्ट्र राज्य संपूर्ण साक्षर होण्यासाठी कोणत्या मार्गाचा अवलंब करावा लागेल ? २. कोसबाडच्या प्रकल्पाविषयी माहिती लिहा.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 19 / कालावधी ३५ मिनिटे

<table>
<tr><td>क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">४. सामाजिक व राजकीय चळवळी (राज्यशास्त्र)</td></tr>
<tr><td>इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता</td><td colspan="2">महिला व अन्य दुर्बल घटकांच्या सक्षमीकरणाचा अर्थ सांगता येणे</td></tr>
<tr><td>इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">६. महिला व अन्य दुर्बल घटकांचे सक्षमीकरण</td></tr>
<tr><td>सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता</td><td colspan="2">समाजातील दुर्बल घटकांच्या विकासासाठीचे विविध प्रयत्न व त्यांचे महत्त्व ओळखणे.</td></tr>
<tr><td rowspan="3">एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती</td><td>काही बाबी आठवूया</td><td>१. विकासापासून वंचित असणारे समाजातील घटक कोणते ?
२. विकासापासून वंचित असणाऱ्या घटकांच्या विकासासाठी कोणते प्रयत्न करावेत असे तुम्हाला वाटते ?
३. स्वातंत्र्य लढ्यात सहभागी असणाऱ्या महिलांची नावे सांगा.</td></tr>
<tr><td>मदत हवी का ?</td><td>इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक</td></tr>
<tr><td>कृती करा</td><td>१. खालील तक्ता पूर्ण करा.
<table>
<tr><th>क्र.</th><th>क्षेत्र</th><th>महिलेचे नाव</th><th>उल्लेखनीय कामगिरी</th></tr>
<tr><td>१</td><td>सामाजिक</td><td>मृणाल गोरे</td><td>महागाई विरोधी आंदोलन</td></tr>
<tr><td>२</td><td>शिक्षण</td><td>--------</td><td>----------</td></tr>
<tr><td>३</td><td>क्रीडा</td><td>--------</td><td>----------</td></tr>
<tr><td>४</td><td>राजकीय</td><td>--------</td><td>----------</td></tr>
<tr><td>५</td><td>विज्ञान</td><td>--------</td><td>----------</td></tr>
<tr><td>६</td><td>पर्यावरण</td><td>--------</td><td>----------</td></tr>
<tr><td>७</td><td>साहित्य</td><td>--------</td><td>----------</td></tr>
<tr><td>८</td><td>संगीत</td><td>--------</td><td>----------</td></tr>
</table>
२.स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात स्त्रीयांचे योगदान कोणते ?
३.अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, भटक्या व विमुक्त जाती-जमाती, अल्पसंख्यांक यांच्या विकासासाठी शासनाने कोणते प्रयत्न केले ?</td></tr>
</table>

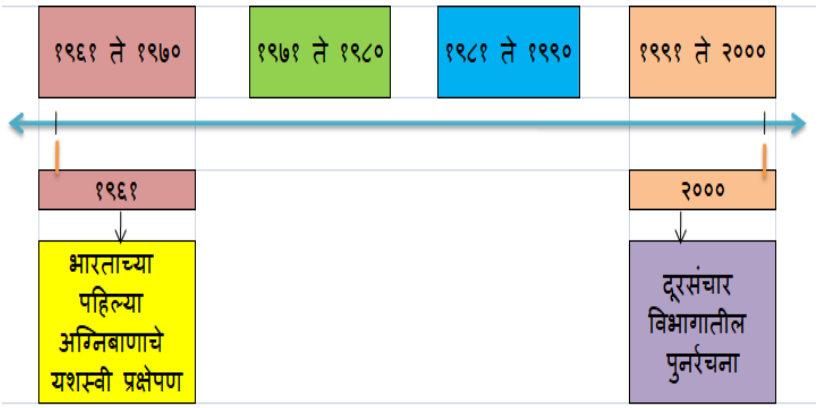
शैक्षणिक साहित्य	विविध क्षेत्रातील उल्लेखनीय कामगिरी केलेल्या व्यक्तींचे फोटो, तक्ते,
काय समजले ?	१. समाजातील दुर्बल घटक कोणते ? २. समाजातील महिला व दुर्बल घटक कोणत्या विकासापासून वंचित आहेत ? ३. समाजातील महिला व दुर्बल घटक यांच्या विकासासाठी शासनाने कोणते प्रयत्न केले आहेत ?
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. संकल्पनाचित्र तयार करा.- महिलांच्या संदर्भातील कायदे. २. अस्पृश्यता निवारणासाठी कोणते प्रयत्न झाले ? ३. मानव अधिकार संरक्षण कायदयाविषयी माहिती लिहा.
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. कोविडचा काळ लक्षात घेता योग्य ती खबरदारी घेऊन तुमच्या गावातील महिला बचत गटाच्या कामकाजाची माहिती मिळवा. २. तुमच्या गावातील/शहरातील विविध क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी करणाऱ्या महिलांची माहिती मिळवा.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 20 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	३. उपयोजित इतिहास	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	इतिहासाचे विविध विषयात व जीवनात होणारे उपयोजन समजावून घेणे व आचरणात आणणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	७. विज्ञान व तंत्रज्ञान	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	१.स्वातंत्र्योत्तर भारतातील विज्ञान व तंत्रज्ञानातील प्रगतीची उदाहरणे सांगता येणे. २.इंटरनेटच्या मदतीने नवनवीन शोधांची माहिती मिळवणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	१. भारताच्या विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात सुधारणा घडवून आणण्याचा प्रयत्न कोणत्या प्रधानमंत्र्यानी केला ? २. विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात कोणती प्रगती झाली आहे ? ३. कोणता दिवस आपण विज्ञान दिन म्हणून साजरा करतो ?
	मदत हवी का ?	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
	कृती करा	१.भारताच्या विज्ञान, तंत्रज्ञान क्षेत्रातील प्रगतीची कालरेषा दशकानुसार तयार करा.

		२.पुढील व्यक्तींनी विज्ञान व तंत्रज्ञानात कोणते कार्य केले ते सांगा. डॉ. होमी भाभा डॉ. होमी सेठना डॉ.राजा रामण्णा डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम ३.इंटरनेटच्या मदतीने 'अणुऊर्जेवर आधारित विद्युतऊर्जा निर्मिती केंद्र' याची माहिती मिळवा.
शैक्षणिक साहित्य	चित्रे	
काय समजले ?	१. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात भारताने विज्ञान व तंत्रज्ञानात कोणती प्रगती केली ? २. इंटरनेटच्या वापराचे फायदे लिहा.	
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक	
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. इंटरनेटच्या मदतीने 'इस्त्रो ' संस्थेची माहिती मिळवा. २. मोबाईलचे फायदे व तोटे लिहा.	
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. नजीकच्या काळात संगणकाच्या सहाय्याने रेल्वे आरक्षण करून रेल्वेचा प्रवास करा व तुमच्या प्रवासाचा अनुभव लिहा. २. नजीकच्या काळात शिक्षक/ पालकांच्या मदतीने तुमच्या जवळच्या आकाशवाणी केंद्रास भेट द्या व माहिती मिळवा.	

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 21**

कृती क्रमांक : 09 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** नैसर्गिक घटकांचे निरीक्षण वर्गीकरण करुन अनूमान काढणे त्यामधील कार्यकारणभाव सांगता येणे.

❖ **क्षेत्र :** प्राकृतिक भूगोल

❖ **घटक :** वृष्टी

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो भारतातील हवामान कोणत्या प्रकारचे आहे?

:.....

2) भारतात किती ऋतू आहेत?

:.....

3) भारतात पावसाळयात कोणत्या वाऱ्यापासून पाऊस पडतो ?

.....

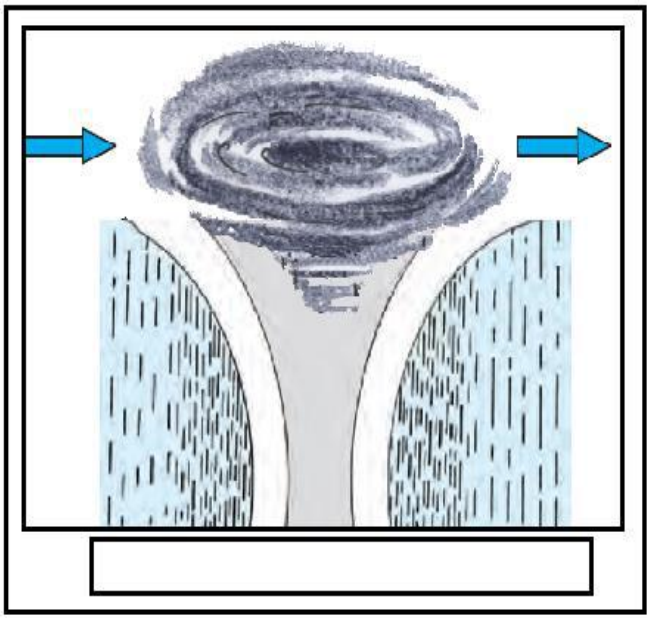
4) पाऊसाचे प्रकार किती आहेत ?

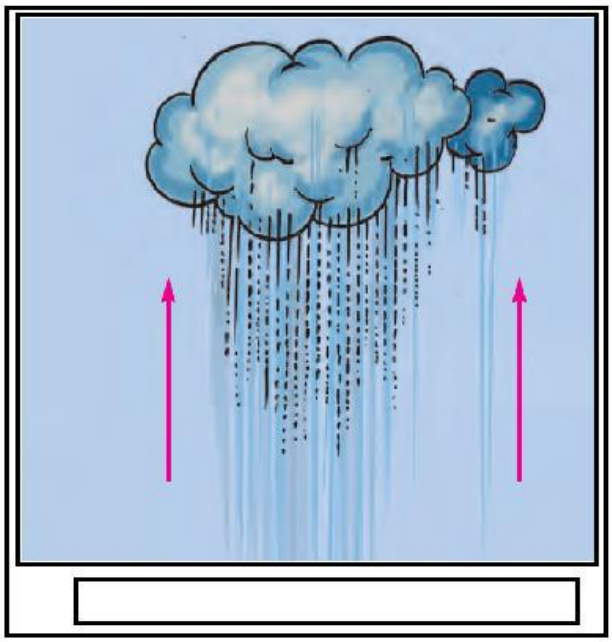
:.....

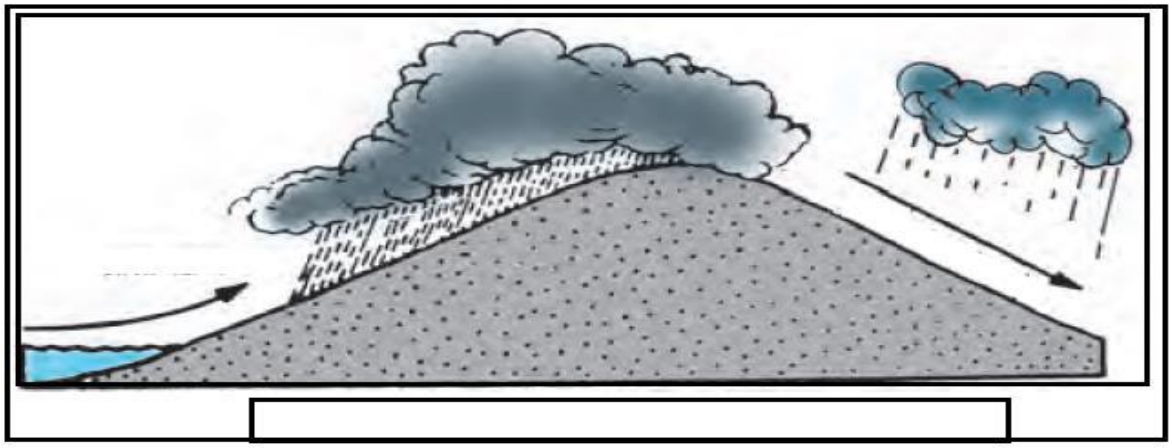
❖ **कृतीचे नाव :** पर्जन्य प्रकार व पर्जन्य वितरण नकाशाचे निरीक्षण करणे व प्रश्नांची उत्तरे देणे

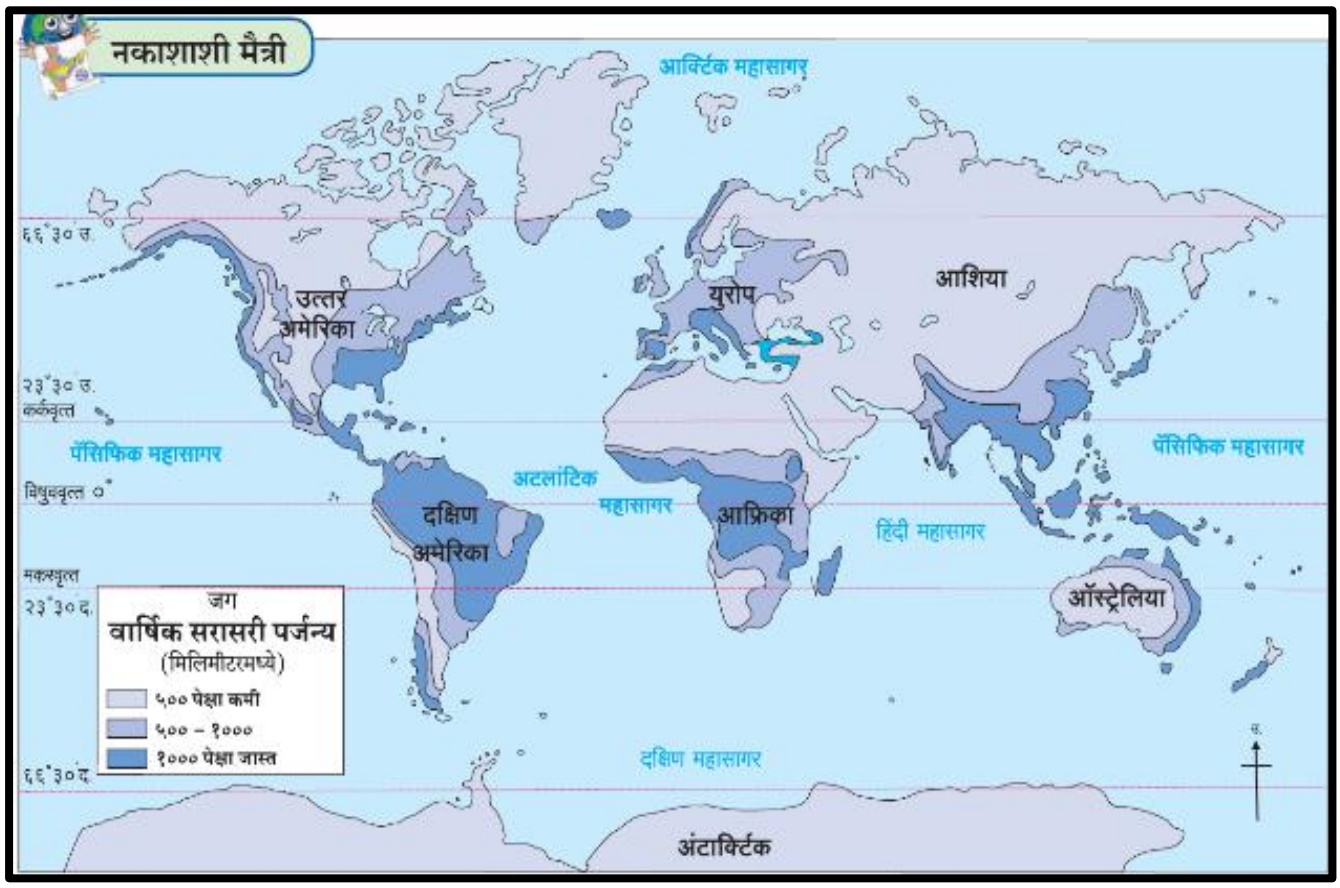
❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** पर्जन्य प्रकार दर्शविणाऱ्या आकृत्या व पर्जन्य वितरणाचा नकाशा

❖ **कृती :** पर्जन्य प्रकार दर्शविणाऱ्या आकृत्यांचे निरीक्षण करुन आकृत्यांना नावे दया.व नकाशाचे निरीक्षण करुन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

प्रश्न :1. कोणत्या प्रदेशात पावसाचे प्रमाण जास्त आहे?

.....

2.आशिया खंडाच्या कोणत्या भागात जास्त पावसाचा प्रदेश आहे?

.....

3.ऑस्ट्रेलिया खंडाच्या कोणत्या किनाऱ्याला जास्त पावसाचा प्रदेश आहे?

.....

4. अंटार्क्टिका खंडावर पावसाचे प्रमाण किती आहे?

.....

5.दक्षिण अमेरिकेच्या कोणत्या भागात पावसाचे प्रमाण जास्त आहे?

.....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी पाठयपुस्तक. https://tinyurl.com/y9lo2n4d https://tinyurl.com/yd58mwe2

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 22**

कृती क्रमांक : 10 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** नैसर्गिक घटकांचे निरीक्षण वर्गीकरण करुन अनूमान काढणे त्यामधील कार्यकारणभाव सांगता येणे.

❖ **क्षेत्र :** प्राकृतिक भूगोल

❖ **घटक :** वृष्टी

❖ **थोडे आठवूया :**

1) तापमान म्हणजे काय ? ते सांगा.

:.....

2) तापमान कक्षा म्हणजे काय ?

:.....

3) तापमान दर्शविण्यासाठी कोणत्या प्रकारच्या आलेखाचा वापर केला जातो ?

.....

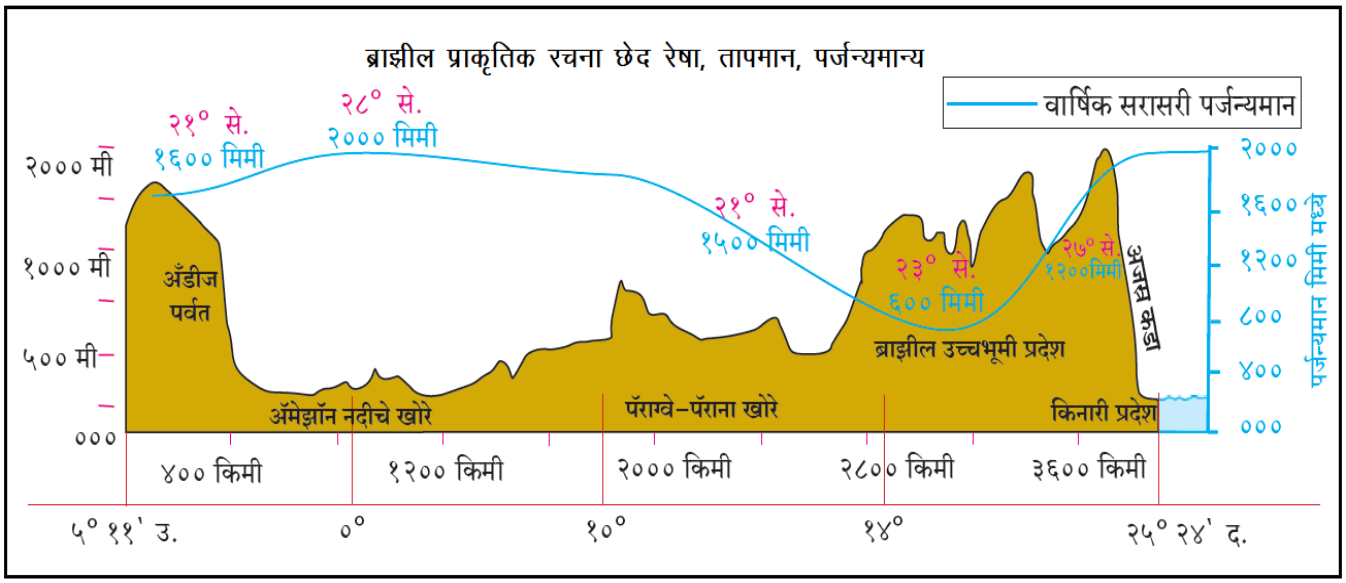
4) पाऊसाचे प्रमाण दर्शविण्यासाठी कोणत्या प्रकारच्या आलेखाचा वापर केला जातो?

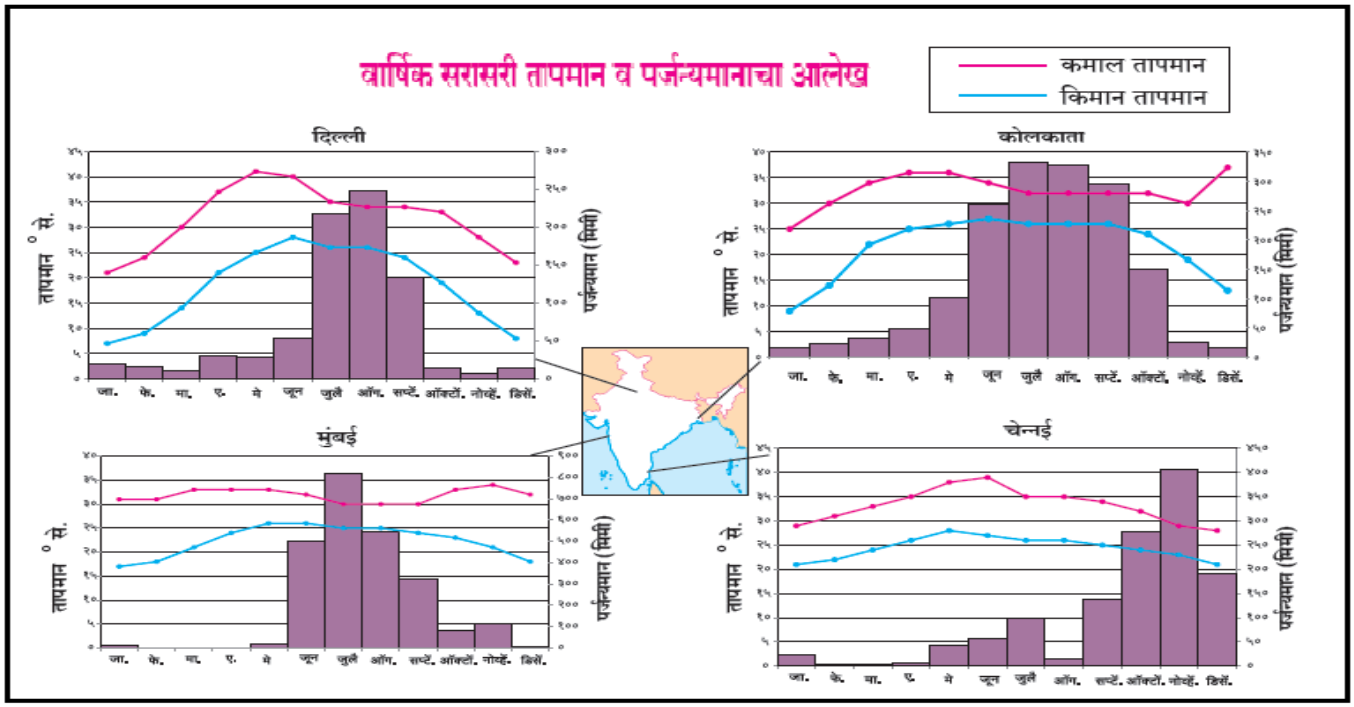
:.....

❖ **कृतीचे नाव :** नैसर्गिक घटकांचे निरीक्षण करणे

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** प्राकृतिक रचना,पर्जन्य,तापमान दर्शविणारी आकृती, वार्षिक सरासरी

तापमान व पर्जन्यमान दर्शविणारा आलेख

❖ **कृती :** नैसर्गिक घटकांचे निरीक्षण करुन प्रश्नांची उत्तरे देणे.

प्रश्न :

1. चेन्नई येथे सर्वात जास्त पाऊस कोणत्या महिन्यात पडतो ?

   .....

2. जुलै महिन्यात कोणत्या शहरात सर्वात जास्त पाऊस पडतो ?

   .....

3. कोलकाता शहरात सर्वात कमी पाऊस कोणत्या महिन्यात पडतो?

   .....

4. कोणत्या शहरात पाच महिने 150 मिमी पेक्षा जास्त पाऊस पडतो?

   .....

5. कोणत्या शहराची तापमान कक्षा कमी आहे?

   .....

6. मुबई शहराची कोणत्या महिन्यातील तापमान कक्षा कमी आहे?

   .....

7. चेन्नईचे तापमान व पर्जन्यमानाच्या आधारे हवामानाचा अंदाज करा.

   .....

8. चारही शहरातील सर्वात जास्त पावसाचे महिने कोणकोणते आहेत ते शोधा व अंदाज व्यक्त करा.

   .....

9. चारही शहरांचे सम आणि विषम हवामानात वर्गीकरण करा.

   .....

10. सर्वात जास्त तापमान कोणत्या शहराचे आहे?

    .....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी पाठयपुस्तक.

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** दिवस: **23**

कृती क्रमांक : 11 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** वस्त्यांच्या निर्माणामध्ये मानवाने भौगोलिक घटकांचा कसा वापर केला ,तसेच स्थानिक प्राकृतिक पर्यावरणाशी अनुकूलन व सुधारणा तो कशा करत गेला याचे परीक्षण करता येणे.

❖ **क्षेत्र :** मानवी भूगोल

❖ **घटक :** नागरीकरण

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो मानवाच्या प्रमुख गरजा कोणत्या ?:.....

2) अन्नाची गरज कशी पुर्ण केली जाते ? .:.....

3) वस्त्र कशा पासून बनविली जातात ? :.....

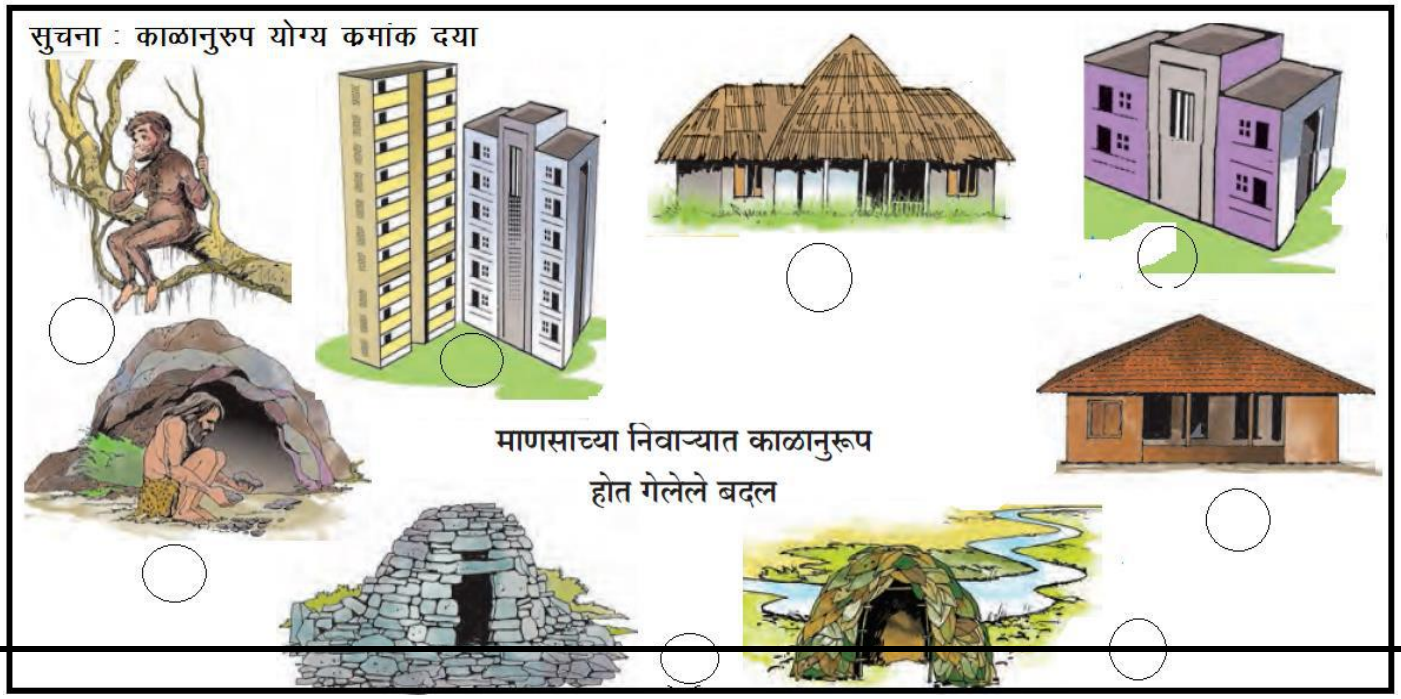
4) मानवाच्या निवाऱ्याला काय म्हणतात ? : .....

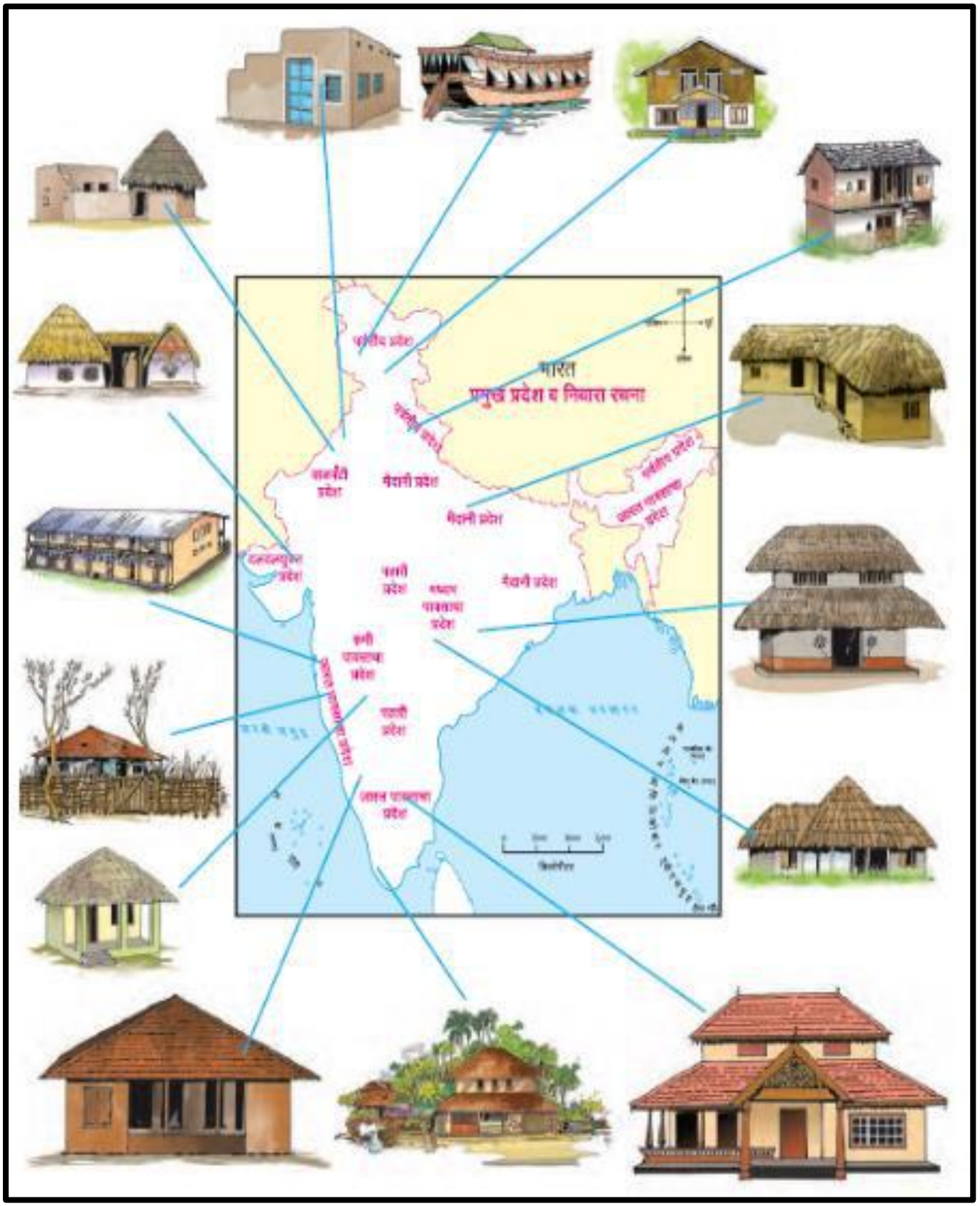
5) सर्व घरे सारखीच का नसतात?:.....

❖ **कृतीचे नाव :** काळानुरुप बदलणाऱ्या निवाऱ्याचे स्वरुप, व प्रदेशानुरुप बदलणाऱ्या निवाऱ्याची रचना यांचे निरीक्षण करणे व बांधकाम साहित्याची यादी तयार करणे.

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** काळानुरुप बदलणाऱ्या निवाऱ्याचे स्वरुप दाखविणारे चित्र व प्रदेशानुरुप बदलणाऱ्या निवाऱ्याचे प्रकार दर्शविणारे चित्र पेन पेन्सिल,कागद

❖ **कृती :** चित्रांचे निरीक्षण करणे व बांधकांम साहित्याची यादी तयार करणे

भारत
प्रमुख प्रदेश व निवास रचना

भौगांलिक प्रदेशानुसार योग्य जोडया जुळवा	
जास्त पावसाचा प्रदेश	
पर्वतीय प्रदेश	
कमी पावसाचा प्रदेश	
वाळवंटी प्रदेश	

ग्रामीण व शहरी भागात वापरल्या जाणाऱ्या साहित्यांची नावे दया.

बांधकाम साहित्याचे नाव	ग्रामीण भागात वापरले जाणारे साहित्य	शहरी भागात वापरले जाणारे साहित्य	बांधकाम साहित्याचे नाव	ग्रामीण भागात वापरले जाणारे साहित्य	शहरी भागात वापरले जाणारे साहित्य
छगड			वाळू		
माती			कौल		
गवत			पत्रा		
थ्समेंट			काच		
लोखंड			ताडपत्री		
लाकूड			मेणकापड		
पाणी			चूना		
खडी					
फरशी					

- **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता पाचवी, नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक. https://tinyurl.com/yxmg2tjx https://tinyurl.com/y5oq3txy

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

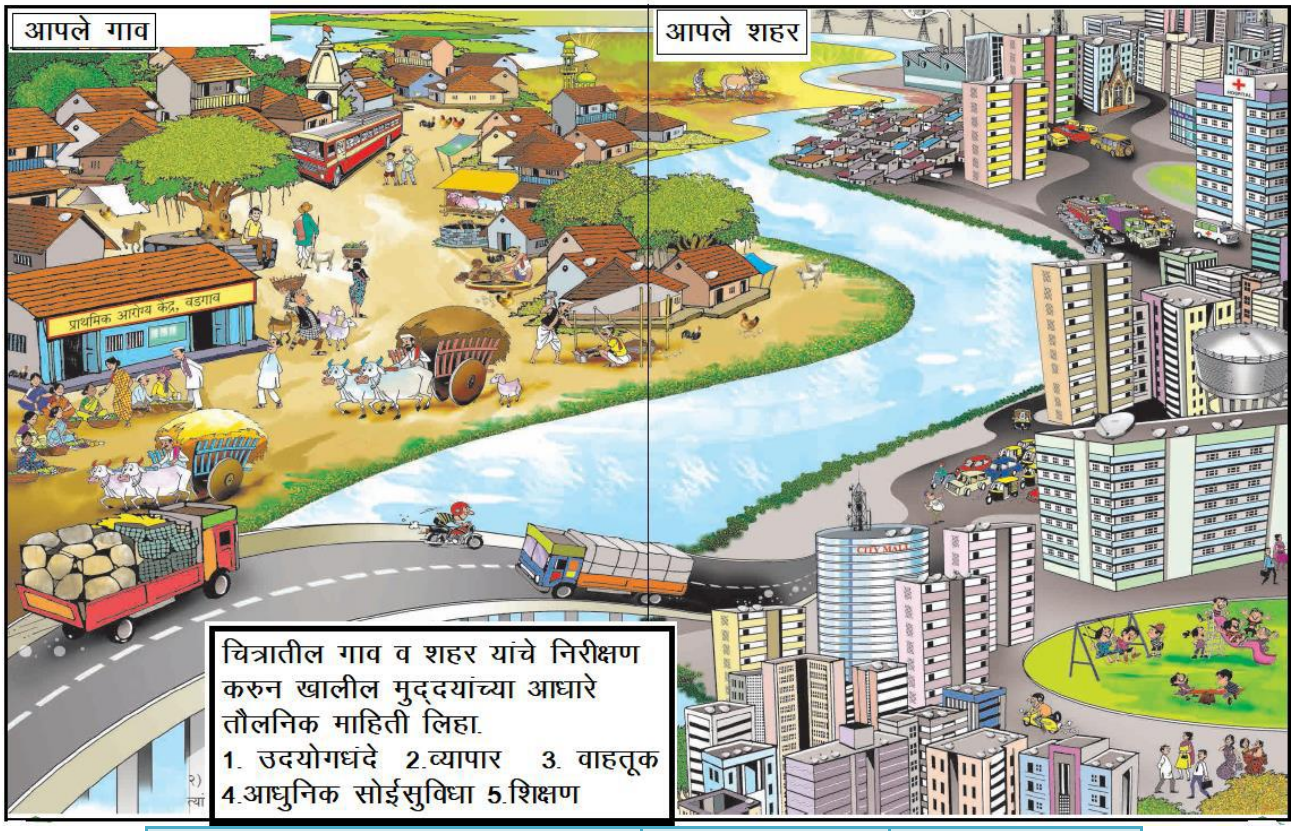
विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 24**

कृती क्रमांक : 12 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

- **अध्ययन क्षमता :** वस्त्यांच्या निर्माणामध्ये मानवाने भौगोलिक घटकांचा कसा वापर केला ,तसेच स्थानिक प्राकृतिक पर्यावरणाशी अनुकूलन व सुधारणा तो कशा करत गेला याचे परीक्षण करता येणे.
- **क्षेत्र :** मानवी भूगोल
- **घटक :** नागरीकरण
- **थोडे आठवूया :**
- खालील तक्त्यात कांही सोई–सुविधा दिल्या आहेत या सुविधा फक्त ग्रामीण किंवा फक्त नागरी भागांत उपलब्ध असतात,की दोन्हीकडे असतात तक्त्यात √ खूण करुन वर्गीकरण पूर्ण करा.

सोई सुविधा	ग्रामीण	नागरी
पेट्रोल पंप		
चित्रपट गृहे		
आठवडे बाजार		
प्राथमिक आरोग्य केंद्र		
पोलीस चौकी		
कला दालन		
ग्रामपंचायत		
कृषी उत्पन्न बाजार समिती		
प्राथमिक शाळा		
माध्यमिक शाळा		
महाविद्यालय		
विद्यापीठ		
किराना दुकान		
बहुविध शुश्रूषा रुग्णालय		
मेट्रो स्टेशन		

बस स्थानक		
कापड बाजारपेठ		
बँक		
जिल्हा परिषद कार्यालय		
न्यायालय		
आयकर कार्यालय		

❖ **कृतीचे नाव :** चित्रा वरुन नागरीकरणाची कारणे व समस्या ओळखणे

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** नागरीकरणाची कारणे व समस्या दर्शविणारी चित्रे

❖ **कृती :** चित्र ओळखून नागरीकरणाची कारणे व समस्या ओळखणे

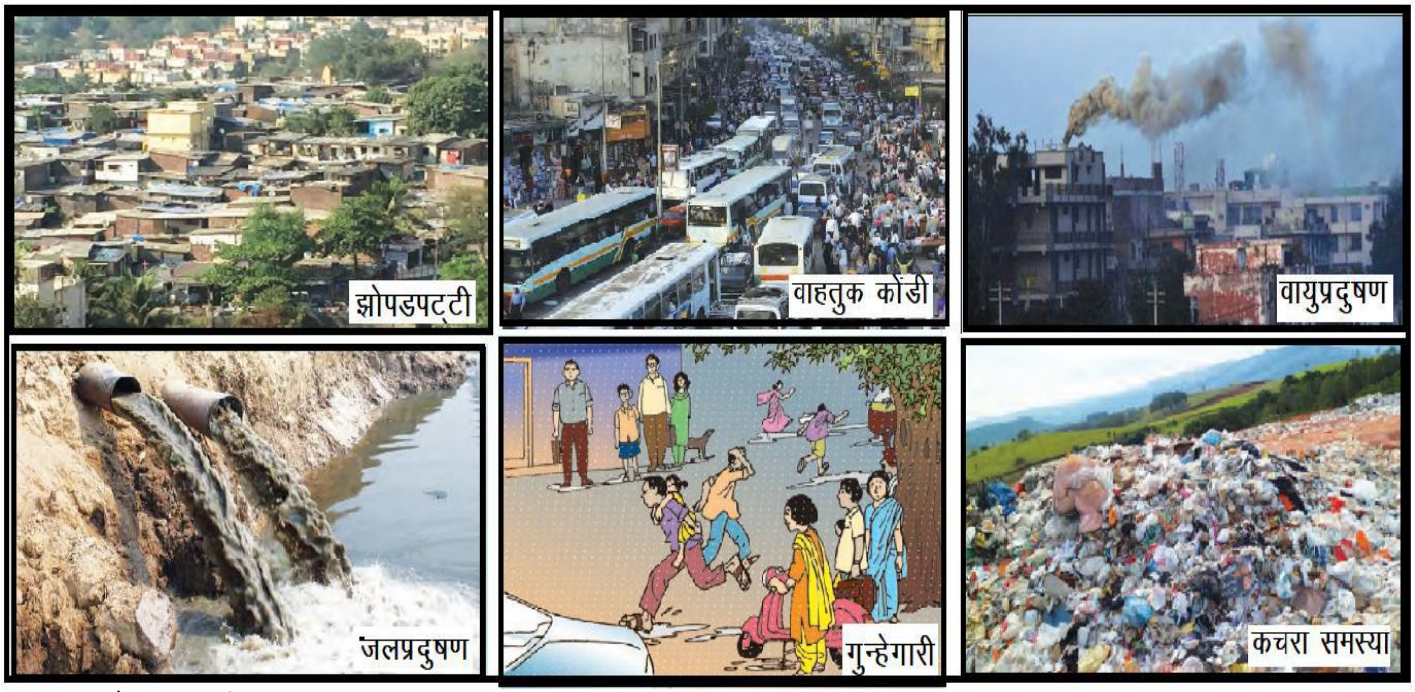
वरील चत्रातील गाव व शहर यांचे निरीक्षण करुन खालील मुद्दयांच्या आधारे तौलनिक माहिती लिहा.

1. उदयोगधंदे :.....
.....
.....
.....
2. व्यापार :.....
.....
.....
.....

3. वाहतूक व संदेशवहन :.....
.....
.....
.....
4. शिक्षण :.....
.....
.....
.....
5. इतर आधुनिक सोईसुविधा :.....
.....
.....
.....

नागरीकरणाच्या समस्या

वरील चित्रांचे निरीक्षण करुन नागरीकरण समस्यांची माहिती लिहा.

1. झोपडपट्टी :.....
.....
.....
2. प्रदुषण :.....
.....
.....
3. वाहतूक समस्या :.....
.....
.....
4. .कचरा समस्या :.....
.....

.....

प्रश्न : खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. गुन्हेगारी रोखण्यासाठी तुम्ही कोणते उपाय सुचवाल ? :.....
   .....
   .....
   .....
2. जलप्रदुषण नियंत्रणाचे उपाय सांगा. :.....
   .....
   .....

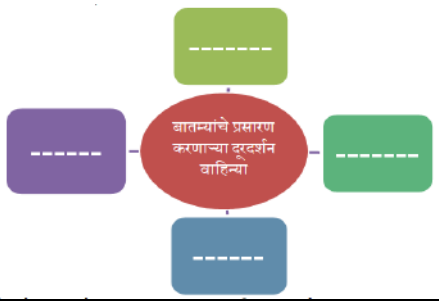
❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता पाचवी, नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 25 / कालावधी ३५ मिनिटे

<table>
<tr><td>क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">५. प्रसारमाध्यमे आणि इतिहास</td></tr>
<tr><td>इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता</td><td colspan="2">विविध प्रसारमाध्यमे व इतिहास यांच्यातील सहसंबंध ओळखता येणे.</td></tr>
<tr><td>इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">१०. बदलते जीवन : भाग २</td></tr>
<tr><td>सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता</td><td colspan="2">जनमत निर्मितीतील व नागरी समाज सक्रीय करण्यातील प्रसारमाध्यमांची भूमिका व जबाबदाऱ्या ओळखता येणे.</td></tr>
<tr><td rowspan="3">एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती</td><td>काही बाबी आठवूया</td><td>१. तुम्हाला माहित असलेल्या दैनिक वृत्तपत्राची नावे लिहा.
२. वर्तमानपत्रात कोणकोणत्या प्रकारच्या बातम्या वाचनास मिळतात ?
३. वृत्तपत्रे व दूरदर्शन ही प्रसारमाध्यमे इतिहासाच्या कोणत्या साधन प्रकारात येतात ?
४. वृत्तपत्रांना लोकशाहीचा चौथा स्तंभ का म्हणतात ?</td></tr>
<tr><td>मदत हवी का ?</td><td>इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक</td></tr>
<tr><td>कृती करा</td><td>१. स्वातंत्र्यपूर्व काळ व स्वातंत्र्योत्तर काळातील वृत्तपत्रांची नावे सांगा.
२. वृत्तपत्राचे बदलते स्वरूप स्पष्ट करा.
३. संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

</td></tr>
</table>

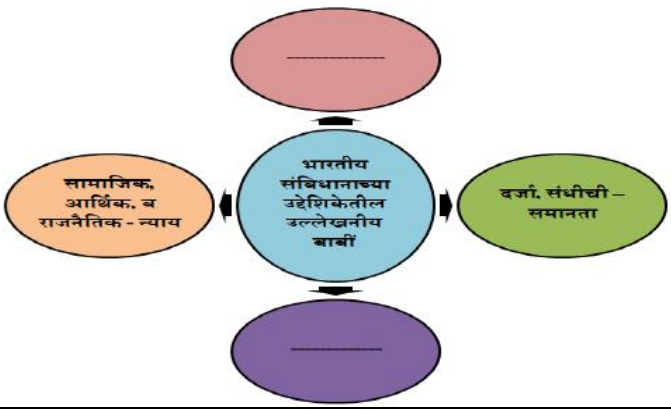
		४. दूरदर्शन वरील कोणत्या ऐतिहासिक मालिका तुम्हाला अधिक आवडतात ?
शैक्षणिक साहित्य	जुनी व नवीन वृत्तपत्रे	
काय समजले ?	१. वृत्तपत्रे समाजप्रबोधनाचे कार्य कसे करतात ? २. समाजजागृती करण्याचे काम दूरदर्शन वाहिन्या कसे करतात ? ३. निवडणूक काळात प्रसारमाध्यमे जनमत कसे निर्माण करतात ?	
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक वाचा.	
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. दूरदर्शनवरून संसदेचे प्रत्यक्ष कामकाज दाखवल्यामुळे कोणता परिणाम झाला ? २. लोकशाही राज्यव्यवस्थेत प्रसारमाध्यमांची कोणती भूमिका असायला हवी असे तुम्हाला वाटते ?	
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. वृत्तपत्रातून कोविड १९ च्या संदर्भात आरोग्याची काळजी कशी घ्यावी याबाबत येणाऱ्या लेख, चित्रांचा संग्रह करा. २. शैक्षणिक माहिती देणाऱ्या दूरदर्शन वाहिन्यांची नावे लिहा.	

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

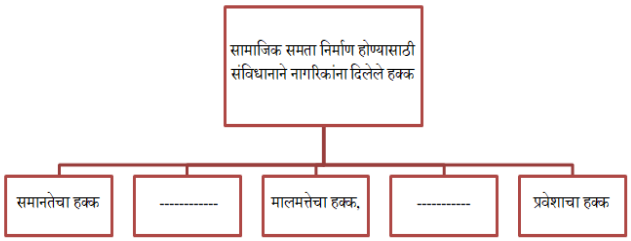
दिवस – 26 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१. संविधानाची वाटचाल (राज्यशास्त्र)	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	संविधानाची वाटचाल सामाजिक परिवर्तनाच्या दिशेने होत असल्याचे सांगता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१०. बदलते जीवन : भाग १,२	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	सामाजिक समतेचा पुरस्कार करण्याविषयीची जाण निर्माण होणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	१. भारतीय संविधानाच्या उद्देशिकेत कोणकोणत्या महत्त्वाच्या बाबींचा उल्लेख केला आहे ? २. संविधानाने दर्जा व संधी याबाबतीत कोणती हमी दिली आहे ? ३. सामाजिक समता म्हणजे काय ? सामाजिक समतेचा पुरस्कार केलेल्या व्यक्तींची नावे सांगा ? ४. 'सामाजिक न्याय दिन' म्हणून कोणता दिवस साजरा केला जातो ?
	मदत हवी का ?	१. इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक २. इयत्ता ८ वी इतिहास व नागरिकशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
	कृती करा	१. संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

२. खालील तक्ता पूर्ण करा.

क्र.	व्यक्तीचे नाव	सामाजिक समतेसाठी केले प्रयत्न
१.	महात्मा फुले	----------
२.	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर	----------
३.	छ.रा.शाहू महाराज	कोल्हापूर संस्थानात आरक्षणाचा जाहीरनामा काढला.
४.	नारायण मेघाजी लोखंडे	----------
५.	पंडिता रमाबाई	----------
६.	प्रा.एन.जी.रंगा	----------

३. संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

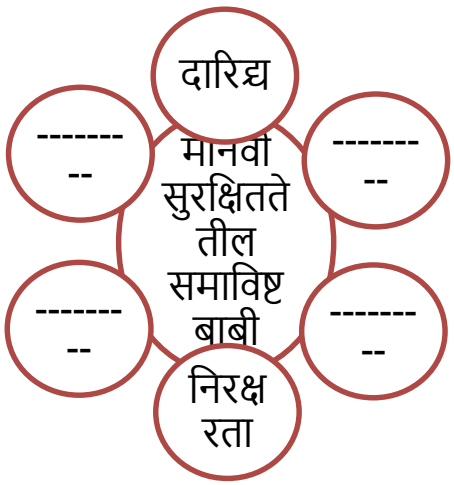
शैक्षणिक साहित्य	सामाजिक समता प्रस्थापित करण्यासाठी कार्य केलेल्या व्यक्तींची चित्रे
काय समजले ?	१. सामाजिक समता निर्माण होण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न करणार ? २. सामाजिक विषमता निर्माण होण्यास कोणत्या गोष्टी कारणीभूत ठरतात ?
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक इयत्ता ८ वी इतिहास व नागरिकशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. सामाजिक समता निर्माण होण्यासाठी संविधानाने नागरिकांना कोणती स्वातंत्र्ये दिली ? याचा कोणता परिणाम झाला? २. समानतेच्या हक्कानुसार भारतीय नागरिकांना कोणत्या गोष्टी करता येत नाहीत ?
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. तुमच्या गावातील / शहरातील सामाजिक कार्य करणाऱ्या व्यक्तींच्या कार्याची माहिती लिहा. २. सामाजिक समता निर्माण होण्यासाठी शासनाने कोणते उपाय केले ?

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 27 / कालावधी ३५ मिनिटे

<table>
<tr><td>क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">५. भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हाने (राज्यशास्त्र)</td></tr>
<tr><td>इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता</td><td colspan="2">१. विविध आव्हानांचे वस्तुनिष्ठ स्वरूप स्पष्ट करता येणे.
२. अंतर्गत आव्हानांना तोंड कसे देता येते याचे विवेचन करता येणे.</td></tr>
<tr><td>इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">३. भारताची सुरक्षा व्यवस्था</td></tr>
<tr><td>सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता</td><td colspan="2">मानवी सुरक्षा ही संकल्पना स्पष्ट करता येणे.</td></tr>
<tr><td rowspan="3">एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती</td><td>काही बाबी आठवूया</td><td>१. संविधानाने नागरिकांना कोणते हक्क दिले आहेत ?
२. संविधानाने दिलेल्या नागरिकांच्या हक्कांचे संरक्षण करण्याची जबाबदारी कोणाची आहे ?
३. कोणत्या कारणांमुळे मानवी हक्कांना बाधा पोहचते ?
४. मानवी हक्कामध्ये कोणत्या प्रमुख हक्काचा समावेश होतो ?
५. सध्यस्थितीत मानवी जीवन कोणत्या कारणामुळे धोक्यात आले आहे ?</td></tr>
<tr><td>मदत हवी का ?</td><td>इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक</td></tr>
<tr><td>कृती करा</td><td>१. तुमचे हक्क तुम्हाला माहित आहेत का ? त्यातील दोन हक्क सांगा.
२. संकल्पना चित्र तयार करा.

</td></tr>
</table>

		३. मानवी हक्काच्या सुरक्षिततेसाठी कोणते कायदे करण्यात आले आहेत ? ४. मानवी हक्क आयोगाची स्थापना का करण्यात आली ?
शैक्षणिक साहित्य	मानवी हक्क तक्ता	
काय समजले ?	१. मानवी सुरक्षेचे मुख्य लक्ष कोणते असते ? २. मानवाच्या सुरक्षिततेला बाधा ठरणारे घटक कोणते ? ३. मानवी सुरक्षा म्हणजे काय ?	
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक	
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. पर्यावरण सुरक्षिततेसाठी तुम्ही कोणती काळजी घ्याल ? २. भ्रष्टाचार नष्ट होण्यासाठी कोणते प्रयत्न होणे आवश्यक आहेत ? ३. मानवी सुरक्षेची बदलती संकल्पना स्पष्ट करा.	
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. राष्ट्रीय सुरक्षा व मानवी सुरक्षा यातील फरक कोणता ? २. मानवी हक्क सुरक्षेसाठी शासनाने कोणते उपक्रम राबविले आहेत ? ३. लोकशाही शासन व्यवस्था मानवी सुरक्षेसाठी उपयुक्त आहे असे तुला वाटते का ?	

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 28**

कृती क्रमांक : 13 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** वस्त्यांच्या निर्माणामध्ये मानवाने भौगोलिक घटकांचा कसा वापर केला ,तसेच स्थानिक प्राकृतिक पर्यावरणाशी अनुकूलन व सुधारणा तो कशा करत गेला याचे परीक्षण करता येणे.

❖ **क्षेत्र :** मानवी भूगोल

❖ **घटक :** नागरीकरण

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो मागील कृती मध्ये आपण कोणत्या घटकांची माहिती पाहिली ते सांगा ?:.....

.....

2) तुम्हाला माहित असलेल्या वस्त्यांचे प्रकार सांगा. .:.....

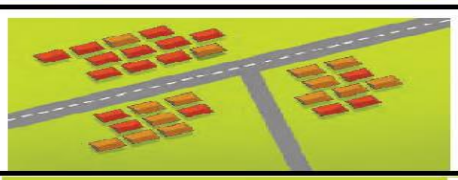
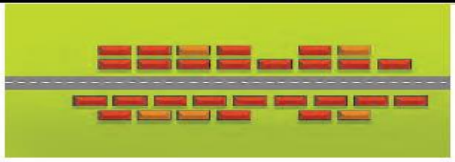
3) नागरीकरणांचा कल कशाच्या द्वारे दाखविला जातो? :.....

4) तुम्हाला माहित असलेले आलेख प्रकार सांगा. : .....

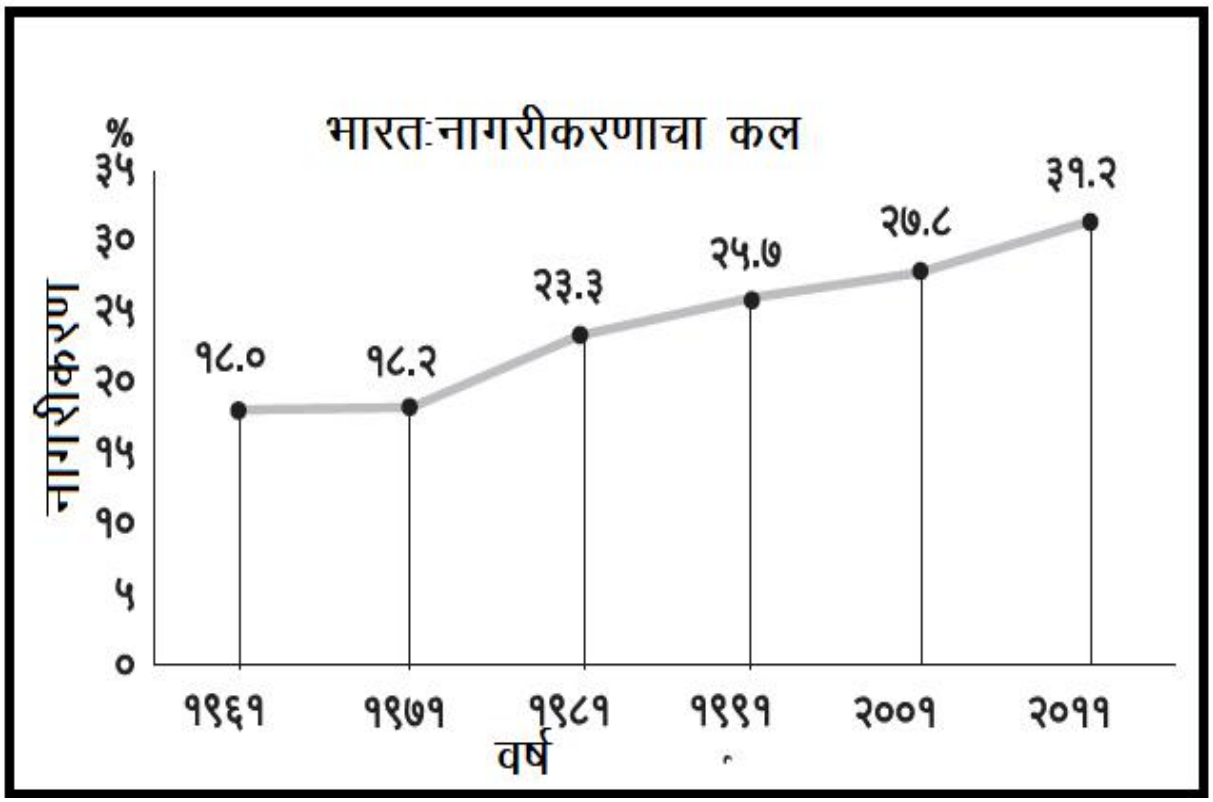
❖ **कृतीचे नाव :** वस्त्यांचे प्रकार , आलेख वाचन व आलेख काढणे

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** वस्त्या प्रकारचे चित्र, नागरीकरणाचा कल दर्शविणारा रेषालेख, आलेख तयार करण्यासाठी सांख्यिकीय माहिती, पेन पेन्सिल,आलेख कागद,खेडरबर,मोजपट्टी,

❖ **कृती :** वस्त्यांच्या प्रकाराचे निरीक्षण करुन त्यांची वैशिष्टये लिहा दिलेल्या आलेखाचे वाचन व सांख्यिकीय माहितीच्या आधारे आलेख तयार करणे.

वस्त्यांचे प्रकार	वस्तीच्या प्रकाराची वैशिष्टये लिहा
	
	
	

खालील दिलेल्या आलेखाचे निरीक्षण करुन पुढील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

प्रश्न :

1. दिलेल्या आलेखात सर्वात जास्त नागरीकरण कोणत्या दशकात झाले आहे ? :.....
2. 1991 ला नागरीकरणाचा कल किती टक्के आहे ? :.....
3. सर्वात जास्त नागरीकरण कोणत्या वर्षी झाले ? :.....
4. 1971 ला नागरीकरणाचा कल किती टक्के आहे? :.....
5. 2001 ते 2011 या दशकात नागरीकरणाचा कल किती टक्केने वाढले ? :.....

खालील सांख्यिकीय माहितीच्या आधारे रेषालेख तयार करा.

ब्राझील : नागरीकरणाचा कल दर्शविणारे कोष्टक (1960 –2010)

वर्ष	नागरीकरणाचा कल टक्केवारीत
1960	47.1
1970	56.8
1980	66.0
1990	74.6
2000	81.5
2010	84.6

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता पाचवी, नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक. https://tinyurl.com/y5crwnc9 https://tinyurl.com/y3j5xocp

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 29**

कृती क्रमांक : 14 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** एखादया प्रदेशातील प्राकृतिक पर्यावरणाचा तेथील अर्थकारण व व्यापार यावर होणारा परिणाम विशद करता येणे.

❖ **क्षेत्र :** मानवी भूगोल

❖ **घटक :** व्यापार

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो पर्यावरण म्हणजे काय ते सांगा ?:.....

.....

2) पर्यावरणात कोणकोणते घटक असतात ? .:.....

3) पर्यावरणाचे प्रकार सांगा :.....

4) प्राकृतिक पर्यावरण म्हणजे काय ? : .....

❖ **कृतीचे नाव :** पर्यावरणाचे प्रकार ,पर्यावरण आणि आर्थिक व्यवसाय यांचा संहसंबंध अभ्यासणें

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य :** पर्यावरण प्रकार दर्शविणारे शब्दकोडे ,पर्यावरण आणि आर्थिक व्यवसाय दर्शविणारे चित्र व नकाशे .

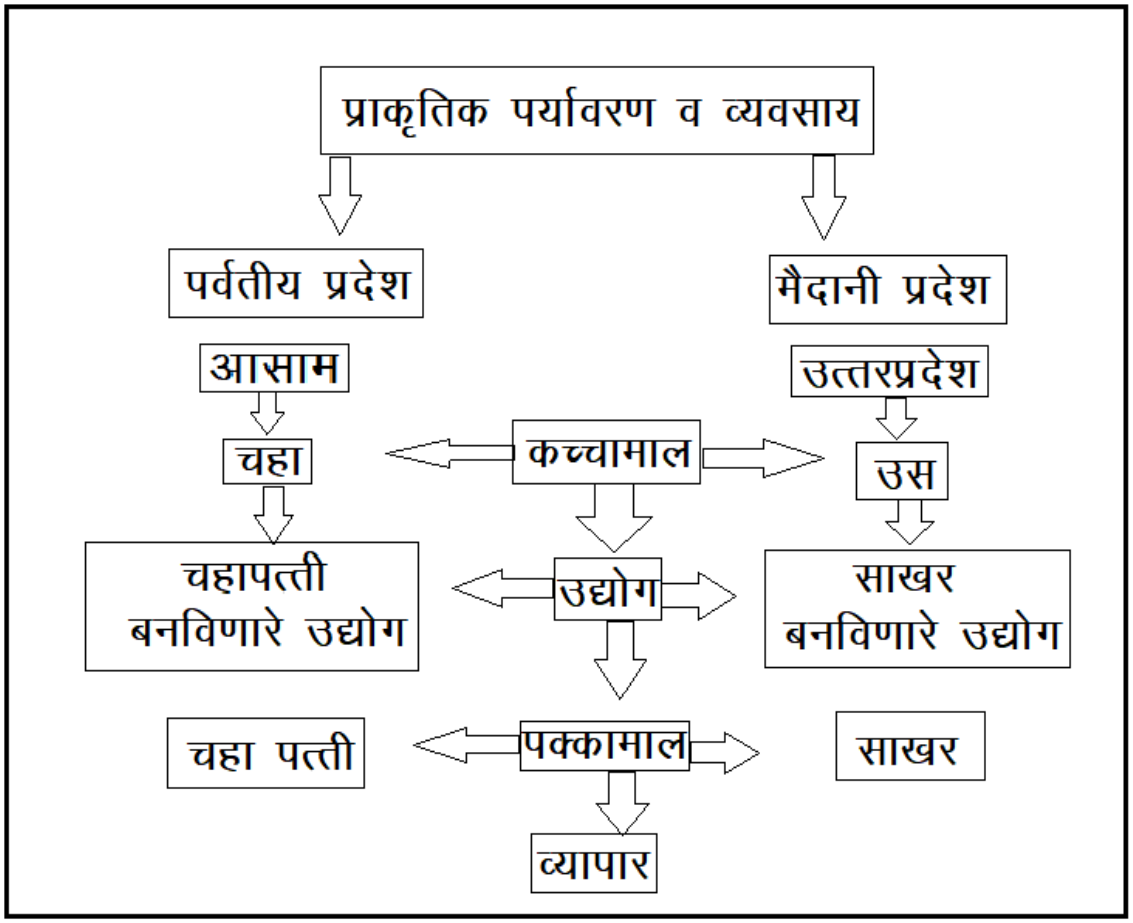
❖ **कृती :** पर्यावरण प्रकार दर्शविणारे शब्दकोडयांचे निरीक्षण करणे व पर्यावरण प्रकार कोष्टक पूर्ण करणे व पर्यावरण आणि आर्थिक व्यवसाय यांचा संहसंबंध शोधणे.

पर्यावरण प्रकार दर्शविणारे शब्दकोडे

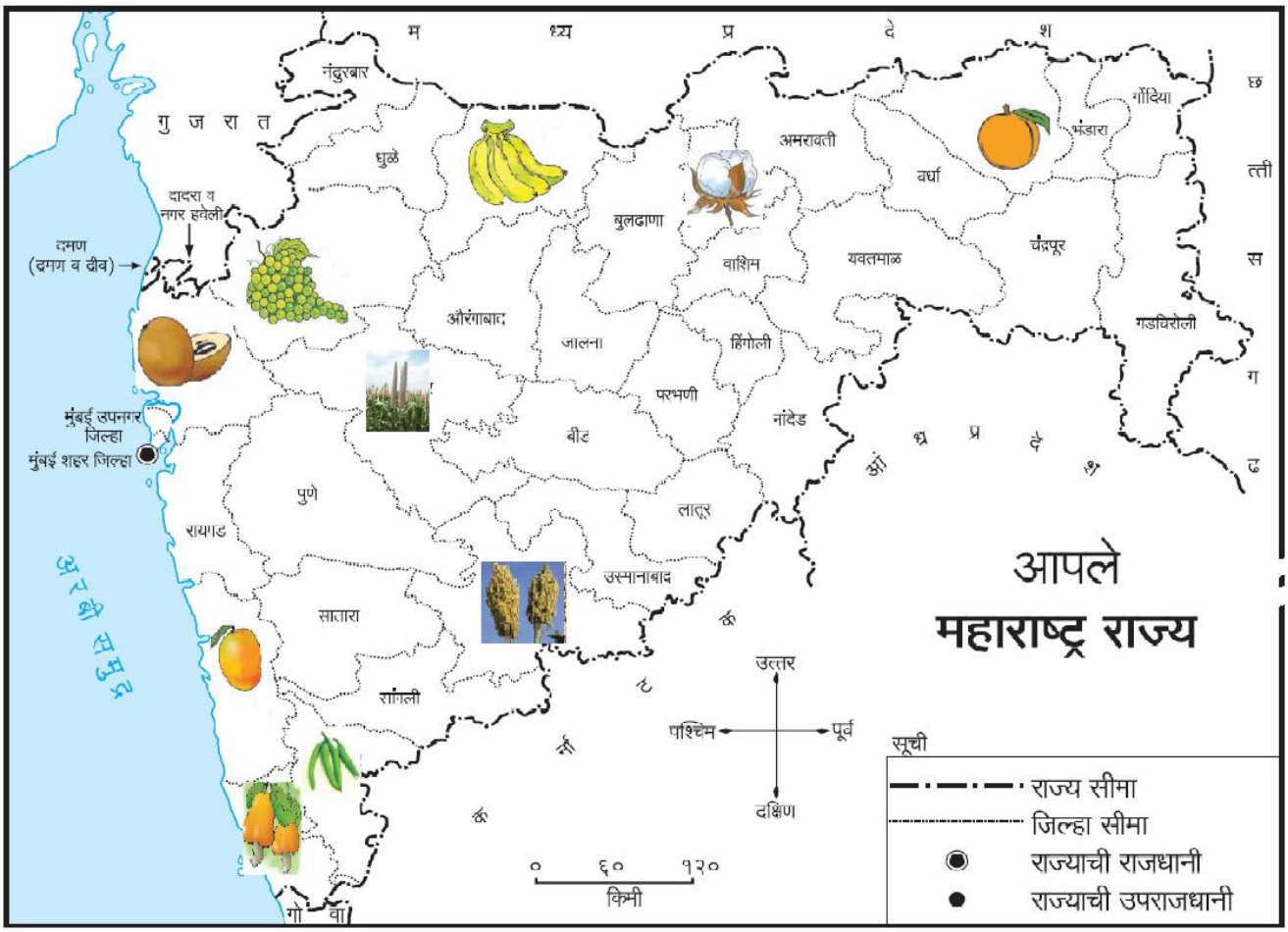
ह	मृ	दा	ज	र्म	पा	व	र	न
वा	म	नि	ध	णी	रा	पा	म	शि
व	ख	ड	क	प्रा	व्या	प	र्व	त
न	म	न	व्व	पु	प	ठा	र	स्ते
स्प	सौ	र	श	क्ती	णे	र	रे	ल्वे
ती	व	स्त्या	मै	दा	न	उ	द्यो	ग
म	ळा	रा	ष्ट्र	वा	ह	तू	क	अ

पर्यावरण प्रकार

भौतिक पर्यावरण	सांस्कृतिक पर्यावरण

प्राकृतिक पर्यावरण आणि शेती व्यवसाय व त्यावर आधारीत उदयोग

वरील तक्त्याचे निरीक्षण करुन पर्यावरण आणि उदयोग यावर टिप्पणी तयार करा .:.....

.....

.....

.....

.....

..

वरील नकाशाचे निरीक्षण करुन शेती उत्पादन व पर्यावरण यांचा सहसंबंध थोडक्यात लिहा.....

.....

.....

.....

.....

शेती उत्पादन	जिल्हा
1. आंबा	:.....
2. ज्वारी	:.....
3. चिकू	:.....
4. कापूस	:.....
5. मिरची	:.....
6. केळी	:.....
7. संत्री	:.....

8. बाजरी :.....
9. काजू :.....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

चाचणी क्रमांक २ दिवस 30

वेळ ३० मि. गुण १५

प्रश्न १ अ) पुढील विधानासाठी दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्यायाचे वर्णाक्षर चौकटीत लिहा. ३

१) अणुऊर्जा आयोगाचे पहिले अध्यक्ष म्हणून ------यांची नेमणूक झाली. [ ]

अ) डॉ.होमी सेठना ब) डॉ.राजा रामण्णा क) डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलम

ड) डॉ.होमी भाभा

२) पुढीलपैकी कोणत्या हक्काचा समावेश मानवी हक्कांमध्ये होत नाही. [ ]

अ) रोजगाराचा अधिकार ब) माहितीचा अधिकार क) बालकांचे अधिकार

ड) समान कामासाठी समान वेतन

३) भारताच्या विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात सुधारणा घडवून आणण्याचा प्रयत्न -------- या प्रधानमंत्र्यानी केला ? [ ]

अ) पं.नेहरू ब) लालबहादूर शास्त्री क) इंदिरा गांधी ड) राजीव गांधी

ब) पुढील गटातील चुकीची जोडी ओळखून लिहा २

१) अ) डॉ.होमी भाभा – अणुस्फोट चाचणी केली.

ब) डॉ.राजा रामण्णा – भाभा आण्विक संशोधन केंद्राचे संचालक

क) डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलम – क्षेपणास्त्र निर्मितीला सुरुवात केली.

ड) डॉ.होमी सेठना – अणुऊर्जा आयोगाचे अध्यक्ष

---

२) अ) महात्मा फुले – मुलींची पहिली शाळा

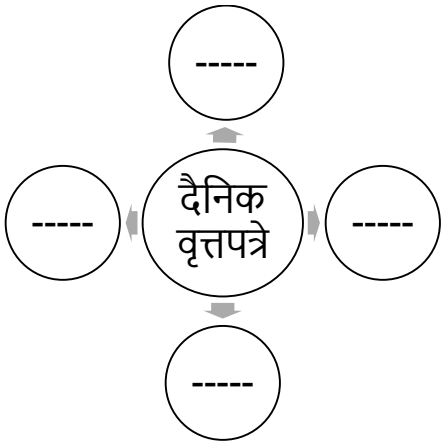
ब) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर – चवदार तळे सत्याग्रह

क) नारायण मेघाजी लोखंडे – कामगार संघटना

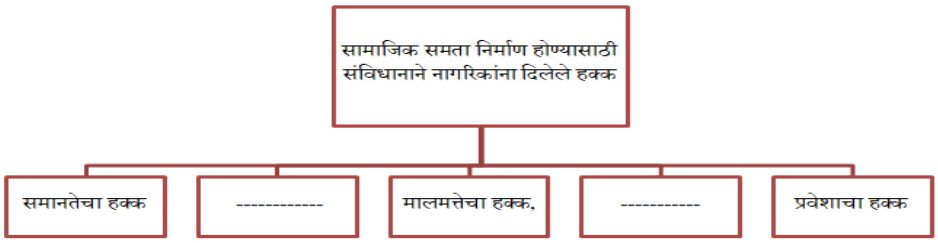
ड) मेधा पाटकर – हुंडा प्रथेचे निर्मुलन

प्रश्न २ सूचनेप्रमाणे कृती करा . ४

१. संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

२. संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

प्रश्न ३ पुढील प्रश्नाचे २५ ते ३० शब्दात उत्तर लिहा. (कोणतेही दोन) ४

१) मोबाईलचे फायदे व तोटे लिहा.

२) अंतर्गत सुरक्षिततेला आव्हान निर्माण करणाऱ्या बाबी कोणत्या ?

३) पाणी प्रदूषित होण्याची कारणे व त्यावरील उपाय सांगा.

प्रश्न ४ पुढील विधाने सकारण स्पष्ट करा. (कोणतेही एक) २

१) प्रसारमाध्यमांना समाजप्रबोधनाचे माध्यम म्हणून ओळखले जाते .

२) लोकशाही शासन व्यवस्था मानवी सुरक्षेसाठी उपयुक्त आहे.

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतू अभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्ष 2021.22

विद्यार्थी स्वंय अध्ययन चाचणी क्रमांक :02 दिवसः

इयत्ता : दहावी विषय : भूगोल वेळ : 30 मिनिटे गुण : 15

प्रश्न 1 ला. खालील दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडा. **05**

1) विषुववृत्तीय प्रदेशात सर्वात जास्त.....प्रकारचा पाऊस पडतो

अ) प्रतिरोध ब) आवर्त क) अरोह ड) प्रत्यावर्त

2) नागरीकरणाची वाढ या कारणामुळे होत आहे.....

अ) व्यापार ब) औद्योगिकीकरण क) यांत्रिकीकरण व तंत्रज्ञान ड) वरील सर्व कारणामुळे

3) पूरमैदान हे भूरुप.....बाहयकारकामुळे निर्माण होते.

अ) भूमिगत पाणी ब) वारा क) हिमनदी क) नदी

4) रस्त्यांच्या दोन्ही बाजूनी स्थापन झालेल्या वस्त्यांना .....म्हणतात.

अ) केंद्रित वस्ती ब) रेषीय वस्ती क) विखुरलेली वस्ती ड) केंद्रोत्सारी वस्ती

5) हिमनदीच्या खननकार्यामुळे.....हे भूरुप तयार होते

अ) हिमोढ ब) मेषशिला क) यारदांग ड) घळई

प्रश्न 2 रा. खालील विधाने चूक की बरोबर ते लिहा. **05**

1) रेल्वे वाहतूक हा सांस्कृतिक पर्यावरणाचा प्रकार आहे. ( )

2) भूकंपाचे अपिकेंद्र हे भूकंपनाभीशी लंबरुप असते. . ( )

3) जास्त पावसाच्या प्रदेशातील घरे उतरत्या छपरांची असतात. ( )

4) भारतात आग्नेय व्यापारी वाऱ्यापासून पाऊस पडतो. ( )

5) आयकर कार्यालयाची सुविधा ग्रामीण मोठयाप्रमाणात असतात. ( )

प्रश्न 3 रा खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. 02

1) उद्रेकाच्या स्वरुपानुसार ज्वालामुखीचे किती प्रकार केले जातात ?:.....

:.....

.....

2) नागरीकरणामुळे निर्माण होणाऱ्या समस्या कोणत्या ? :.....

.....

.....

प्रश्न 4 था : प्रतिरोध पर्जन्याची आकृती काढा. **03**

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 31 / कालावधी ३५ मिनिटे

<table>
<tr><td>क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">५. भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हाने (राज्यशास्त्र)</td></tr>
<tr><td>इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता</td><td colspan="2">अंतर्गत आव्हानांना तोंड कसे देता येते याचे विवेचन करता येणे.</td></tr>
<tr><td>इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव</td><td colspan="2">३. भारताची सुरक्षा व्यवस्था</td></tr>
<tr><td>सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता</td><td colspan="2">अंतर्गत सुरक्षिततेविषयी असणाऱ्या आव्हानांची जाणीव असणे.</td></tr>
<tr><td rowspan="3">एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती</td><td>काही बाबी आठवूया</td><td>१. तुम्हाला जीवन जगताना कोणत्या गोष्टी आव्हानात्मक वाटतात ?
२. कोणकोणत्या क्षेत्रात तुम्हाला आव्हाने जाणवतात ?
३. भारतापुढे कोणती आव्हाने आहेत ?
४. कोणती आव्हाने सोडविण्यास आपण प्रथम प्राधान्य द्याल ?</td></tr>
<tr><td>मदत हवी का ?</td><td>इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक</td></tr>
<tr><td>कृती करा</td><td>१. संकल्पना चित्र तयार करा.
भारताच्या अंतर्गत सुरक्षिततेपुढील आव्हाने.
२. तक्ता पूर्ण करा
<table>
<tr><th>क्र.</th><th>भारताच्या अंतर्गत सुरक्षिततेपुढील आव्हान</th><th>कोणता परिणाम झाला आहे ?</th><th>उपाय</th></tr>
<tr><td>१.</td><td>दहशतवाद</td><td>----------</td><td>----------</td></tr>
<tr><td>२.</td><td>भ्रष्टाचार</td><td>----------</td><td>----------</td></tr>
<tr><td>३.</td><td>प्रादेशिकता</td><td>----------</td><td>----------</td></tr>
</table>
</td></tr>
</table>

		४.	नक्षलवाद	नक्षलवादाचा शेजारील शत्रू राष्ट्रांशी संबंध असणे देशाच्या सुरक्षिततेला धोका, महाराष्ट्रातील गडचिरोली सारख्या भागात नक्षलवादामुळे निरपराध लोकांचा बळी जात आहे.	नक्षलवादाकडे वळलेल्या युवकांना मूळ राष्ट्रीय प्रवाहात आणणे, रोजगार उपलब्धता निर्माण करावी.
		५.	झोपडपट्टी समस्या	----------	----------

शैक्षणिक साहित्य	तक्ते
काय समजले ?	१. अंतर्गत सुरक्षितता म्हणजे काय ? २. अंतर्गत सुरक्षिततेला आव्हान निर्माण करणाऱ्या बाबी कोणत्या ? ३. अंतर्गत सुरक्षिततेविषयी असणाऱ्या आव्हानांमुळे देशावर कोणता परिणाम होतो ?
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. देशाच्या अंतर्गत सुरक्षिततेच्या दृष्टीने तुम्हाला वाटणाऱ्या आव्हानांची यादी करा. २. तुमच्या दृष्टीने सायबर हल्ल्याचे आव्हान दूर करण्यासाठी उपाय सुचवा. ३. कोणत्या कारणांमुळे देशात अस्थिरता निर्माण होते ?
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. इंटरनेट च्या मदतीने अंतर्गत सुरक्षिततेविषयी देशासमोरील अंतर्गत आव्हानांची माहिती मिळवा. २. भारताच्या सुरक्षा व्यवस्थेत कोणता बदल होत गेला याची माहिती मिळवा.

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 32/कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	५. भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हाने (राज्यशास्त्र)	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	अंतर्गत आव्हानांना तोंड कसे देता येते याचे विवेचन करता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	३. भारताची सुरक्षा व्यवस्था	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	एखाद्या आव्हानांचा अभ्यास करून त्याची संशोधनपत्रिका तयार करता येणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	१. आव्हान म्हणजे काय ? २. सद्यस्थितीत आपल्या समोर कोणते आव्हान आहे ? ३. विद्यार्थी म्हणून तुमच्या समोर कोणती आव्हाने आहेत ? ४. या आव्हानाला सामोरे जात असताना कोणत्या अडचणी येत आहेत ?
	मदत हवी का ?	१. सामाजिक आव्हाने – अंधश्रद्धा, कुपोषण, लिंगभेद, वाढती वृध्दाश्रमे,असुरक्षितता, बालमजुरी इ. २. राजकीय आव्हाने – राजकीय अस्थिरता, घराणेशाही, राजकीय गुन्हेगारी, मतदारांची उदासीनता इ. ३. आर्थिक आव्हाने – दारिद्र्य, गरिबी, वेठबिगारी, महागाई, बेरोजगारी, भ्रष्टाचार इ. ४. पर्यावरण विषयक आव्हाने – प्रदूषण, वृक्षतोड, तापमानवाढ, महापूर, वादळ निर्मिती, अस्वच्छता इ. ५. आरोग्य विषयक आव्हाने – साथीचे रोग, अपुऱ्या आरोग्य सुविधा, अन्न भेसळ, व्यसनाधीनता ६. सुरक्षा विषयक आव्हाने – गुंडगिरी, दंगली, ७. शैक्षणिक आव्हाने – खासगीकरण, अपुऱ्या शैक्षणिक सुविधा, आंतरजालीय शिक्षणातील समस्या, वंचितांचे शिक्षण, वाढती शिक्षण फी इ.

	कृती करा	१.खालील मुद्याच्या आधारे पुढील आव्हानांवर संशोधनपत्रिकातयार करा. शीर्षक – आंतरजालीय शिक्षण (Online education) प्रस्तावना- गरज / महत्त्व- व्याप्ती - माहितीचे संकलन, विश्लेषण- उपाय योजना - समारोप -
शैक्षणिक साहित्य	इंटरनेट	
काय समजले ?	१. समाजातील वेगवेगळ्या क्षेत्रातील आव्हाने शोधून त्याची वर्गवारी करा.	
अधिक माहिती	इंटरनेट	
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. कोरोना विषाणू व लसीकरण एक आव्हान यावर तुमचे मत लिहा.	
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. विज्ञान व तंत्रज्ञानाचा अवास्तव वापर हे एक आव्हान यावर आपले मत लिहा.	

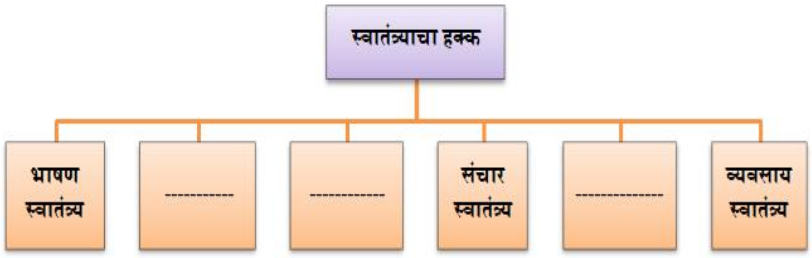
राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 33 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	१. संविधानाची वाटचाल (राज्यशास्त्र)	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	संविधानाची वाटचाल सामाजिक परिवर्तनाच्या दिशेने होत असल्याचे सांगता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	६. आंतरराष्ट्रीय समस्या (राज्यशास्त्र)	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	भारतीय संविधान व कायदे याद्वारे मानवी हक्कांचे संरक्षण कसे होते हे जाणून घेणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	१. मानवी हक्क म्हणजे काय ? २. मानवी हक्काची पूर्तता कोणत्या शासन व्यवस्थेत होते ? ३. संविधानाने मानवाला दिलेले मूलभूत हक्क कोणते ? ४. आपल्याला मिळालेल्या हक्काचे संरक्षण कोण करते ?
	मदत हवी का ?	१.इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक २.इयत्ता ७ वी इतिहास व नागरिकशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
	कृती करा	१. कोणत्या कारणांमुळे मानवी हक्कांना मोठ्या प्रमाणावर बाधा पोहचते ? २. बालकांच्या हक्काचा जाहीरनामा केंव्हा प्रसिद्ध झाला ? ३. मानवी हक्काचा वैश्विक जाहीरनामा कधी मान्य करण्यात आला ? ४. तुम्हाला मिळालेल्या हक्काचा भंग झाल्यास कोणाकडे दाद मागता येते ? ५. हक्कभंग झाल्यास न्यायालय कोणते आदेश देऊ शकते ?

		६. संकल्पनाचित्र पूर्ण करा.
शैक्षणिक साहित्य	मानवी हक्क – तक्ता.	
काय समजले ?	१. मानवी हक्कांचे संरक्षण कोण करते ? २. मानवी हक्कांचे संरक्षणासाठी न्यायालय कोणती भूमिका बजावते ? ३. मानवी हक्कांचे संरक्षणासाठी आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय व राज्य पातळीवर कोणते प्रयत्न होत आहेत ?	
अधिक माहिती	१. इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक २. इयत्ता ७ वी इतिहास व नागरिकशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक	
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. भारतीय नागरिकांना रोजगार मिळवण्याचा हक्क असावा असे तुम्हाला वाटते का ? २. सर्वांना निवाऱ्याचा हक्क मिळाला तर आपल्या देशातील लोकशाहीवर त्याचे कोणते परिणाम होतील असे तुम्हाला वाटते ?	
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. मानवी हक्क आयोगाची माहिती मिळवा. २. बालकांच्या मोफत व सक्तीच्या शिक्षण कायदा २००९ नुसार कोणत्या हक्काचे संरक्षण झाले आहे ?	

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस : 34**

कृती क्रमांक : 15 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** एखादया प्रदेशातील प्राकृतिक पर्यावरणाचा तेथील अर्थकारण व व्यापार यावर होणारा परिणाम विशद करता येणे.

❖ **क्षेत्र :** मानवी भूगोल

❖ **घटक :** व्यापार

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो तुम्हाला लागणाऱ्या वही पेनची खरेदी तुम्ही कोणाकडून करता ?:.....

.....

2) व्यापार म्हणजे काय ?. .:.....

3) घाऊक व्यापारी कोणाला म्हणतात ? :.....

4) व्यापाराचे महत्व काय आहे? : .....

❖ **कृतीचे नाव :** व्यापार प्रकारची माहिती घेणे

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य** : व्यापाराचे प्रकार दाखविणारा तक्ते,

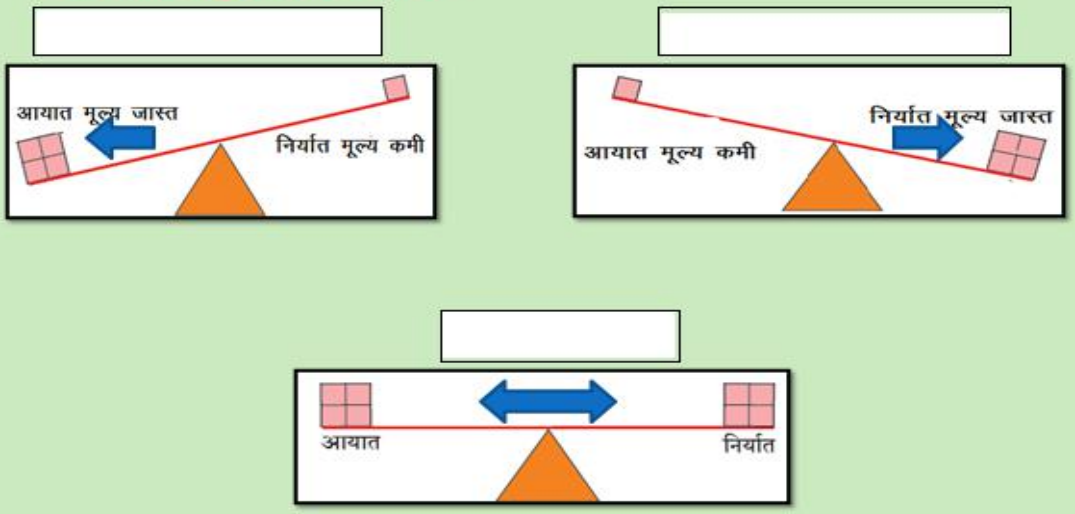
❖ **कृती :** व्यापाराचे प्रकार दाखविणाऱ्या तक्त्याचे निरीक्षण करुन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

व्यापार संतुलन :

खालील रिकाम्या चौकटीत व्यापार संतुलनाची नावे लिहा.

व्यापार संतुलनाचे प्रकार :

खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

प्रश्न : व्यापाराचा प्रकार ओळखा

1. महाराष्ट्रातील माधवने मध्य प्रदेशातून महादेव कडून बटाटे खरेदी केले.
   (देशांतर्गत व्यापार / आंतरराष्ट्रीय व्यापार)
2. महाराष्ट्रातील श्रीरामने आपल्या शेतातील द्राक्षे दक्षिण आफ्रिकेला पाठविले
   (देशांतर्गत व्यापार / आंतरराष्ट्रीय व्यापार)
3. भारताने कुवेत देशातून खनिज तेलाची खरेदी केली.
   (आयात / निर्यात)
4. फ्रान्स मधील व्यापाऱ्यानी भारतातून मसाल्याच्या पदार्थांची खरेदी केली.
   (आयात / निर्यात)

प्रश्न : योग्य जोडया लावा.

अ गट	ब गट
1. जळगाव	अ) चहा
2. आसाम	ब) द्राक्षे
3. रत्नागिरी	क) केळी
4. नाशिक	ड) हापूस आंबा

खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. **आंतरराष्ट्रीय व्यापाराची माहिती लिहा. :**.....
   .....
2. **व्यापार संतूलन म्हणजे काय? :**.....
   .....

अधिक माहिती येथून मिळेल : दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस :35.36**

कृती क्रमांक : 16 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** माल, सेवा व तंत्रज्ञान यांच्यामुळे एखादया प्रदेशातील विविध स्थाने एकमेकांना जोडली जातात.ते सांगता येणे.

❖ **क्षेत्र :** मानवी भूगोल

❖ **घटक :** वाहतूक, संदेशवहन व पर्यटन

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो,तुम्ही पाहिलेल्या प्रवासी साधनांची नावे लिहा ?:.....

2) माल वाहतूक साधनांची नावे लिहा ?. .:.....

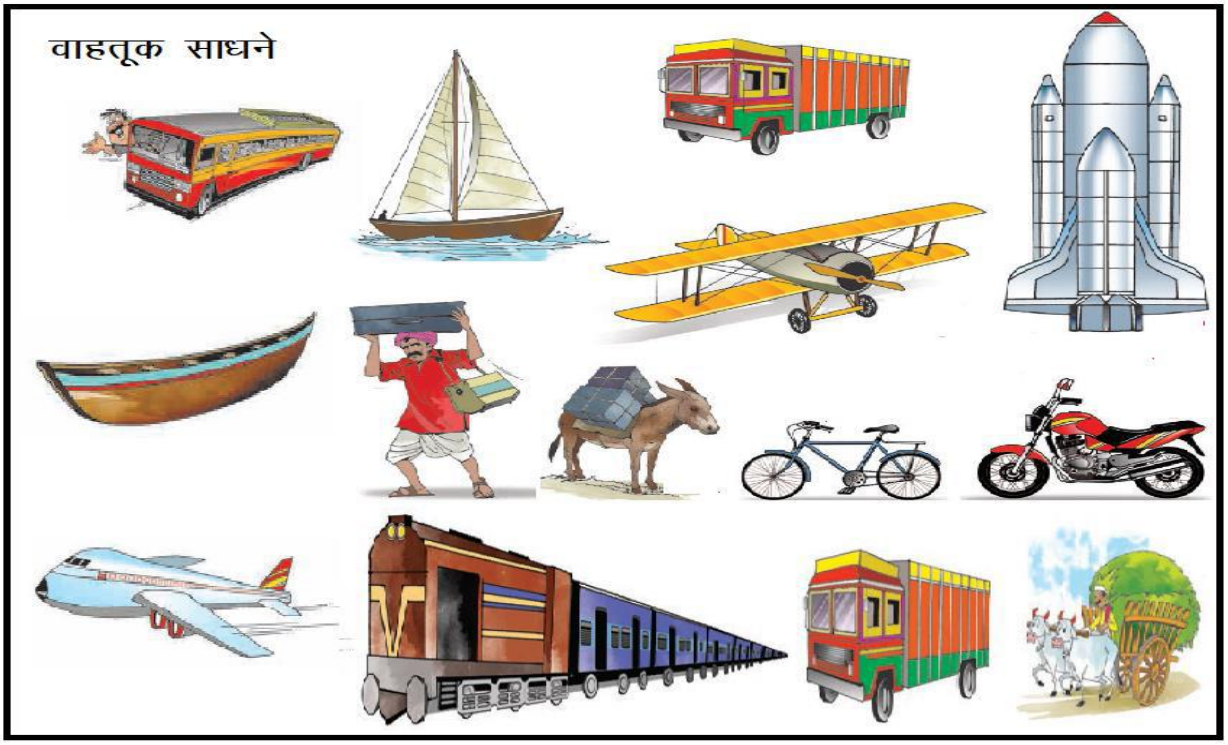
3) जलमार्गाचे प्रकार कोणते ? :.....

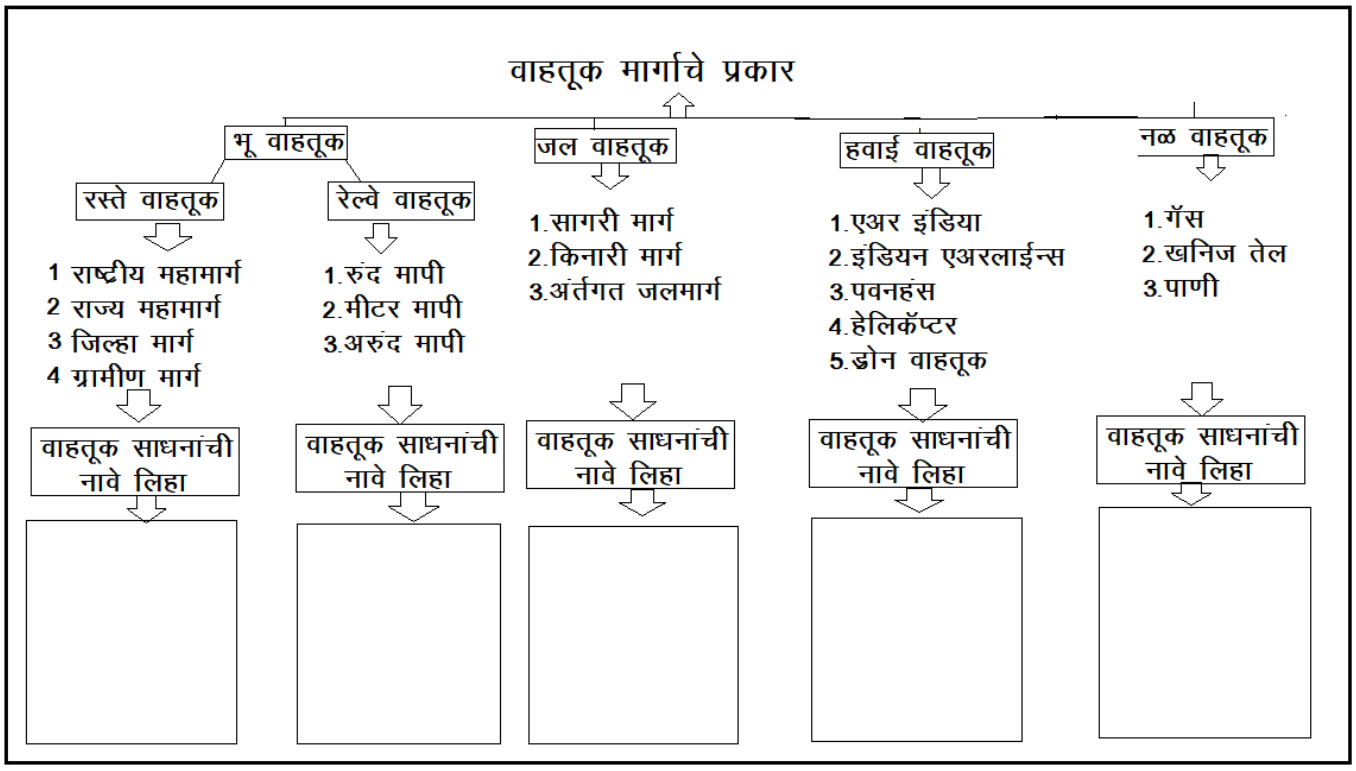
4) वाहतूक साधनांचे महत्व लिहा? : .....

❖ **कृतीचे नाव :** वाहतूक मार्ग. वाहतूक साधनांच्या प्रकारची माहिती घेणे

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य** : वाहतूक मार्ग व वाहतूक साधनांची माहिती दाखविणारा तक्ते,व चित्रे

❖ **कृती :** वाहतूक मार्ग व वाहतूक साधनांची माहिती दाखविणारा तक्ते,व चित्रे निरीक्षण करुन

प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. जल वाहतूक ही इतर वाहतूकीपेक्षा स्वस्त आहे का ?

   :.....

   .....

   .....

2. वाहतूकीसाठी कोणकोणत्या घटकांचा विचार करणे आवश्यक आहे?

   :.....

   .....

   .....

3. हवाई वाहतूकीचे महत्व विशद करा.

   :.....

   .....

   .....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक

.https://tinyurl.com/yxsp4e98

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस :37.38**

कृती क्रमांक : 17 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** माल, सेवा व तंत्रज्ञान यांच्यामुळे एखादया प्रदेशातील विविध स्थाने एकमेकांना जोडली जातात.ते सांगता येणे.

❖ **क्षेत्र :** मानवी भूगोल

❖ **घटक :** वाहतूक, संदेशवहन व पर्यटन

❖ **थोडे आठवूया** :

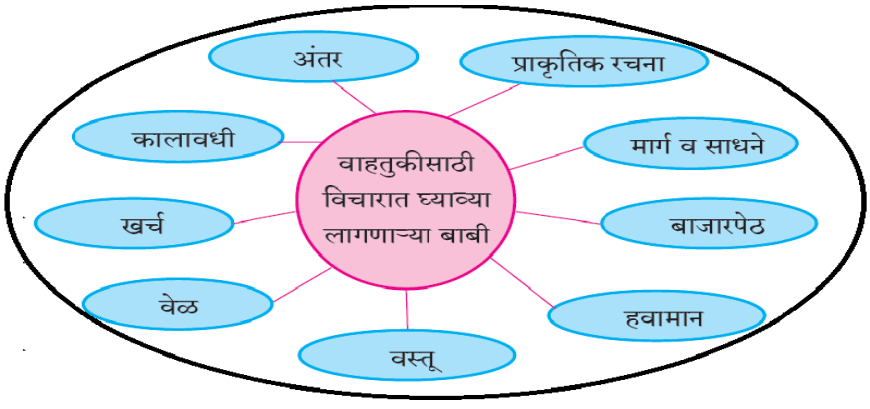
पुढील तक्ता पूर्ण करा.

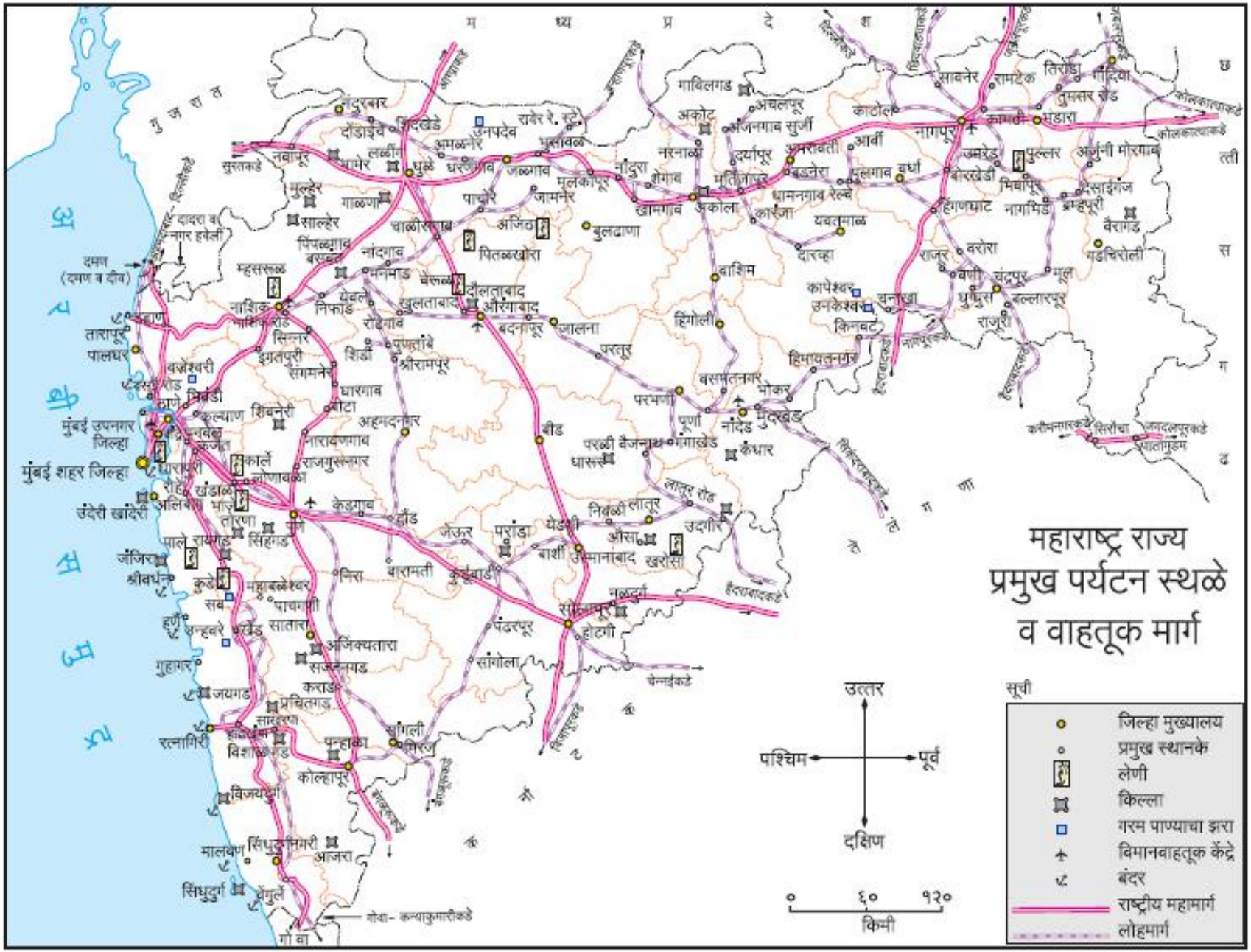
वाहतुकीचे मार्ग	वाहतुकीची साधने	वापर कशासाठी
रस्तामार्ग	रिक्षा	प्रवासी वाहतूक
रस्तामार्ग	ट्रक	
	मेट्रो	
जलमार्ग		
	हेलिकॉप्टर	
हवाईमार्ग		
	पाणबुडी	
जलमार्ग		मालवाहतूक
	खेचर	
लोहमार्ग		
नळमार्ग		

❖ **कृतीचे नाव :** वाहतूक मार्ग व पर्यटन स्थळांना जोडणाऱ्या नकाशाचे निरीक्षण करणे

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य** : वाहतूक मार्ग व पर्यटन स्थळांना जोडणारा नकाशा.

❖ **कृती :** वाहतूक मार्ग व पर्यटन स्थळांना जोडणाऱ्या नकाशाचे निरीक्षण करणे

महाराष्ट्र राज्य
प्रमुख पर्यटन स्थळे
व वाहतूक मार्ग
सूची
जिल्हा मुख्यालय
प्रमुख स्थानके
लेणी
किल्ला
गरम पाण्याचा झरा
विमानवाहतूक केंद्रे
बंदर
राष्ट्रीय महामार्ग
लोहमार्ग
उत्तर
पश्चिम
पूर्व
दक्षिण
० ६० १२०
किमी
अरबी समुद्र
मध्य प्रदेश
गुजरात
छत्तीसगड
तेलंगणा
कर्नाटक
गोवा
नंदुरबार
धुळे
जळगाव
नाशिक
अहमदनगर
औरंगाबाद
जालना
बीड
परभणी
हिंगोली
नांदेड
लातूर
उस्मानाबाद
सोलापूर
अकोला
अमरावती
यवतमाळ
वर्धा
नागपूर
चंद्रपूर
गडचिरोली
गोंदिया
भंडारा
वाशीम
बुलढाणा
वाशिम
ठाणे
मुंबई उपनगर जिल्हा
मुंबई शहर जिल्हा
पालघर
रायगड
रत्नागिरी
सिंधुदुर्ग
सातारा
सांगली
कोल्हापूर
पुणे
अजिंठा
वेरूळ
लोणार
माथेरान
महाबळेश्वर
पंढरपूर
तुळजापूर
गोवा- कन्याकुमारीकडे

प्रश्न : खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. महाराष्ट्रातील किल्यांची यादी तयार करा.

:.....

.....

2. गरम पाण्याचे झरे कोणकोणत्या जिल्हयांमध्ये आहेत?

:.....

.....

3. लेणी असलेल्या जिल्हयांची नावे लिहा.

:.....

.....

4 महाराष्ट्रातील विमानतळाची नावे लिहा.

:.....

.....

5.सोलापूर – धुळे राष्ट्रीय महामार्गावरील ठिकाणांची नावे लिहा.

.....

.....

6. .वाहतूकीचे मार्ग व पर्यटन स्थळांचा विकास यांचा सहसंबंध कोणकोणत्या ठिकाणी दिसून येतो? :.....

.....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक

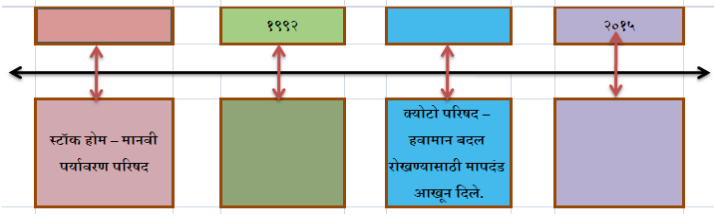
राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

दिवस – 39 / कालावधी ३५ मिनिटे

क्षेत्र/ प्रकरण नाव	४. सामाजिक व राजकीय चळवळी (राज्यशास्त्र)	
इ.१०वी अध्ययन निष्पत्ती / क्षमता	सामाजिक चळवळी जनजागृतीसाठी कोणत्या मार्गाचा अवलंब करतात ते ओळखता येणे.	
इ.९वी इतिहास क्षेत्र/ प्रकरण नाव	६. आंतरराष्ट्रीय समस्या (राज्यशास्त्र)	
सेतू बांधणी - इ.९वी अध्ययन निष्पत्ती/ क्षमता	पर्यावरण ह्रास ही एक जागतिक समस्या आहे ही जाणीव विकसित होणे.	
एकात्मिक साध्यतेसाठी अध्ययन अनुभव /कृती	काही बाबी आठवूया	१. पर्यावरण दिन केव्हा साजरा केला जातो ? २. पर्यावरण म्हणजे काय ? ३. पर्यावरणासंबंधी कोणत्या समस्या निर्माण झाल्या आहेत ? ४. पर्यावरणाच्या रक्षणासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न केले आहेत ? ५. नैसर्गिक साधन संपत्तीत कोणत्या गोष्टीचा समावेश होतो ?
	मदत हवी का ?	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
	कृती करा	१. पुढील चित्राचे निरीक्षण करा व आपले मत लिहा. २. संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

		३. पर्यावरणाच्या रक्षणासाठी आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील प्रयत्न पुढील कालरेषेवर दर्शवा. ४. पर्यावरणाचा ऱ्हास होण्यास कारणीभूत घटक कोणते ? ५. पर्यावरणाचा मानवी जीवनावर कोणता परिणाम झाला आहे ? ६. पुढील तक्ता पूर्ण करा.

क्र.	पर्यावरण रक्षणासाठी प्रयत्न	कोणी केले
१.	चिपको आंदोलन	--------- --------
२.	नर्मदा बचाव आंदोलन	--------- --------
३.	जोहड निर्मिती	डॉ.राजेंद्रसिंह राणा

७. पर्यावरणाचे रक्षण करण्यासाठी जनजागृतीबाबत घोषवाक्य तयार करा.

८. पर्यावरणाच्या ऱ्हासाचा मानवी हक्कावर कोणता परिणाम होतो ?

शैक्षणिक साहित्य	पर्यावरण विषयक चित्रे, तक्ते
काय समजले ?	१. पर्यावरण ऱ्हासाचे दुष्परिणाम लिहा. २. पर्यावरण समस्या ही जागतिक समस्या झाली आहे यावर तुमचे मत लिहा. ३. पर्यावरण रक्षणासाठी माझी भूमिका – या विषयावर निबंध लिहा.
अधिक माहिती	इयत्ता ९ वी इतिहास व राज्यशास्त्र क्रमिक पाठ्यपुस्तक
स्वाध्याय व मूल्यमापन	१. पर्यावरणाच्या रक्षणासाठी कोणकोणते दिन साजरे केले जातात ? २. जैवविविधता टिकवण्यासाठी तुम्ही कोणकोणते प्रयत्न करू शकता ?
अधिक सराव / कृती/ उपक्रम	१. पर्यावरणाचा संदेश देणारे चित्र काढा. २. पाणी प्रदूषित होण्याची कारणे व त्यावरील उपाय सांगा. ३. 'नाम फौंडेशन'च्या कार्याविषयी माहिती इंटरनेटच्या सहाय्याने मिळवा.

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस :40.41**

कृती क्रमांक : 18 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

❖ **अध्ययन क्षमता :** माल, सेवा व तंत्रज्ञान यांच्यामुळे एखादया प्रदेशातील विविध स्थाने एकमेकांना जोडली जातात.ते सांगता येणे.

❖ **क्षेत्र :** मानवी भूगोल

❖ **घटक :** वाहतूक, संदेशवहन व पर्यटन

❖ **थोडे आठवूया :**

1) विद्यार्थी मित्रांनो,महाराष्ट्रातील प्रमुख पर्यटन स्थळाची नावे लिहा ?:.....

.....

2) महाराष्ट्रातील अभयारण्यांची नावे लिहा ?. .:.....

.....

3) पर्यटनाचे प्रकार कोणकोणते ? :.....

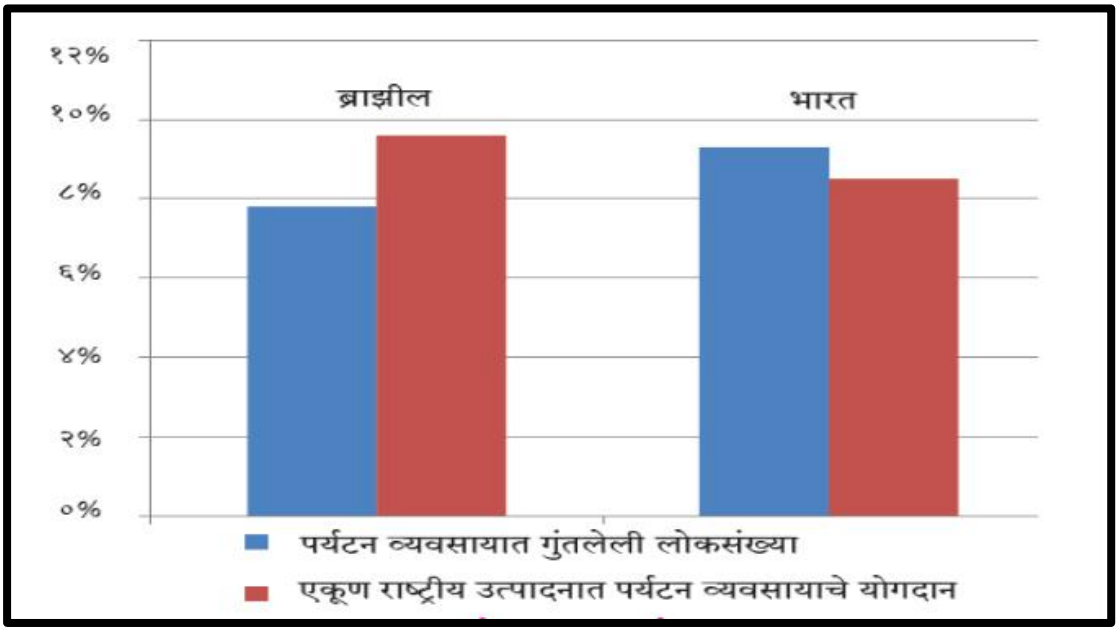
4) पर्यटनाचे महत्व लिहा? : .....

❖ **कृतीचे नाव :** आंतरराष्ट्रीय पर्यटनाचे महत्व जाणणे

❖ **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य** : राष्ट्रीय उत्पादनात पर्यटन व्यवसायाचे योगदान दर्शविणारा आलेख

❖ **कृती :** आलेखाचे निरीक्षण करुन प्रश्नांची उत्तरे देणे.

पर्यटन व अर्थव्यवस्था भारत आणि ब्राझील (2016)

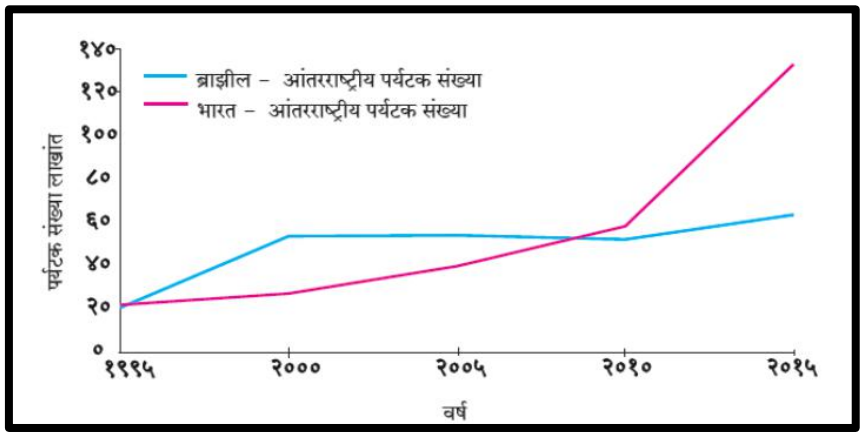

वरील आलेखाचे निरीक्षण करुन पुढील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. वरील आलेखाचा प्रकार कोणता आहे ?
   :.....
2. वरील आलेखात कोणत्या बाबी दाखवल्या आहे ?
   :.....
3. कोणत्या देशाच्या एकूण राष्ट्रीय उत्पादनात पर्यटन व्यवसायाचे योगदान जास्त आहे ?
   :.....
4. पर्यटन व्यवसायात गुंतलेली लोकसंख्या जास्त असलेला देश कोणता ?
   :.....

प्रश्न : खालील आलेखाचे निरीक्षण करुन त्यावर आधारित प्रश्नांची उत्तरे दया.

आंतरराष्ट्रीय पर्यटक संख्या दर्शविणारा आलेख

1. 2000 साली कोणत्या देशामध्ये आधिक परदेशी पर्यटक आले ?
   :.....
2. कोणत्या वर्षापासून भारतातील परदेशी पर्यटकांची संख्या वाढलेली आहे?
   :.....
3. 2015 साली दोन्ही देशातील परदेशी पर्यटकांच्या संख्येत कितीने फरक आहे?
   :.....
4. 2010 नंतर भारतातील परदेशी पर्यटकांची संख्या वाढण्यामागचे कारण काय असावे?
   .....
   .....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी अध्ययन अनुभव / कृती

इयत्ता : दहावी **विषय : भूगोल** **दिवस :42.43**

कृती क्रमांक : 19 **अध्ययन क्षमता वर्ग : नववा**

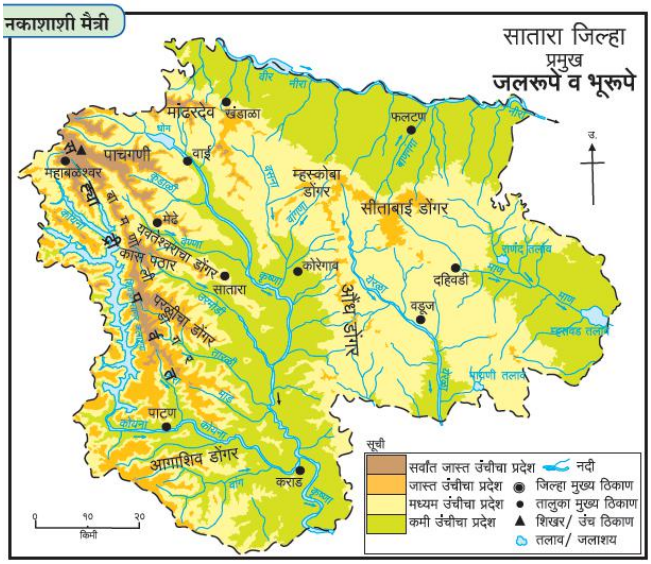
- **अध्ययन क्षमता :** नकाशावरुन अनुमान काढणे व निष्कर्ष काढणे
- **क्षेत्र :** मानवी भूगोल
- **घटक :** वाहतूक, संदेशवहन व पर्यटन
- **थोडे आठवूया :**

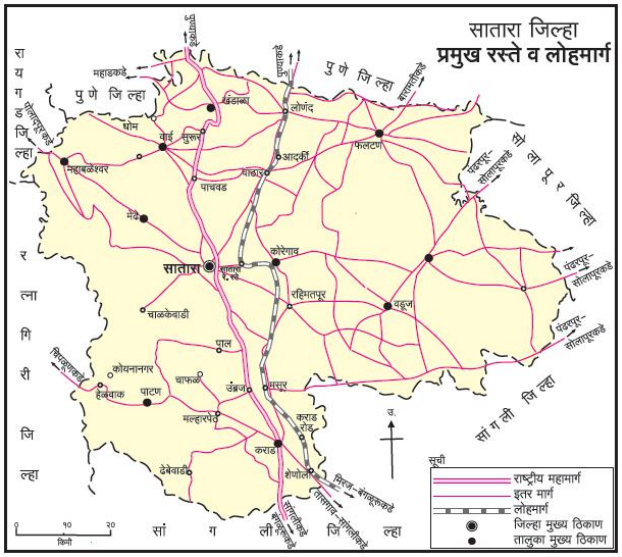
1) विद्यार्थी मित्रांनो भूगोलातील जास्तीत जास्त माहिती कोणत्या भौगोलिक साधनाद्वारे मिळविता येते ?:.....

2) नकाशामुळे कोणकोणत्या घटकांची माहिती मिळते ?. .:.....

3) क्षेत्रघनी नकाशात कोणत्या घटकांचे वितरण दाखविले जाते ? :.....

- **कृतीचे नाव :** नकाशावरुन अनुमान काढणे व निष्कर्ष काढणे
- **कृतीसाठी आवश्यक साहित्य** : विविध प्रकारचे नकाशे
- **कृती :** नकाशावरुन अनुमान काढणे व निष्कर्ष काढणे

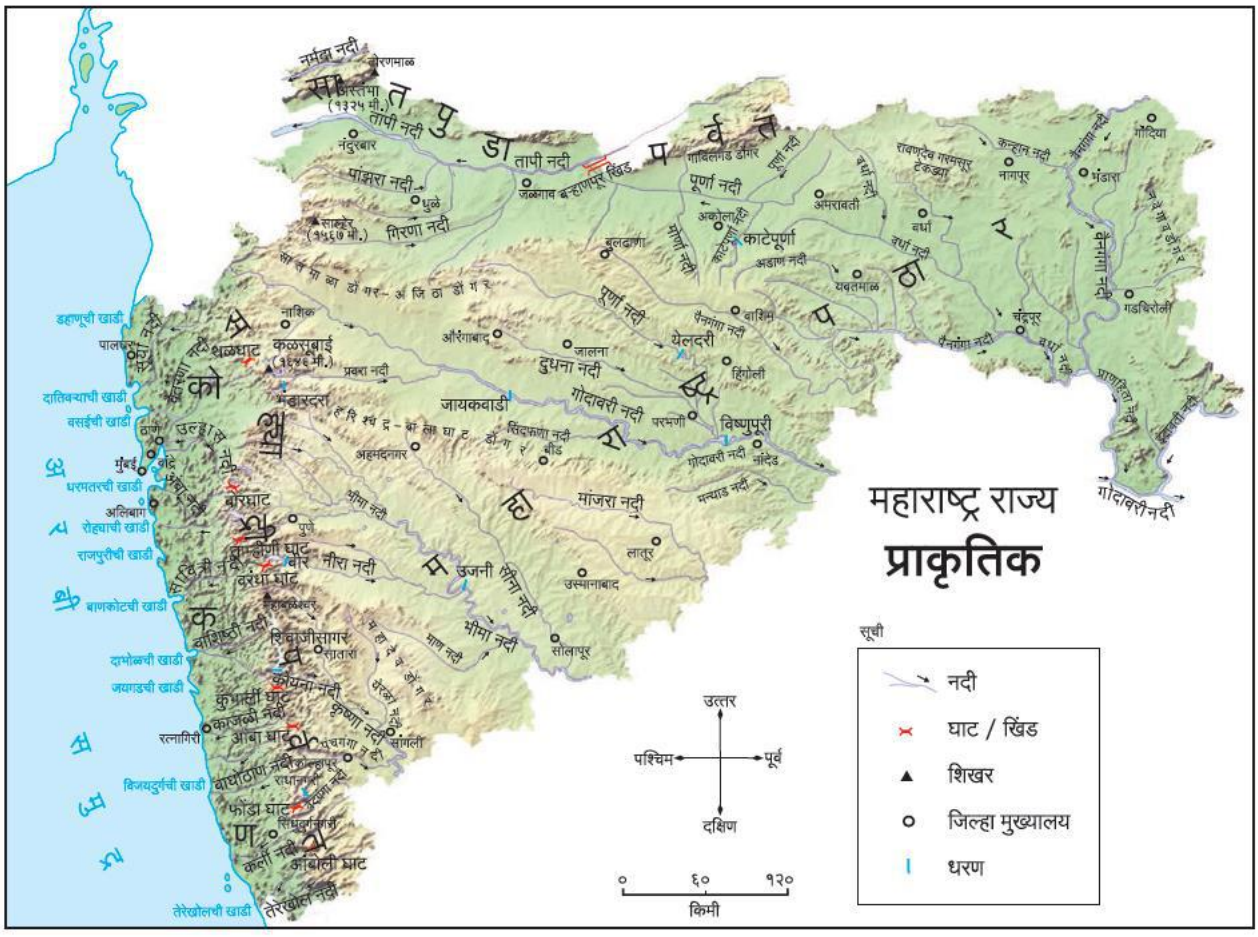

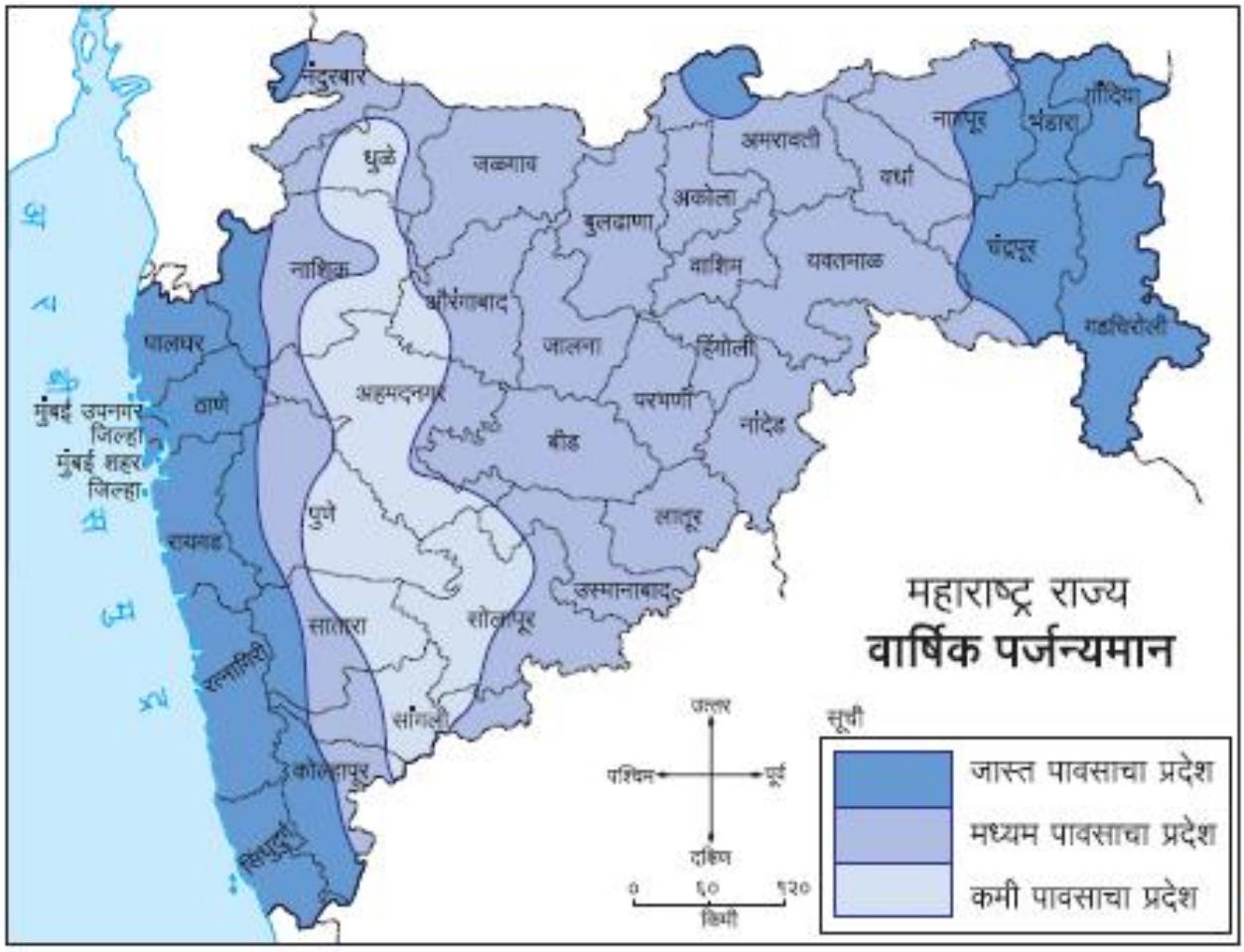

वरील नकाशाचे निरीक्षण करुन खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. नकाशात कोणत्या प्रदेशात वाहतूकीचे मार्ग जास्त प्रमाणात आढळते व त्याचे काय कारण आहे? :.....
   .....
   .....
2. सातारा जिल्हयाची प्राकृतिक रचना कशी आहे?
   .....
   .....
   .....
3. सातारा जिल्हयातील वाहतूकीचे मार्ग कमी असणाऱ्या भागातील प्राकृतिक रचना कशी आहे?
   .....
   .....
   .....
4. वाहतूक मार्गाच्या विकासातील समस्या कोणकोणत्या आहेत?
   .....
   .....
   .....

महाराष्ट्र प्राकतिक व महाराष्ट पर्जन्य नकाशाचा तौलनिक अभ्यास करा.

वरील दोन्ही नकाशाचे निरीक्षण करुन खालील प्रश्नांची उत्तरे दया.

1. कोकणात पावसाचे प्रमाण जास्त आहे. त्याचे काय कारण असावे.?

.....

.....

.....

2. पूर्व विदर्भात पावसाचे प्रमाण जास्त आहे. त्याचे काय कारण असावे.?

:.....

.....

.....

3. सहयाद्रीच्या पूर्व भागात पावसाचे प्रमाण कमी असण्याचे काय कारण आहे?

.....

.....

.....

.....

❖ **अधिक माहिती येथून मिळेल :** दिक्षा ॲप, नकाशासंग्रह, मोबाईल, संगणक, इयत्ता नववी, दहावी बारावी पाठयपुस्तक

महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,पुणे.

सेतूअभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्षे २०२१ – २२

विद्यार्थी स्वंय अध्ययन अंतिम चाचणी दिवस : 44

इयत्ता : दहावी विषय : भूगोल वेळ : 50 मिनिटे गुण : 30

प्रश्न 1 ला. खालील दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडा. **05**

1) मूळ रेखावृत्तापासून पूर्व किंवा पश्चिम दिशेने गेल्यावर180^0 रेखावृत्त.....तासांच्या फरकाने येते
अ) 6 ब) 12 क) 24 ड) 48

2) पृथ्वीवरील दिनांक व वारांची सुरुवात.....रेखावृत्तावर होते.
अ) 90^0 ब) 180^0 क) 60^0 ड) 0^0

3) आवर्त पर्जन्य .....कटिबंधात जास्त प्रमाणात पडतो
अ) उष्ण ब) शीत क) समशितोष्ण ड) वरील पैकी नाही

4) महाराष्ट्र व गुजरात या दोन राज्यात होणाऱ्या व्यापारास.....व्यापार असे म्हणतात.
अ) आंतरराष्ट्रीय ब) अंतर्गत क)किरकोळ ड) घाऊक

5) हरित छन्नमार्गाद्वारे..... वाहतूक केली जाते.
अ) अवजड मालाची ब) प्रवास्यांची क) अवयवांची ड) भाजीपाल्यांची

प्रश्न 2 रा. खालील विधाने चूक की बरोबर ते लिहा. **05**

1) नागरी भागात गुन्हेगारीचे प्रमाण कमी असते. ( )
2) रो–रो वाहतूकीसाठी हवाई मार्गाची आवश्यकता असते ( )
3) सेवांच्या देवाणघेवाणीस अदृश्य व्यापार असे म्हणतात. ( )
4) 0^0 च्या रेखावृत्तावरुन जागतिक प्रमाणवेळ ठरविली जाते. ( )
5) पर्जन्यछायेच्या प्रदेशात पर्जन्याचे प्रमाण जास्त असते ( )

प्रश्न 3 रा.वेगळा घटक ओळखा. **04**

1) घळई, व्ही आकाराची दरी, यू आकाराची दरी, नागमोडी वळण. :.....
2) विषुववृत्त, मकरवृत्त, कर्कवृत्त, ग्रीनिच रेखावृत्त. :.....
3) प्रतिरोध पाऊस, आवर्त पाऊस, आम्ल पाऊस, आरोह पाऊस. :.....
4) प्रश्नावली, होकायंत्र, कॅमेरा, पर्जन्यमापक. :.....

प्रश्न 4 था : भौगोलिक कारणे लिहा. **06**

1) नागरीभागात वाहतूकीची कोंडी होते.
कारण :.....
.....
.....
.....

2) विषुववृत्तीय प्रदेशात आरोह पाऊस पडतो.
कारण :.....
.....
.....
.....

प्रश्न 5 वा. भारताच्या नकाशा आराखडयात खालील पैकी कोणतेही तीन घटक दाखवा. **03**

1) कर्कवृत्त 2) अरवली पर्वत 3) पश्चिम किनारपट्टी 4) लक्षद्वीप

प्रश्न 6 वा. खालील प्रश्नांची सविस्तर उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) 04

1)नदी किनारी क्षेत्रभेटीसाठीची प्रश्नावली तयार करा.

किंवा

नागरीकरणाचे फायदे लिहा

:.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

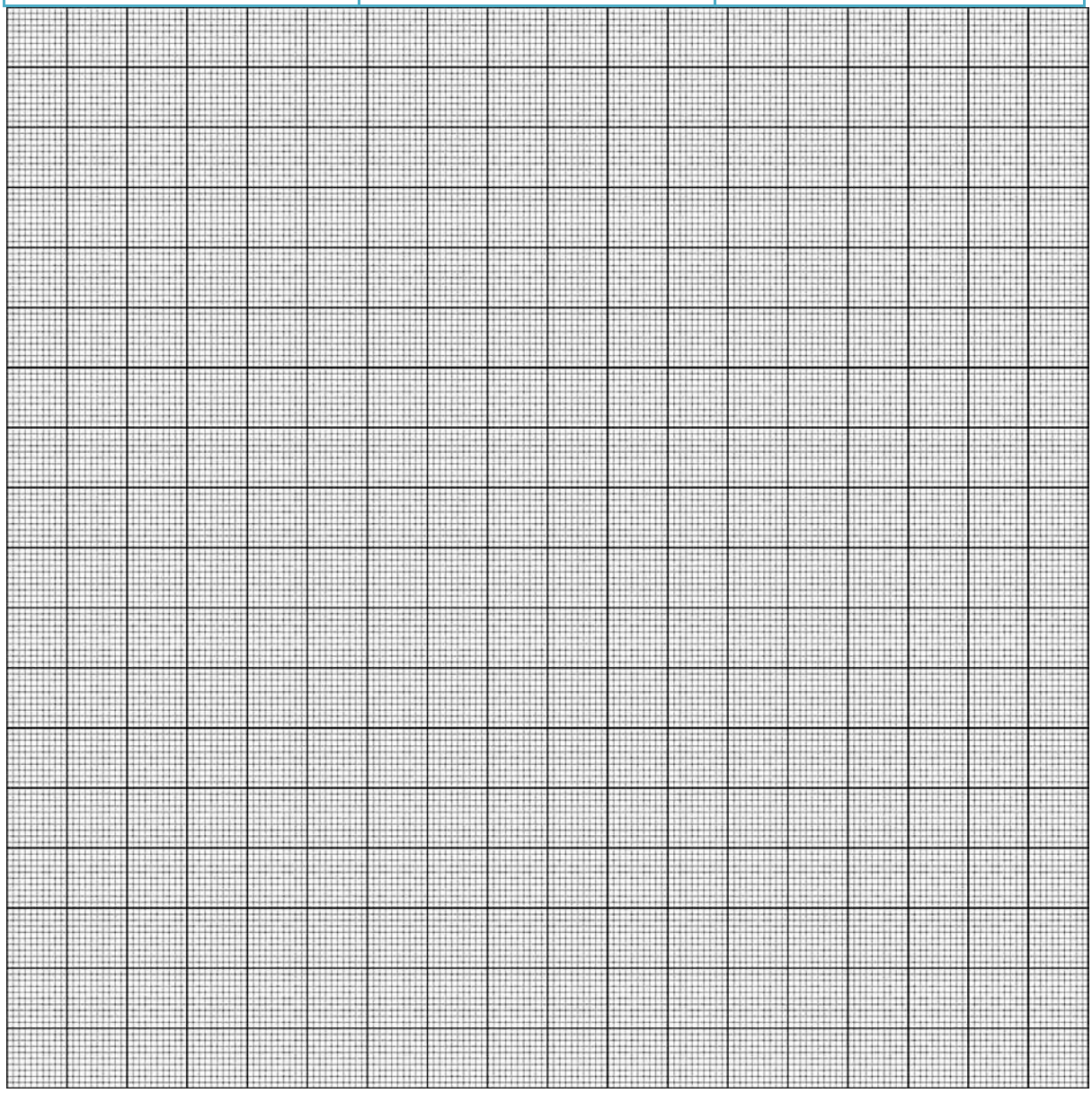
.....

.....

प्रश्न 7 वा. खालील सांख्यिकीय माहितीच्या आधारे जोड स्तंभालेख तयार करा. 03

आंतरराष्ट्रीय व्यापारातील आयात व निर्यात मूल्य(डॉलरमध्ये)

देश	निर्यात	आयात
चीन	2143	1960
भारत	272	380
ब्राझील	190	241

शिक्षकांच्या विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शक सूचना :.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र पुणे

सेतू अभ्यासक्रम (Bridge Course) : शैक्षणिक वर्ष- २०२१-२२

इयत्ता – दहावी, विषय – सामाजिक शास्त्रे (इतिहास व राज्यशास्त्र)

चाचणी क्रमांक ३ **दिवस ४५**

वेळ १ तास	गुण ३०

प्रश्न १ अ) पुढील विधानासाठी दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्यायाचे वर्णाक्षर चौकटीत लिहा. ३

१) दृक-श्राव्य साधनांमध्ये ----------या साधनाचा समावेश होतो. [ ]
अ) दूरदर्शन ब) वृत्तपत्रे क) आकाशवाणी ड) नियतकालिके

२) इ.स.१९९२ मध्ये ------ या राज्यात मद्यपान विरोधी चळवळ सुरु झाली. [ ]
अ) महाराष्ट्र ब) गुजरात क) आंध्रप्रदेश ड) उत्तराखंड

३) १९ जुलै १९६९ साली देशातील प्रमुख ------ बँकाचे राष्ट्रीयीकरण करण्यात [ ]
अ) १२ ब) १६ क) १४ ड) १८

ब) पुढील गटातील चुकीची जोडी ओळखून लिहा ३

१) अ) सौदामिनी राव – स्त्री मुक्ती आंदोलन
ब) विद्या बाळ – नारी समता मंच
क) प्रमिला दंडवते – महिला दक्षता समिती
ड) ज्योती म्हापसेकर – महिला आयोग

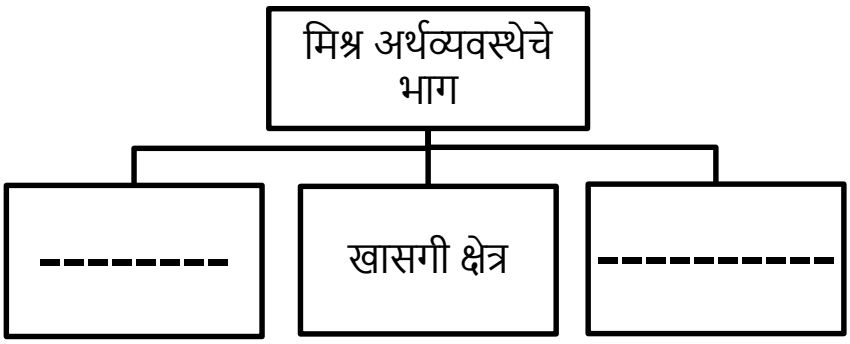
२) अ) डॉ.एन.गोपीनाथ – ओपन हार्ट शस्त्रक्रिया
ब) रामचंद्र शर्मा – कुशल कारागीर
क) डॉ. सुभाष मुखोपाध्याय– टेस्ट ट्यूब बेबी
ड) डॉ.मोहन राव – पोलिओ

---

३) अ) कावसजी दातार – पोलादाचा कारखाना
ब) डॉ.दत्ता सामंत – गिरणी कामगारांचे नेतृत्व
क) नारायण मेघाजी लोखंडे – गिरणी कामगारांना सुट्टी
ड) नारायण सुर्वे – कविताद्वारे श्रमिकांच्या जीवनाचे दर्शन

प्रश्न २ सूचनेप्रमाणे कृती करा . ४

१) संकल्पना चित्र पूर्ण करा.

२) पुढील तक्ता पूर्ण करा.

क्र	भारताच्या अंतर्गत सुरक्षिततेपुढील आव्हान	कोणता परिणाम झाला आहे ?	उपाय
१	नक्षलवाद	देशाच्या सुरक्षिततेला धोका	नक्षलवादाकडे वळलेल्या युवकांना मूळ राष्ट्रीय प्रवाहात आणणे.
२	भ्रष्टाचार	----------	----------
३	झोपडपट्टी समस्या	----------	----------

प्रश्न ३ पुढील प्रश्नाचे २५ ते ३० शब्दात उत्तर लिहा. (कोणतेही तीन) ६

१) प्रेस ट्रस्ट ऑफ इंडिया कोणते कार्य करते ?

२) मानव अधिकार संरक्षण कायद्याची माहिती लिहा.

३) राष्ट्राच्या सुरक्षेला कोणत्या बाबीपासून धोका आहे ?

प्रश्न ४ पुढील विधाने सकारण स्पष्ट करा. (कोणतेही दोन) ६

१) आधुनिक भारताचा इतिहास लिहिण्यासाठी दक-श्राव्य माध्यमे महत्त्वाची असतात.

२) टपाल खाते टपाल तिकिटाच्या माध्यमातून भारतीय संस्कृतीचा वारसा व एकात्मता यांच्या जतनाचे प्रयत्न करते.

३) भारताने मिश्र अर्थव्यवस्थेचा स्वीकार केला आहे.

प्रश्न ५ पुढील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणतेही दोन) ८

१) वीस कलमी कार्यक्रमाची माहिती लिहा.

२) दहशतवादाला आळा घालण्यासाठी उपाय सुचवा.

३) स्त्रियांची एकत्रित शक्ती विविध क्षेत्रात सुधारणात्मक बदल घडवून आणू शकते हे उदाहरणानी स्पष्ट करा.
